

Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Politikaları: Güncel Paradigmalar ve Uygulama Pratikleri

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Hatike Koçar Uzan

Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Politikaları: Güncel Paradigmalar ve Uygulama Pratikleri

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Hatike Koçar Uzan

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozguryayinlari.com

✉ info@ozguryayinlari.com

Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Politikaları: Güncel Paradigmalar ve Uygulama Pratikleri

Editor: Dr. Öğr. Üyesi Hatike Koçar Uzan

Language: Turkish

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-5757-16-6

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub874>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>. This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Koçar Uzan, H. (ed) (2025). *Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Politikaları: Güncel Paradigmalar ve Uygulama Pratikleri*. Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub874>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozguryayinlari.com/>

Önsöz

Yerel yönetimler, günümüz dünyasında demokratik yönetişimin, toplumsal katılımın ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli aktörleri arasında yer almaktadır. Değişen sosyoekonomik dinamikler ve çevresel sorunlar karşısında, yerel düzeyde geliştirilen politika ve uygulamalar, artık sadece idari bir işlev değil; aynı zamanda sosyal adaletin, çevresel duyarlılığın ve ekonomik dayanıklılığın teminatı olarak görülmektedir. Bu bağlamda, “Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Politikaları: Güncel Paradigmalar ve Uygulama Pratikleri” başlıklı bu kitap, yerel yönetimlerin çağdaş yönetim anlayışı içinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğini analiz etmeyi ve bu dönüşümün kentleşme ile çevre politikaları üzerindeki etkilerini çok boyutlu biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Eserde yer alan bölümler, Türkiye’de yerel yönetimlerin yapısal, yönetsel ve toplumsal yönlerini farklı perspektiflerden ele alarak, hem akademik literatüre hem de yerel düzeyde politika üretim süreçlerine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

İlk bölümde Necati Uysal ve Şükrü Mert Karıcı, “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi ve Dönüşümü” başlıklı kapsamlı çalışmalarıyla, yerel yönetimlerin tarihsel evrimini incelemektedir. Türkiye’de yerel yönetimlerin yapısal kimliğinin tarihsel temellerine ışık tutmaktadır. Bu bölüm, kitabın genel bütünlüğü içinde yerel yönetim sisteminin dönüşümüne teorik ve tarihsel bir çerçeve kazandırmaktadır.

İkinci bölümde Öznur Gökmen, “Nüfusu 5000’in Üzerine Çıkmasına Rağmen Belediye Teşkilatı Kurulamayan Köy Yerleşmeleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmasında, Türkiye’deki yerel yönetim sisteminin yasal sınırlarını ve uygulamadaki yönetsel eşitsizlikleri tartışmaktadır. Gökmen, yalnızca nüfus kriterlerinin değil; ekonomik, politik ve sosyokültürel etkenlerin de belediye teşkilatı kurulmasında belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle çalışma, yerel yönetimlerde temsil adaleti, mekânsal eşitsizlik kapasitesi konularına dair güncel ve özgün bir bakış sunmaktadır.

Üçüncü bölümde Gamze Kara Çetinkaya, “Büyükşehir Belediyelerinin Akıllı Şehir Politikaları: İstanbul, İzmir ve Ankara Örneği” başlıklı araştırmasında, dijitalleşme süreçlerinin yerel yönetimlerin stratejik vizyonları üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Çetinkaya, akıllı şehir politikalarını teknolojik bir modernleşmeden öte; katılımcı yönetim, veri temelli karar alma, çevresel verimlilik ve sürdürülebilir kalkınma bileşenleriyle

ilişkilendirmektedir. İstanbul, İzmir ve Ankara örnekleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı değerlendirme, Türkiye’de akıllı şehir stratejilerinin güçlü yönleri kadar gelişmeye açık alanlarını da ortaya koymaktadır.

Dördüncü bölümde Gamze Çürüksulu Usta, “Ulusal ve Uluslararası Standartlar Işığında Çocuk Dostu Yerel Yönetimler ile Sürdürülebilirlik İlişkisi” başlıklı çalışmada, yerel yönetimlerin sosyal sürdürülebilirlik boyutuna odaklanmaktadır. Çocuk hakları perspektifinden yola çıkan yazar, yerel düzeyde geliştirilen çocuk dostu politikaların, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle nasıl bütünleştiğini incelemektedir. Bu bölüm, kent planlaması, sosyal politika ve yönetim kavramlarını bir araya getirerek, yerel yönetimlerin kapsayıcı ve adil hizmet üretimi konusundaki sorumluluğunu güçlü bir biçimde vurgulamaktadır.

Beşinci ve son bölümde Dilan Uslu ile Murat Doğan, “Türkiye’de Kentsel Geri Dönüşüm Davranışları: Planlanmış Davranış Teorisi Işığında Manisa Örneği” başlıklı çalışmalarında, çevre politikalarının yerel düzeydeki toplumsal yansımalarını ele almaktadır. Çalışma, çevre yönetiminde yerel yönetim politikaları ile bireysel davranış kalıpları arasındaki dinamik ilişkiyi açıklayıcı nitelikte önemli bulgular sunmaktadır.

Bu kitap, yerel yönetimler, kentleşme ve çevre politikaları alanlarında çalışan akademisyenler, uygulayıcılar ve politika yapıcılar için kapsamlı bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır. Farklı disiplinlerden gelen katkılarla şekillenen bu eser, yerel yönetimlerin toplumsal, çevresel ve teknolojik dönüşüm süreçlerindeki öncü rolünü vurgulayarak sürdürülebilir, kapsayıcı ve yenilikçi bir kent yönetimi anlayışına katkı sunmayı hedeflemektedir.

İçindekiler

Önsöz

iii

Bölüm 1

Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi Ve Dönüşümü	1
<i>Necati Uysal</i>	
<i>Şükrü Mert Karca</i>	

Bölüm 2

Nüfusu 5.000’nin Üzerine Çıkmasına Rağmen Belediye Teşkilatı Kurulamayan Köy Yerleşmeleri Üzerine Bir İnceleme	13
<i>Özgür Gökmen</i>	

Bölüm 3

Büyükşehir Belediyelerinin Akıllı Şehir Politikaları: İstanbul, İzmir ve Ankara Örneği	31
<i>Gamze Kara Çetinkaya</i>	

Bölüm 4

Ulusal ve Uluslararası Standartlar Işığında Çocuk Dostu Yerel Yönetimler ile Sürdürülebilirlik İlişkisi	45
<i>Gamze Çürüksulu Usta</i>	

Bölüm 5

Türkiye’de Kentsel Geri Dönüşüm Davranışları: Planlanmış Davranış Teorisi Işığında Manisa Örneği	83
<i>Dilan Ulus</i>	
<i>Murat Doğan</i>	

Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi Ve Dönüşümü¹

Necati Uysal²

Şükrü Mert Karıcı³

Özet

Bu çalışmada Türkiye’de yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi bağlamında uygulanan politikalar doğrultusunda yerleşme eğilimi değerlendirilmiştir. Cumhuriyet dönemi yerel yönetimlerin kurumsallaşması açısından önemli gelişmeleri ortaya koymuş, reform bağlamında keskin dönüşümler 1982 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle yaşanmıştır. 2000 yılı sonrasında yapılan reformlar kapsamında uzun yıllardır uygulanan ama güncel ihtiyaçlara cevap veremeyen yasalar değiştirilmiştir. Özellikle 2000 yılı sonrası yaşanan dönüşüme odaklanan bu çalışmada literatür taramasından faydalanılmış ve mevzuat incelenmiştir. Kurumsal yapının gelişimi ve özelliklerinin reform kavramı bağlamında incelendiği bir değerlendirme çalışmasıdır. Yerel yönetimler konusunda Cumhuriyet dönemi boyunca yavaş ilerleyen ve ihtiyaçlara cevap veremeyen dönüşüm 1980’li yıllarda farklı bir boyut kazanmış ve büyük yerleşim yerleri için farklı uygulamalar hayata geçirilmiştir. Avrupa Birliği uyum çalışmaları da 2000 yılı sonrasında dönüşümü hızlandıran bir etki yapmıştır. 2004 ve 2005 yıllarında yenilenen mevzuat ile uygulama sorunları ortadan kaldırılmaya çalışılmış, 2012 yılında yapılan düzenleme ülke genelinde il bazında farklı iki yerel yönetim uygulamasını ortaya çıkarmıştır.

- 1 Bu çalışma Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında kabul edilen “Büyükşehir Belediyelerinde Dönüşümün Kırsal Mahalle Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi: Manisa Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi ile ilişkilidir.
- 2 Yüksek Lisans Mezunlu, MCBU SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, uysal.necati23@gmail.com, ORCID ID 0009-0004-5695-1566.
- 3 Doçent Doktor, MCBU İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mert.karci@cbu.edu.tr, ORCID ID 0000-0002-9952-5178.

1. Giriş

Yerel yönetimler, demokratik yapılar olarak yurttaşların yönetime katılımı bağlamında önemli kurumlardır. Katılım dışında diğer önemli işlevleri ise hizmetleri yurttaşlara en yakın yerde sunmalarıdır. Demokratikleşme ve yönetim kavramları doğrultusunda önemleri artmış ve görev kapsamı genişlemiştir. Devlette dönüşümün önemli bir unsuru da yerelleşme olarak ön plana çıkmıştır. Türkiye’de de bu kapsamda yerelleşme yönünde gelişmeler Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet dönemi ise farklı anayasaların uygulandığı süreçlerde değişik eğilimler göstermiştir. Osmanlı’dan günümüze yerel yönetimlerin gelişim süreci merkeziyetçilikten yerelleşmeye doğru bir devinim izlemektedir.

Cumhuriyetin erken dönemlerinde yerelleşme amaçlı kurumsallaşma yönünde çeşitli adımlar atılmışsa da reformların 1980’li yıllara kadar sınırlı kaldığı söylenebilir. 1982 Anayasası ile birlikte büyükşehir yönetimleri gibi farklı bir yerel yönetim modelinin uygulanabilir hale gelmesi bu alanda önemli bir kırılma noktası olmuştur. 2000’li yıllara gelindiğinde ise, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyum süreciyle paralel olarak, yerel yönetimlerde kapsamlı yasal ve kurumsal reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar, hem yerinden yönetim anlayışının güçlenmesine hem de mevcut yasaların güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde yeniden düzenlenmesine olanak tanımıştır.

2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Temel Nitelikleri

Yerel yönetim, merkezi idarenin dışında örgütlenen ve yerel düzeyde halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan kamu tüzel kişileridir. Temelde belli bir coğrafi sınır içinde yaşayan insan topluluğunun faydalanabileceği bölgesel ve ortak nitelikteki hizmetleri sağlayan kuruluşlardır (Ersöz, 2011). Bu kuruluşlar devletin kamu yönetimi aygıtının bir parçası olarak kamu hizmetlerini sağlamaktadır. Yerel yönetimler, modern kamu yönetimi sistemlerinde demokrasinin yerel düzeyde işlemlerini sağlayan en temel idari yapılar arasında yer almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 127. maddesinde yerel yönetimler *“il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçimle belirlenen, kamu tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar”* olarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de yerel yönetimlerin temel özelliklerini belirlemek mümkündür. İlki yerel ihtiyaçların karşılanmasıdır. İkincisi kamu tüzel kişiliğidir. Üçüncü ise karar organlarının seçimle belirlenmesidir.

Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alanda hizmet eden, seçimle görev başına gelen organları aracılığıyla yerel halkın doğrudan katılımını sağlayan

ve hizmetlerin yerinden sunulmasına olanak tanıyan yönetim birimleridir. Temel özellikleri ise yönetsel ve mali bağımsızlık sebebiyle, merkezi idari vesayet dahilinde, merkezi idarenin hiyerarşisi dışında hizmet sunmalarıdır. Yerel yönetimler, merkezi idareden ayrı olarak hizmetin sağlanacağı yere en yakın noktada olması anlayışına sahiptir. Bu anlayış, adem-i merkeziyet ilkesiyle bağlantılıdır. Adem-i merkeziyetçilik, kamusal hizmetlerin daha verimli, etkili ve hesap verilebilir şekilde yapılmasına imkân tanımını sağladığı için çağdaş yönetiminin vazgeçilmez ilkesidir (Güler, 2013).

Teorik açıdan yerel yönetimler siyasal, mali ve yönetsel olarak farklı açılardan ele alınmaktadır. Siyasal olarak yerel yönetimler, demokratik kurumlardır ve halkın yönetime seçim ile doğrudan katılmasını sağlamaktadır. Halk aracılığıyla görev başına gelen organlar, halk iradesini yansıtmaktadır. Yönetsel açıdan yerel yönetimler, karar ve uygulama alanında belirli yetkilere sahip özerk yapılardır. Mali açıdan yerel yönetimler ise, özerk olarak kendi bütçelerini oluşturmakta ve gelir-giderlerini kendileri yönetmektedir (Parlak ve Sobacı, 2005).

Yerel yönetimin işlev ve tanımından yola çıkarak yönetim ilkeleriyle de değerlendirmek mümkündür. Günümüzde hiyerarşik yapıdan bağımsız, katılım esaslı, açık ve hesap verebilir bir anlayışa sahip olan kamu yönetimi anlayışıyla beraber yerel yönetimler hem hizmet sunan bir araç olarak hem de yerel halkın karar alma süreçlerine katılım göstermesine ve yerel kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasına yönelik kurumlar olarak faaliyet göstermektedir (Keleş, 2012). Amacı ortak hizmetleri sağlamak olan ve bunun için örgütlenen yerel yönetimler, karar organları ve yürütme organlarının büyük çoğunluğu yerel halk tarafından seçilen, görev ve sorumlulukları yasalarla tanımlanmış özel gelirleri, bütçesi ve personeli bulunan, merkezi idareyle ilişkilerinde bağımsız hareket edebilen kamu kuruluşlarıdır. Yerinden yönetimin siyasal ve yönetsel olmak üzere iki farklı boyutu bulunmaktadır (Karaarslan, 2008). Yönetsel diğer bir adıyla idari adem-i merkeziyetin iki ayrı görünümü vardır. İlki, merkez kuruluşlarının merkez dışındaki bir örgüte belli bir görevi yerine getirmek amacıyla bir veya daha çok yetkiyi kendi adlarına kullanmak üzere yetki devri yapmaları, yani diğer bir deyişle yetki genişliği ilkesinin uygulanmasıdır. İkincisi ise, yasalarla oluşturulmuş yönetim organlarının, merkez dışında görevlendirilmeleri amacıyla hem tüzel hem siyasi hem de mali birtakım yetkilerle donatılmış olmaları durumudur (Keleş & Yavuz, 1983).

Türkiye’de yerel yönetim birimleri, il özel idareleri, belediyeler ve köy yönetimleridir. Görev ve yetkiler aracılığıyla hizmetlerini sunan bu birimler yasalarla belirlenmiştir ve yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik

faaliyetlerini sürdürmektedir. Belediyeler, altyapı, çevresel düzenleme, ulaşım ve sosyal açıdan hizmetlerini sunarken kentsel bir sorumluluk almaktadır. Köy ve il özel idareleri çoğunlukla kırsal alanlarda faaliyet yürütmektedir.

3. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Gelişimi

Türkiye’de yerel yönetimler yönetsel yapı, yerel katılım ve yerel hizmet sunumunu içeren çok boyutlu bir yönetim modeli sunmaktadır. Osmanlıdan günümüze yerel yönetimlerin gelişimi çok çeşitli aşamalardan geçmiştir. Günümüzdeki oluşum tarihsel açıdan Osmanlı döneminde temellenmektedir. Kamu yönetimi yapısının önemli bir bölümü olan yerel yönetim sistemi farklı dönemlerde farklı eğilimler bağlamında dönüşüme tabi olmuştur.

Türkiye’de yerel yönetimlerin siyasi, idari ve sosyal dönüşümlerle beraber şekillendiği söylenebilir. Bu tarihsel süreç incelendiğinde yerel yönetimlerin oluşturulması yönünde ilk adımlar Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde görülmektedir. Daha sonra erken cumhuriyet dönemi, çok partili hayata geçiş süreci ve devamında Avrupa Birliği ile uyum sürecinde çeşitli dönüşüm aşamaları ortaya çıkmıştır. İlk dönemlerde merkeziyetçilik ön plandayken zaman içinde küresel dönüşümü takiben yerinden yönetim daha çok önem kazanmaya başlamıştır.

Yerel yönetim anlayışı Osmanlı erken dönemlerinde geleneksel yapılarda kendini göstermiş ve bu durum Tanzimat öncesine kadar devam etmiştir. Daha sonra Tanzimat Fermanı ilan edilince 1839 yılında birtakım düzenlemeler yaşanmıştır. Batılılaşma öncesi Osmanlı Devleti’nde yerel hizmetlerin genellikle merkezi örgüt aracılığıyla yürütülmüştür. Batılılaşma ile birlikte yerel yönetim kurumlarının ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti yerel yönetim kurumlarını yönetim sistemine eklemeye başlamıştır. 1854 senesinde Kırım Savaşı’nın yaşandığı esnada İstanbul’da Şehremaneti Teşkilatı kurulmuştur. Daha sonra 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte taşrada vilayetler çerçevesinde idari yapılar kurulmuştur. Hukuken yasalama süreci de 1877 Vilayet Belediye Kanunu ile gerçekleştirilmiştir (Gökaçtı, 1996). Taşra teşkilatı için düzenlemeler 1864 Vilayet Nizamnamesi ile yapılmış olup, valilik, sancak, kaza ve köy gibi idari yapılanmalar getirilmiştir. Bu idari yapılanmalar ile beraber yerel yüzeyde belli ölçüde merkezden ayrı olarak karar alma süreçleri yaşandığı görülmüştür. Fakat her ne kadar bu süreçlerde bir ayrışma görülsün bile mali ve idari açıdan merkezin denetiminde hizmet sunulmaya devam edilmiştir.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra belediye faaliyetleri aynı kapsamda devam etmiş ancak 1924 ve 1930 yıllarında yerel yönetim yapıları yeni yasalar aracılığıyla yeniden dönüşüm yaşamıştır. Cumhuriyet döneminin

belediye yapılanması 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu ile ortaya çıkmıştır. Bu Kanunla belediye organları kurumsallaşmış ve ayrıca görev ve sorumlulukları netlik kazanmıştır (Gözübüyük, 2013). 1921 ve 1924 Anayasalarında yerinden yönetim ilkesi net bir şekilde ifade edilmese de yerel yönetimler için bir zemin bulunmaktadır. 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelerin tanım, görev, yetki ve sorumlulukları yasal olarak ifade edilmiştir. 1961 Anayasası ile yerel yönetimler anayasal güvence kazanmakla birlikte özerklik açısından sınırlı da olsa eskiye nazaran gelişme ortaya çıkmıştır. 1984 yılında 3030 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesi uygulaması hayata geçirilerek büyük yerleşimler için farklı yerel yönetim yapılanması ortaya çıkmıştır.

Yerel yönetimleri etkileyen diğer yönelim 1980’li yıllardan sonra kamu yönetiminde yaşanan küresel reformlarla ilgilidir. Devamında özellikle 2000’li yıllarda Avrupa Birliği uyum sürecinde yerel yönetimlerin demokrasi ile bütünleşik güçlü yapılar haline gelmesi için reformlar yapılmıştır. Bu doğrultuda üç farklı kanun yürürlüğe girmiştir. Bunlar sırasıyla 2004 senesinde 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2005 senesinde 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’dur. Bu hukuki düzenlemeler aracılığıyla yerel yönetimlerin hem görev alanları genişletilmiş hem de mali, idari özerklik açısından daha güçlü yapılar haline getirilmiştir. 2000’li yıllarda yerel yönetim reform düşüncesinin hız kazandığı görülmektedir. Bu düşünce köklü düzenlemelerle birlikte dinamik bir ivme kazanmıştır. Avrupa Birliği uyum süreci için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılması hedeflenmiştir. Bu hedefler arasında daha demokratik ve daha özerk yerel yönetimler görülmektedir. 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çıkarılmıştır. Diğer önemli bir adım ise 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 2005 yılında yürürlüğe girmesidir.

2012 yılında kabul edilip 2014 yılında uygulamaya giren 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile yerel yönetim yapısında önemli bir dönüşüm yaşanmış, büyükşehir belediye yönetimlerinde reform yapılmıştır. Bu gelişme yerel yönetimler konusunda ülke çapında köklü bir değişimdir. Büyükşehir belediyelerinin sayısı 30’a yükselmiş ve bu illerde il özel idareleri, belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu doğrultuda ülke genelinde yerel yönetim düzeyinde il bazında iki farklı uygulama ortaya çıkmıştır.

Tarihsel bağlamda Türkiye’de yerel yönetimlerin merkeziyetçilikten adem-i merkeziyetçiliğe doğru dönüştüğü görülmektedir. Bu gelişmelerle birlikte hem demokrasi adımları hem de etkili hizmet sunulması açısından

önemli reformlar yaşanmış ve bu reformlar aracılığıyla da yerel yönetimler hem hizmet sunan birer yapı, hem de planlama, kalkınma ve yönetim açısından da önemli işlevlere sahip kurumlar olmuştur. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde ivme kazandığı süreçte yerel yönetim yapılarının mali ve idari açıdan güçlendirilmesi gündemi ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede yerel yönetimler hem mevzuat düzeyinde hem de yerel uygulamalarda mali özerklik, yerel halkın katılımı ve etkili yönetim konularında daha fazla görünürlük kazanmıştır. Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye, yerel yönetimleri yalnızca hizmet konusunda faaliyet gösteren birimler olarak değil, aynı zamanda etkili yönetim konusunda da aktif bir konuma getirmiştir.

4. Türkiye’de Yerel Yönetimler

Türkiye’de yerel yönetim sisteminin anayasal ve yasal dayanakları bulunmaktadır. İdari ve mali özerkliğe sahip yerel yönetimler il özel idareleri, belediyeler ve köy yönetimleri olmak üzere üç şekilde örgütlüdür. Bu örgütsel yapılar yerel toplumun doğrudan katılım gösterdiği ve seçtiği yöneticiler ile yönetilmekte ve kamu hizmetlerini halka en yakından sunmaktadır. İşlevsel ve idari açıdan çeşitlilik gösteren yerel yönetimler, coğrafi boyutta kent merkezlerinde belediyeler ve büyükşehir belediyeleri olarak hizmet sunarken, kırsal kesimlerde il özel idareleri en küçük kesimlerde ise köyler faaliyet göstermektedir (Güler, 2013).

Temel özelliklerinden biri olan özerklik, yerel yönetimlerin kamu kaynaklarını kullanırken ve kamuya hizmet sunarken yetki sahibi olmalarını sağlamaktadır. Fakat bu özerkliğin sınırı bulunmakta ve merkezi yönetim tarafından vesayet denetimi altında gözlenmektedir. Vesayet denetimi, yerel yönetim birimlerinin yaptığı işlemlerin hukuka uygun olup olmadığını merkezi yönetim aracılığıyla izlenmesi ve denetlenmesi uygulamasıdır (Parlak, 2011).

3.1. İl Özel İdaresi

İl özel idareleri, büyükşehir belediyesi kurulu olmayan illerde, il düzeyinde görevlidir. Amacı yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamak olan bu birim kamu tüzel kişiliğe sahiptir. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile düzenlenen il özel idarelerinin temel görevi, bulunduğu ilin coğrafi sınırları içerisinde eğitim, altyapı, çevre, sosyal hizmetler, tarım ve kültürel faaliyetler gibi birçok alanda kamu hizmeti sunmaktır. İl özel idarelerinin görevleri il genelinde ve belediye sınırları dışında olmak üzere iki kapsama ayrılmıştır.

İl genel meclisi, il encümeni ve vali, il özel idaresinin organlarıdır. İl genel meclisi, üyeleri bulunduğu ilde yaşayan yerel halk tarafından seçilen, il özel

idaresinin karar mekanizmasıdır. Aynı zamanda il genel yönetiminin başı olan vali, il özel idaresinin yürütme organı olarak çalışmaktadır. İl özel idarelerinin temel görevi, kırsal alanlara hizmetlerin uygulanmasını sağlamaktır. Bunlar arasında en önemlileri köy yollarını yapmak, içme suyunu sağlamak, küçük ölçekli altyapılar için yatırımlar yapmak, sosyal hizmetler için projeler geliştirmek ve tarımsal kalkınma çalışmalarını yürütmektir. Belediyelerin olmadığı yerlerde bulunan bu birimler, kırsal alanlarda yaşayan vatandaşlar için temel hizmetlerin sunulması yönünden önemli yapılarıdır.

6360 sayılı Kanun 2012 yılında kabul edilmiş ve 2014 yılında da yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile birlikte büyükşehir statüsüne geçen illerde il özel idareleri kapatılmıştır. Böylelikle il özel idareleri sadece büyükşehir olmayan illerde görevlerine devam etmektedir. İl özel idareleri, belediye sınırları dışında kalan kırsal yerleşmelere hizmet etmekte, yerel kalkınmayı desteklemekte ve vatandaş odaklı kamu yönetimini kırsal alanlarda yerel düzeyde uygulamaya geçirmektedir. Büyükşehir yapısının gelmesiyle kapsamı daraltılmış fakat büyükşehir olmayan diğer illerde hala yerel yönetim birimi olarak etkinliği devam etmektedir.

3.2. Belediye Yönetimleri

3.2.1. İl, İlçe, Büyükşehir İlçe ve Belde Belediyeleri

Türkiye’de yerel yönetim birimlerinin en kapsamlı ve yaygın olanı belediyelerdir. Belediyeler 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yönetilmektedir. Belde halkının yerel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş olan bu kurumların karar organları seçim yoluyla belirlenmekte ve bu kurumlar idari, mali özerkliği bulunan kamu tüzel kişilikler olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2002). İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulmakta, bunun dışında nüfusu 5 bin üzerindeki yerleşimlerde de belediye kurulabilmektedir. Ayrıca büyükşehir belediyesi bulunan illerde her bir ilçede sınırları ilçenin idari sınırları olmak üzere büyükşehir ilçe belediyeleri bulunmaktadır. Aynı bir yasayla düzenlenmiş ancak bünyesindeki ilçe belediyeleri ile birlikte 5393 sayılı Yasayı da uygulayan büyükşehir belediyelerini de burada sayılan belediye türleri arasında ifade etmek gerekmektedir.

Belediye görevleri arasında altyapı ve üstyapı hizmetleri ile ulaşımı sağlamak, temizlik ile çevre düzenlemesini yapmak, imar planlaması ile ilgili projeler yürütmek, zabıta hizmetlerini uygulamak, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek ve afet yönetiminde aktif rol almak bulunmaktadır.

Belediyelerin, belediye başkanı, belediye meclisi ve belediye encümeni olarak üç organı bulunmaktadır. Bu üç organdan ilki belediyenin yürütme

organı olan belediye başkanıdır ve halk tarafından seçimle iş başına gelmektedir. İkinci organı olan belediye meclisi, belediyenin karar mekanizmasıdır ve beş yılda bir yerel seçimlerle üyeleri belirlenmektedir. Üçüncü organı olan belediye encümeni ise yürütme süreçlerinde yardımcı görevini üstlenmektedir. Halkın seçimiyle iş başına gelen belediye başkan ve meclis üyeleri ile belediye kurumlarının demokratik meşruiyeti sağlanmaktadır.

İl veya ilçe merkezinde yer almayan yerleşimler söz konusu olduğunda belde belediyelerinden bahsedilmektedir. Nüfusu 5000’in üzerinde olan yerleşim yerlerinde kurulan belediyeler, belde belediyesi olarak adlandırılmaktadır (Keleş, 2002). Büyükşehir belediyesi olan illerde yer alan belde belediyeleri 6360 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra kapatılmış ve tüzel kişilikleri sonlandırılmıştır. Hizmet alanları ilçe belediyelerine veya büyükşehir belediyelerine devredilmiştir. Belde belediyelerin sona erdirilmesi bakımından yapılan değişikliklerle, sunulan hizmetlerin etkililik ve verimliliğinin artmasının amaçlandığı ifade edilmiştir.

3.2.2. Büyükşehir Belediyesi

Büyükşehir Belediyeleri, Türkiye’de yerel yönetim birimlerinden biridir ve kentleşmenin arttığı büyük şehirlerde kurulmaktadır. Bu büyük şehirlerde etkili ve eşgüdümlü hizmetin sunulması amaçlanmıştır. İki kademeli belediye sisteminin en üst düzeyinde görev alan yönetim birimleridir. 1984 yılında 3030 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesi uygulaması başlamıştır (Keleş, 2002). 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile bu yapıların günümüzdeki faaliyet kapsamı düzenlenmiştir.

Büyük nüfus yoğunluğuna sahip ve karmaşık kentsel yapıya sahip mülki sınırların içerisinde bulunmakta olan büyükşehir belediyeleri, daha merkezi ve eşgüdümlü hizmetler sunmaktadır. 2012 yılında 6360 sayılı Kanun kabul edilip, büyükşehir belediyelerin sınırları il mülki sınırına kadar genişletilmiştir. Büyükşehir belediyelerinin sınırları içindeki ilçe belediyelerinin yönetimi altına alınan belde belediyeleri ve köyler mahalleye dönüştürülmüştür.

Ulaşım planlamasını sağlamak, çevre düzenlemesini yapmak, katı atık yönetiminde aktif rol almak, içme suyu ve kanalizasyon altyapısını kurmak ve işletmek, hal ve mezbaha yönetiminde yer almak, yangın ve doğal afetlere karşı hazırlık yapmak gibi yüksek maliyetli ve teknik uzmanlığı olan hizmetler büyükşehir belediyelerinin başlıca görevleri arasındadır. Aynı zamanda bu yapılar, ilçe belediyelerinin faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamakta ve onlarla beraber planlama süreçlerinde bulunmaktadır.

Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye meclisi ve büyükşehir belediye encümeni olmak üzere üç organa sahiptir.

Yürütme yetkisine sahip olarak meclis kararlarını uygulayan başkan, halk tarafından seçimle iş başına gelmektedir. Belediye meclisi ise, bulunduğu ilin tüm ilçe belediye meclislerinden gelen temsilcilerden oluşmakta ve karar organı olarak çalışmaktadır. Belediye encümeni ise yürütme sürecinde yardımcı rolüyle görevlendirilmiş üçüncü organdır.

Büyükşehir belediyeleri, 6360 sayılı Kanun ile beraber önemli düzeyde güçlenmiştir. Hatta kırsal yerleşmelere hizmet götürme sorumluluğu da onlara verilmiştir. Bu doğrultuda kalkınma ajansları ve valiliklerle eşgüdümli çalışma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar incelendiğinde büyükşehir belediyeleri, yönetim sisteminde yerel kalkınma uygulayıcısı olarak iş birliği ve eşgüdüm ile birlikte birer yönetim merkezi haline gelmektedir.

3.2.3. Belediye Sınırları İçinde Yerleşim Birimi: Mahalle

Belediye sınırları içinde yer alan mahalleler, tüzel kişiliğe sahip değildir ve bu nedenle bir yerel yönetim birimi olarak değerlendirilemezler. Ancak belediye sınırlarında yer alan en alt yerleşim birimi olarak halka en yakın konumdadırlar. Mahalle kavramı Osmanlı döneminden itibaren yerel bir birim olarak var olmuştur. Osmanlı döneminde mahalleler, idari ve sosyal dayanışma amacıyla kurulan örgütsel yapılardır. Bu yapıların yönetimi, mahalle imamı ile kethüda gibi temsilcilerin elinde olmuştur. Kurumsal yapılara dönüş süreci Cumhuriyet döneminde yaşanmış ve muhtarlık sistemine geçilmiştir (Keleş & Yavuz, 1983). 6360 sayılı Kanun ile beraber büyükşehirlerde köylerin mahalle statüsü kazanmasıyla birlikte mahalle kavramının kapsamı ve bağlamı genişlemeye başlamıştır.

Muhtarlık makamı, bulunduğu yerleşim yerine göre sembolik bir yapı olarak değerlendirilmekle birlikte kent çeperi dışında kalan mahallelerde devletin en görünür temsilcisi olarak belirmektedir. Muhtarlıkların mahallenin yerel katılım araçlarını geliştirme potansiyeli bulunmaktadır. Mahalle yönetimi, sadece belediye sınırları içinde bir yerleşim birimi olmaktan öte, yerel bir temsil makamı olarak nitelenebilir.

3.3. Köy

Türkiye’de yerel yönetim birimlerinin en küçüğü köylerdir ve kırsal nüfusun yaşam sürdüğü yerleşim yerleri olarak tanımlanmaktadır. 1924 tarihinde 442 sayılı Köy Kanunu ile düzenlenen köy yönetimi, kamu tüzel kişiliğe sahiptir ve belirli bir alanda nüfusun bulunması ile yönetsel yapısını oluşturabileceği ifade edilmektedir (Keleş, 2002).

Köylerin yönetiminde yürütmeye görevli olan kişiler muhtarlardır. Muhtarlar, halk tarafından seçimle iş başına gelmekte ve köy tüzel kişiliğinin

temsilcisi olmaktadır. İhtiyar meclisi ile beraber karar alma süreçlerinde de yer almaktadır. Yerinden yönetim anlayışının kırsaldaki en somut örneği olan köy birimlerinde görev alan muhtar ve ihtiyar heyeti, köy bütçesini hazırlamakta, köy işlerini düzenlemekte, köy sınırlarını korumaktadır. Aynı zamanda güvenlik, temizlik ve basit altyapı hizmetlerini de sağlamla görevlendirilmişlerdir (Tütengil, 1979). Köy yönetimi, kamu politikalarının konuları içerisinde yer alan salgın hastalıklar, doğal afetler ve diğer olağanüstü haller gibi önemli durumlarda da görev almaktadır. Bu durumlarda köy muhtarı, sadece bir yerel yönetim birimi olarak değil, merkezi yönetimle ilişki halinde çalışma yapmaktadır. Köy kanununda belirtilen muhtarlık görevlerinin bazıları merkezi yönetime ilişkindir. Bu durum köyün bazen bir merkezi yönetim birimi olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Köy yönetimlerinin karar organı “köy derneğidir”. Köy derneği, köyde yaşayan tüm seçmenlerden oluşmakta ve bu haliyle bir doğrudan demokrasi örneği sunmaktadır. Yerel yönetim reformu bağlamında bazı köylerin tüzel kişiliklerini kaybederek mahalleye dönüşmeleri bu bağlamda yerel katılımı azaltan bir unsur olarak değerlendirilebilir.

6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesinin kurulduğu kentlerde bulunan tüm köyler mahalleye dönüştürülmüştür. Bu kapsamda, köylere ait olan taşınmazlar, tarımsal araziler, ormanlık alanlar ve köy bütçeleri gibi kaynaklar ilçe veya büyükşehir belediyelerine devredilmiştir. Köy hayatındaki geleneksel ilişkiler, ortak karar alma süreçleri ve imcece kültürü bu değişikliklerden etkilenmiştir. Köylerin yönetimi mahalle yönetim birimlerine geçilmesi ile beraber birçok problemin ortaya çıktığı ve kırsal yerleşime ait hayvancılık, tarımsal destek ve içme suyu temini gibi hizmetlerin belediye yönetimlerince yeterince karşılanamadığını değerlendirmek mümkündür.

5.SONUÇ

Türkiye’de Tanzimat’tan beri yerel yönetimlerin faaliyetleriyle ilgili bir gündem olmakla birlikte, 1980’li yıllara gelene kadar yerleşme doğrultusunda uygulamaya geçmiş kapsamlı reformlardan söz edilemez. 2000’li yıllara kadar, Cumhuriyetin ilk yıllarında, hatta Osmanlı Döneminde kabul edilen mevzuat yürürlükte kalmıştır. Önemli bir dönüşüm 1984 yılında büyükşehir belediye yönetimlerinin faaliyete geçmesi olmuştur. Neoliberal reform düşüncesinin yerleşmeyi desteklediği görülmektedir. 2004 yılında yeni Büyükşehir Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunu, 2005 yılında da Belediye Kanunu kabul edilerek uzun yıllardır yürürlükte olan ve ihtiyaçlara cevap veremeyen mevzuat değişmiştir. Bu dönem, kamu yönetiminin pek çok alanında olduğu gibi, yerel yönetimler bağlamında da önemli reform dönüşümlerini ortaya koymuştur.

Türkiye’de yerel hizmet sunumu konusunda uzun yıllar merkez – yerel ilişkileri, yerel yönetimlerde kapasite sorunları, yerel yönetimlerin yetki çakışmaları, kırsal alanlara hizmet götürülmesinde yerel yönetimlerin etkinliği gibi konular tartışılmıştır. 2000’li yıllarda yapılan reform ile çoğu sorunu ortadan giderme yolunda bir alt yapı oluşmuşsa da sistemin olumsuz yönlerden tam olarak kurtulduğu söylenemez. Reform süreci takip eden on yıllık dönemde sistemde ekleme ve düzenlemeler yapılmasıyla devam etmiştir. Gelineen noktada iki farklı il modeli kapsamında yerel yönetim yapıları ortaya çıkmıştır.

Reform kapsamında merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki idari vesayeti, stratejik yönetim ve planlama, yerel yönetim gelirleri konusunda düzenlemeler yapılmıştır. İl özel idaresi ve belediye görev çakışmalarının ortadan kaldırılması amacıyla il özel idaresinin il genelinde ve belediye sınırları dışında olmak üzere görevlerinde düzenlemeye gidilmiştir. Büyükşehir belediyesi ve il özel idaresi yönetimlerinin ayrı illerde konumlandırılması ise bölge yönetimi bağlamında kabul edilmiş farklı uygulama politikalarına işaret etmektedir. Bu dönüşüm ölçek ekonomileri aracılığıyla yerelde hizmet sunum kalitesini arttırmak ve geleceğe dönük kentleşmeyle ilgili proaktif çözümleri ortaya koymak açısından yerinde bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte büyükşehir belediyesi olan illerde kırsal alanlar ile ilgili uygulamalar yeni sorunsalları beraberinde getirerek reform sürecinin tamamlanamaması durumunu da ortaya çıkarmıştır. Türkiye’de yerel yönetim reformunun bu bağlamda sürekli dönüşüm ve devinim sunduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ersöz, H. Y. (2011). Sosyal politikada yerelleşme. İTO Yayınları.
- Gökaçtı, M. A (1996). Dünyada ve Türkiye’de belediyeçilik. Ozan Yayınevi.
- Gözübüyük, A. Ş. (2013). Anayasa hukuku (19. Baskı). Yetkin Yayınları.
- Güler, B. A. (2013). Yerel yönetimler: Liberal açıklamalara eleştirel yaklaşım (4. Baskı). İmge Kitabevi.
- Karaarslan, M. (2008). Özerklik ve denetim açısından yerel yönetimler reformu. Turhan Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. & Yavuz, F. (1983). Yerel yönetimler. Turhan Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2002). Kentleşme politikası (7. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2012). Yerinden yönetim ve siyaset (Güncelleştirilmiş 13. Baskı). Cem Yayınevi.
- Parlak, B. & Sobacı, M. Z. (2005). Kuram ve uygulamada kamu yönetimi ulusal ve global perspektifler. Alfa Aktüel Yayınevi.
- Parlak, B. (2011). Kamu yönetimi sözlüğü. MKM Yayınevi.
- Tütengil, C.O. (1979). 100 soruda kırsal Türkiye’nin yapısı ve sorunları (4. Baskı). Gerçek Yayınları.

Nüfusu 5.000'nin Üzerine Çıkmasına Rağmen Belediye Teşkilatı Kurulamayan Köy Yerleşmeleri Üzerine Bir İnceleme¹

Özgür Gökmen²

Özet

Belediye teşkilatı, şehir, kasaba ve köylerde yerel hizmetlerin yerine getirilmesiyle ilgili, tüzel kişiliği bulunan yerel yönetim örgütüdür. Başta yönetim bilimleri olmak üzere farklı disiplinlere konu olan belediye örgütleri, bulundukları yerleşmelerle ilgili olarak yerleşme coğrafyasını ve idari coğrafyayı ilgilendirmektedir. Belediye örgütlü yerleşmeler coğrafyacılar tarafından değişik yaklaşımlarla ele alınmış olup belediyelerin yerleşmeler üzerindeki olumlu etkileri ile kapatılan belediyelerin yerleşmeler üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlar tartışılmıştır. Bu çalışmada, nüfusu 5.000'ni aşmasına rağmen mesafe kriteri nedeniyle belediye örgütü kurulamayan köy yerleşmeleri ele alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum analizi kullanılmıştır. Bahsedilen yöntemin tercih edilmesindeki amaç var olan bir durumun nicel ve nitel verilerden yararlanılarak aydınlatılmasıdır. Hazırlanan bu çalışmada yürürlükteki 5393 Belediye Kanunu'na göre Türkiye Cumhuriyeti'nde 5000 nüfus kriterini yakalayan köylerde belediye teşkilatının kurulamamasının sebebi üzerine odaklanılmıştır. 2023 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 5000'in üzerinde altı köy yerleşmesi bulunmaktadır. Belediye Kanunu'na göre bir köyde belediye teşkilatı kurulması için köyün en yakın kentsel yerleşmenin belediye sınırına 5 km'den uzak olması gerekmektedir. Söz konusu gereklilik kapsamında Google Earth uydu görüntülerinden köy yerleşmelerinin en yakın belediye ile olan sınırları saptanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre nüfus kriterini tamamlayan altı köy yerleşmesinin mesafe kriterine takıldığı ve böylece belde statüsü kazanamadıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak kasaba niteliği kazanmaya başlayan ancak belediye teşkilatı kurulamayan bu yerleşmelerin sorunları üzerinde durulacaktır.

1 Bu araştırma Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) sempozyumunda 9 Ekim 2024 tarihinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

2 Dr. Milli Savunma Üniversitesi, ozgur.gokmen@msu.edu.tr, 0000-0001-8324-2010

1. Giriş

İnsanların barınmak ya da belirli faaliyetleri sürdürmek amacıyla bir arazi üzerine inşa edilmiş bir veya birden fazla sayıda meskenden (konut) oluşan kümeye yerleşme denilmektedir. Her yerleşmenin birinci görevi insanları barındırmaktır. Yerleşmelerde barınan insanlar yaşamını sürdürebilmek için çeşitli türdeki ekonomik faaliyetle uğraşmak zorundadır (Özçağlar, 1996). Genel olarak bu faaliyetleri hammadde üretimi, sanayi ve hizmetler oluşturmaktadır. Son dönemlerde teknolojinin de gelişmesiyle bilgi toplama, bilgiyi derleme ve yayımlamaya dayalı dördüncü; karar verme ve yönetim faaliyetlerini kapsayan beşinci ekonomik faaliyetlerde ortaya çıkmıştır. Söz konusu dördüncü ve beşinci ekonomik faaliyetler hizmet sektörü içerisinde yer almaktadır. Öncelikle bir yerleşmede birincil ekonomik faaliyetler olan tarım, hayvancılık, madencilik, balıkçılık, ormancılık, toplayıcılık gibi faaliyetler görülmektedir. Sonrasında sit ve sitüasyon özelliklerine bağlı olarak yerleşmede nüfus artmakta, alt-üst yapı hizmetleri gelişmekte ve ekonomik faaliyetler çeşitlenmektedir. Böylece kırsal alanları ifade eden köyler kentsel yerleşim alanlarına karşılık gelen kasaba ve şehirlere dönüşmektedir.

Nüfus miktarına bakılmaksızın ortak yaşam tarzının hüküm sürdüğü kasaba niteliği kazanamamış sürekli ikamet edilen kırsal yerleşmeler 'köy yerleşmesi' olarak tanımlanmaktadır (Özçağlar, 2015). Kırsal yerleşmelerin temelini oluşturan köyler genel olarak Türkiye'de temel üretimin (tarım ve hayvancılık) yapıldığı yerlerdir. Zaman içerisinde köyler kimi yerde gelişip büyümüş kimi yerde önemini kaybedip yok olmuştur (Taş, 2016).

Yerleşmelerde nüfusun artmasıyla birlikte sosyal ve ekonomik şartlardaki değişiklikler yereldeki kamu hizmetlerinin belediyelerle sağlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Belediye, Arapça "beled" ve "beledi" sözcüklerinden türemiş ve dilimize yerleşmiştir. Beled, memleket, şehir, ülke, beledi ise; şehirli ve şehre ait anlamında kullanılmaktadır. Günümüzde varlığını sürdüren belde sözcüğü de beled ile hemen hemen aynı anlamda olup, memleket, şehir, ülke, şehir-kasaba anlamında kullanılmaktadır (Özçağlar, 1997). Belediyeler 5393 sayılı Belediye Kanun'unda "belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi "olarak tanımlanmaktadır. Yani belediyeler şehir, kasaba ve köylerde yerel hizmetlerin yerine getirilmesiyle ilgili olan ve tüzel kişiliği bulunan yerel yönetim organlarıdır. Bu itibarla bünyesinde belediye örgütü bulunan şehir, kasaba ve köy yerleşmelerine belediye örgütlü yerleşmeler denilmektedir.

Cumhuriyet dönemi kuruluş yıllarında belediyeçilik alanında mevzuat çalışmalarına girilmiştir. Belediye'nin tanımı, esas ve yetkileri 1930 yılında

kabul edilen 1580 Sayılı Belediye Kanununda önemli bir düzene sokulmaya çalışılmıştır. Bu kanuna göre köylerde belediye kurulabilmesi için “bir köy veya meskun sahaları arasında merkez sayılacak yere azami 500 m mesafesi bulunan birkaç köyün veya köylerle köy kısımlarının veya hut muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için nüfusları tutarının son nüfus sayımına göre 2.000 den fazla olması gerekir” ibaresi yer almaktadır (1580 Sayılı Belediye Kanunu, , 1930). 1950-1980 yılları arasında Türkiye’de sanayileşmenin artmasıyla kırdan kente göçler yoğunlaşmış ve hızlı bir şekilde kentsel alanlar çoğalmaya başlamıştır. Sanayileşmeye bağlı olarak nüfusun artmasıyla kentsel alanlar üzerinde kurduğu baskıda artmıştır. Bu nedenle kamu hizmetlerini halka sunmakla görevli olan yerel yönetimlerin önemi de gün yüzüne çıkmıştır. 1980 ve sonraki yıllarda belediye sayıları yükselmiş ve yapılanmalarında performansa dayalı düzenlemeler yapılmıştır (Özer, 2005; Al, 2002). 2000’li yıllardan sonra yeniden yapılanma süreci ivme kazanmış, bu kapsamda Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı, İl Özel İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunları çıkarılmıştır (Yörükoğlu, 2009).

Genellikle yönetim bilimleri olmak üzere farklı disiplinlere konu olan belediye örgütleri, bulundukları yerleşmelerle ilgili olarak yerleşme coğrafyasını ve idari (yönetmel) coğrafyayı ilgilendirmektedir. Yerleşme coğrafyası yerleşmelerin konumlarını, yoğunluklarını, fizyonomi (büyüklükleri ve planları), köken ve fonksiyonlarını araştırmaktadır (Tolun, 1997). Yerleşmelerin alansal ve nüfus olarak büyüyüp, fonksiyonel açıdan gelişen yerleşmelerde kamu hizmetlerinin düzenli şekilde halka ulaştırılması kapsamında yerel yönetim birimleri kurulmaktadır. Bu nedenledir ki, yerleşme coğrafyası incelemelerinde sadece yerleşmeler değil aynı zamanda yerleşmeleri idari coğrafya kapsamında da değerlendirmek gerekmektedir.

Coğrafi bilimlerin içinde sosyal coğrafyanın alt dalı olan yerleşme coğrafyası ve idari coğrafya bağlamında, “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Üzerine Düşünceler” (Darkot, 1961), “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler” (Özçağlar, 1996), “Türkiye’de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi” (Özçağlar, 2005), “Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler” (Koday ve Erhan, 2009), “Nüfusları 2000’nin altına indiği için belediye teşkilatı kaldırılan yerleşmeler üzerine coğrafi bir analiz” (Özgen, 2013), İdari Coğrafya Açısından Büyükşehir Belediyeleri” (Yigit ve Deniz, 2019). “İdari Coğrafya ve Yerleşme Coğrafyası Açısından Mahalle Kavramı” (Türkan, 2021), “Karabük İlinde Nüfusu 5.000’den Az Olan Belediye Örgütlü Yerleşmeler Üzerine Bir İnceleme” (Özçağlar ve Gökmen,

2021), vb. ülkesel ve yerel ölçekte coğrafyacılar tarafından birçok araştırma kaleme alınmıştır.

Günümüzde normal statülü (büyükşehir belediyesi bulunmayan) illerde belediye teşkilatının kuruluşu, organları, yönetimi, görev, yetki ve sorumlulukları 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile belirlenmiştir. Bir yerleşmede belediyenin kurulması veya kurulmamasının esasları kanunun ikinci bölümünde yer alan madde 4'te tayin edilmiştir. Bu bağlamda bildiri de araştırmanın konu kapsamı ve çerçevesiyle doğrudan ilgili olan kanunun 4. maddesine vurgu yapılmaktadır. 2023 TÜİK verilerine göre nüfusu 5.000'ni aşmasına rağmen belediye örgütü kurulamayan köy yerleşmelerinde belediyenin kurulmamasının sebepleriyle birlikte, bu durumdan kaynaklı ortaya çıkan sorunlara temas edilmesi araştırmanın amacını meydana getirmektedir.

2. Yöntem ve Materyal

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum analizi kullanılmıştır. Durum çalışması tek bir durum ya da olayın derinlemesine boylamsal olarak incelendiği, verilerin sistemli bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir. Elde edilen sonuçlarla durumun neden o şekilde oluştuğu ve gelecek araştırmalarda nelere odaklanılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Davey, 1991). Bahsedilen yöntemin tercih edilmesindeki amaç var olan bir durumun nicel ve nitel verilerden yararlanılarak aydınlatılmasıdır. Araştırmada veri toplama aracı olarak dökümanlar analiz edilmiş ve Google Earth uydu görüntülerinden yararlanılmıştır. Köylerin 2023 yılı nüfus verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi veri tabanından alınmıştır. Araştırmada Google Earth uydu görüntülerinden yararlanılarak köylerin komşu oldukları il/ilçe merkezi belediyesinin sınırlarına olan uzaklıkları (km) ölçülmüştür. Köylerin idari sınırları ile bitişik konumda olan belediyelerin sınırları Harita Genel Müdürlüğü'nün HGM Küre uygulamasından güncellenmiştir. Söz konusu işlemler sonrasında üretilen kartografik malzemeler (harita) Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) programından hazırlanmıştır. Ayrıca bazı durumlarda yerleşme hakkında gerçek bilgiye ulaşmak amacıyla muhtarlarla iletişime geçilmiştir.

3. Araştırma Bulgular

Cumhuriyet dönemindeki köy yerleşmelerinde belediye teşkilatı kurulmasının esasları 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nda belirtilmiştir. Yasaya göre bir köy yerleşmesinde belediye kurulabilmesi için köyün merkez kabul edilen yere 500 m uzaklıkta ve

toplam nüfusunun 2.000'den fazla olması gerekmektedir. Köyde kurulması düşünülen belediye için seçmenlerin en az yarısından fazlasının evet oyu kullanması sonrasında köy ihtiyar heyetinin imzalı tutanağı ile valiliğe müracaat edilmekteydi. Ayrıca bu kanunda ilin en büyük mülki amiri olan valinin lüzum görmesi durumunda re'sen (doğrudan) karar ile köyde belediye teşkilatı kurulabilmekteydi. Türkiye'nin demografik, sosyal ve ekonomik yapısındaki değişiklikler 1580 sayılı Belediye Kanununda değişikliklerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Böylece 75 yıl sonra 2005 yılında 5393 Sayılı Belediye Kanunu kabul edilmiştir. Bu yasayla birlikte bir köy yerleşmesinde belediye kurulması için nüfusun 5.000'in üzerinde olması ve merkez kabul edilen şehir veya kasabanın yerleşim alanına 5.000 m (5 km) mesafede bulunması gerekmektedir. Yani 1580 Sayılı Kanun'da 2.000 olan nüfus kriteri 5393 Sayılı Kanunla 5.000'e, 1580 Sayılı Kanunda merkeze yakınlığı 500 m olan mesafe koşulu 5393 Sayılı Kanunla 5.000 metreye yükseltilmiştir. 5393 Belediye Kanunu'nda 1580 sayılı yasada yer alan valinin res'en belediye kurma yetkisine düzenleme getirilmemiştir (1580 ve 5393 Sayılı Belediye Kanunları, 1930; 2005).

2005 yılında yürürlüğe giren 5393 Belediye Kanunu ile ilçe merkezi olacak yerleşmeler dışında nüfus kriterinin 2.000'den 5.000'e yükseltilmesi köylerde belediye kurulmasını büyük ölçüde engellemiştir. Günümüzde 5.000'in üzerinde nüfusu bulunan köy sayısının kırsal kesimdeki nüfus kaybı yüzünden azalarak 6'ya kadar inmesi ve bunların da mesafe engeline takılmaları yüzünden köylerde belediye teşkilatı kurulamamaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1: Türkiye'de Nüfusu 5000'den Fazla Olan Köylerin Komşu Oldukları İl/İlçe Merkezi Belediyesinin Sınırına Uzaklıkları (km)

Köyün adı	İli	Bağlı olduğu ilçe	Nüfusu (2023)	Köyün komşu olduğu il/ilçe merkezi belediyesinin sınırına mesafesi (km)
1. Bostanbükü	Karabük	Safranbolu	6064	Bitişik
2. Mende	Uşak	Merkez ilçe	5511	3,2
3. Karakoç	Kırklareli	Merkez ilçe	5494	2,2
4. Samanlı	Yalova	Merkez ilçe	5457	Bitişik
5. Taşpınar	Adıyaman	Merkez ilçe	5154	1,2
6. Dereobası	Osmaniye	Merkez ilçe	5075	Bitişik

Kaynak: Nüfus verileri TÜİK'ten temin edilmiştir.

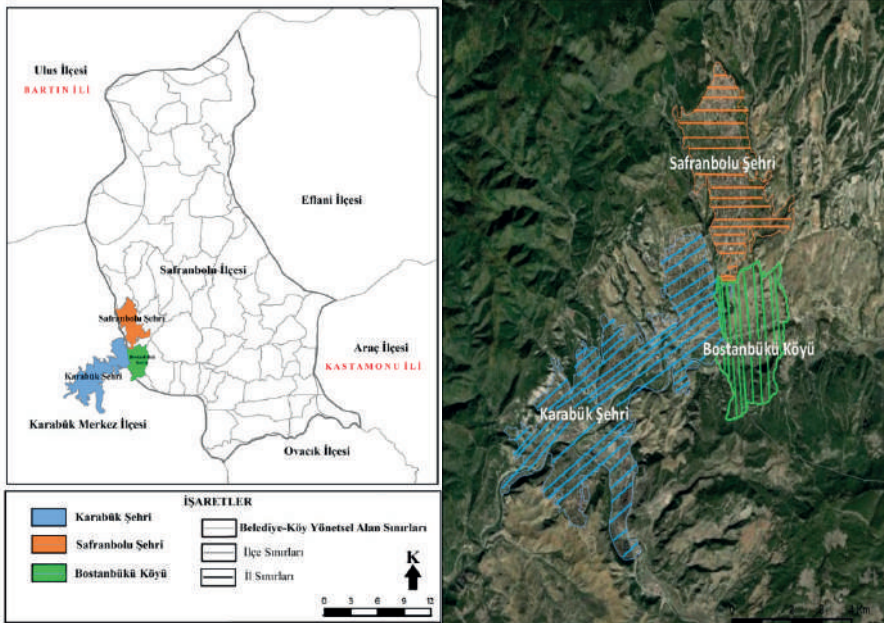
Harita 1. 5000 nüfusunu aşan köylerin Türkiye'deki konumları

Bostanbükü, Karabük ilinin Safranbolu ilçesi idari sınırları içerisinde yer alan Türkiye'nin en fazla nüfuslu (6064) köyüdür. Araç çayı vadi tabanında kurulmuş olan köyün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Karabük ve Safranbolu şehirlerine çok yakın mesafede bulunan Bostanbükü, tarım ve hayvancılığın yanı sıra sanayi tesisleri, iş yerleri ve yeni hizmet alanları sayesinde kasaba niteliği kazanmaya başlamıştır. Bostanbükü Köyü Karabük ve Safranbolu şehirlerine yakın olması ve bazı vergi muafiyetleri sebebiyle göç almaktadır. Ayrıca Karabük Üniversitesi'nin ana yerleşkesi köye çok yakın mesafede bulunmaktadır (Harita 2). Üniversitede eğitim gören 4000 civarında öğrencinin Bostanbükü'ndeki öğrenci yurtlarında ve kiralık evlerde barınıyor olması nüfusun gerçek olarak 10.000'nin üzerine çıkmasına yol açmaktadır. Çizelge 2'de görüldüğü üzere, erkek nüfusu kadın nüfusuna kıyasla oldukça fazladır. Bu durumun temel nedeni, erkek öğrenci yurtlarının sayıca daha fazla olmasıdır (Çizelge 2).

Çizelge 2: Bostanbükü Köyü Nüfusunun Yıllar İtibariyle Sayısal Verileri

Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
2023	4186	69	1878	31	6064
2022	4182	60	2594	40	6776
2021	3614	59	2426	41	6040
2020	3019	57	2200	43	5219

Kaynak: TÜİK

Harita 2. Bostanbükü Köyünün komşu olduğu il/ilçe merkezi belediyesine göre konumu

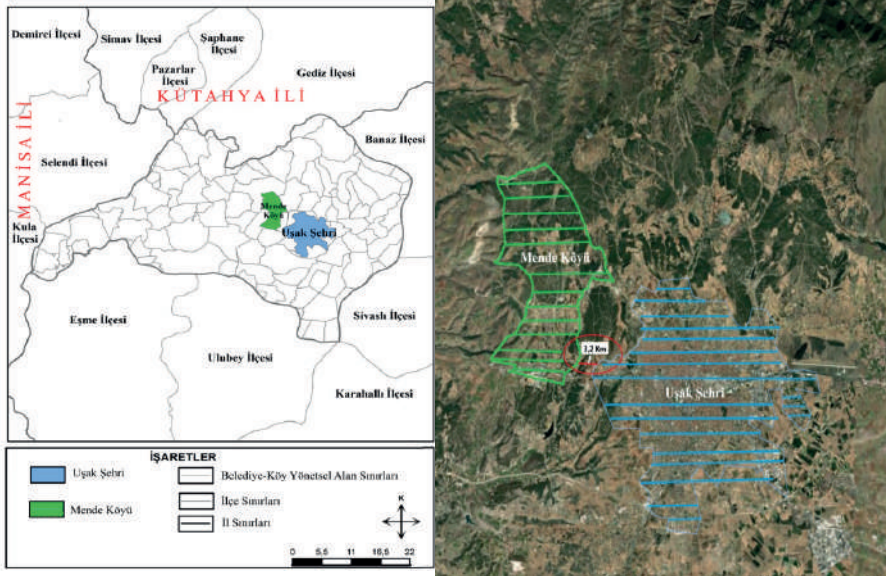
Uşak ilinin merkez ilçesi sınırları içerisinde bulunan Mende Köyü 5511 nüfusu ile Türkiye'nin en fazla nüfuslu ikinci köyü konumunda yer almaktadır. 1961 yılında adı “Kaşbelen” olarak değiştirilen köyün ismi 2021 yılında tekrar “Mende” olarak kayıtlara geçmiştir. Yerleşmenin geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Kasabalaşma süreci içerisinde bulunan köyde alt/üst yapılaşma süreci tamamlanmıştır. Köy yönetsel alanında düğün salonu, sağlık ocağı, spor alanları, 16 derslik kapasiteli 190 öğrencinin eğitim ve öğretim gördüğü ilk ve ortaokul bulunmaktadır. Mahalleli köy olan Mende Köyünün güney kesimindeki Kaşbelen mahallesinde Uşak Üniversitesi'nin yerleşkesi yer almaktadır. Köyün nüfus özellikleri incelendiğinde 2016

yılında 1140 olan nüfus, 2017 yılında 3817'e yükselmiştir. 2017 yılında 2822 öğrenci kapasiteli Latife Hanım Kız Öğrenci Yurdu ve çeşitli özel kurumlara ait yurtların faaliyete geçmesiyle kadın nüfusunda (3296) önemli derecede artış meydana gelmiştir (Çizelge 3). Mende Köyü, Uşak Üniversitesi kampüsü ve Uşak şehrine yakın olması nedeniyle göç almaktadır. Öncelikli olarak köyde yaşayan öğrencilerin geneli sağlık hizmetlerinden yararlanma, seçimlerde oy kullanma, ev kiralama gibi sebeplerden dolayı öğrenci sayıları köy nüfusuna eklenmiş ve 5.000 sınırı aşılmıştır. Konumu itibariyle her yıl nüfusu artan köyün yönetsel alanı ile Uşak Belediyesi hizmet alanı arasında 3,2 km'lik mesafe bulunmaktadır (Harita 3).

Çizelge 3: Mende Köyü Nüfusunun Yıllar İtibariyle Sayısal Verileri

Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
2023	603	11	4908	89	5511
2022	584	11	4566	89	5150
2021	590	13	3990	87	4580
2020	586	18	2616	82	3202
2017	575	15	3296	75	3871
2016	576	50,2	564	49,8	1140

Kaynak: TÜİK

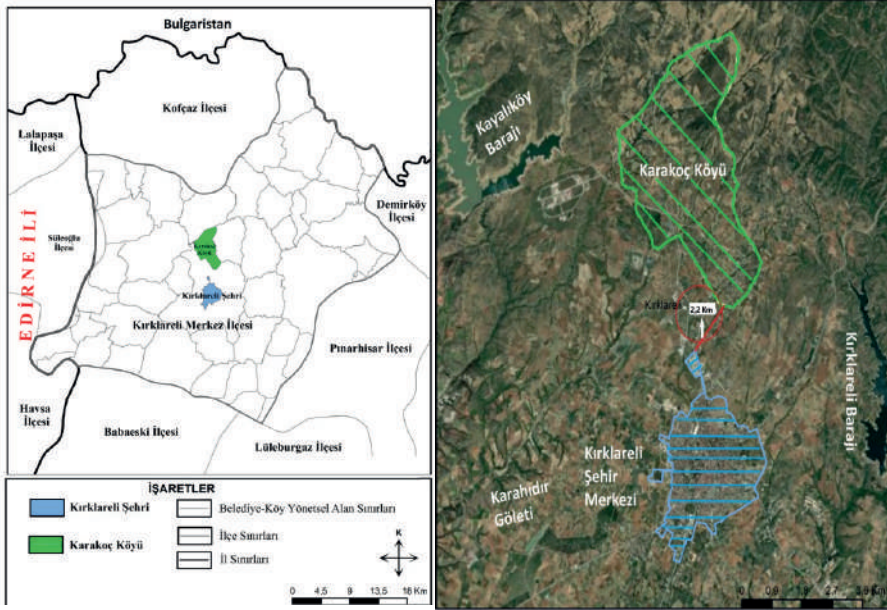
Harita 3. Mende Köyünün komşu olduğu il merkezi belediyesine göre konumu

Kırklareli ilinin merkez ilçesine bağlı olan Karakoç Köyü barındırdığı (5494) nüfus ile Türkiye'nin en fazla nüfuslu üçüncü köyüdür. Köyün temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluştururken, atölye tipi sanayi işletmeleri de yerel halka hizmet vermektedir. Kırklareli ovasının üzerinde yer alan yerleşme, kasabalaşma sürecine girmiş, alt ve üst yapı hizmetleri, muhtarlık ve Kırklareli İl Özel İdaresi tarafından sağlanmıştır. Köyde ilköğretim okulu, düğün ve toplantı salonu yanında çok amaçlı spor sahası da kullanıma açıktır. Köy konumu itibarıyla Kırklareli il merkezine yakın olmasından dolayı göç almaktadır. Buna ek olarak Kırklareli Üniversitesi yerleşkesine yakın olan köyün idari alanı içerisinde 2000 öğrenci kapasiteli Hundi Hatun ve Evlad-ı Fatihan KYK Kız Öğrenci Yurtları bulunmaktadır. Öğrencilerin çeşitli sebeplerden dolayı oturma adreslerini barındıkları yurtlara almaktadır. Söz konusu sebeplerden dolayı köyün nüfus miktarında sürekli bir artış meydana gelmektedir. Köyün idari sınırı ile Kırklareli Belediyesi hizmet sınırı arasında 2,2 km'lik mesafe bulunmaktadır (Harita 4).

Çizelge 4: Karakoç Köyünün Yıllar İtibarıyla Nüfus Verileri

Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
2023	1558	28	3936	72	5494
2022	1281	29	3305	73	4586
2021	1182	28	2998	72	4180
2020	979	32	2120	68	3099

Kaynak: TÜİK

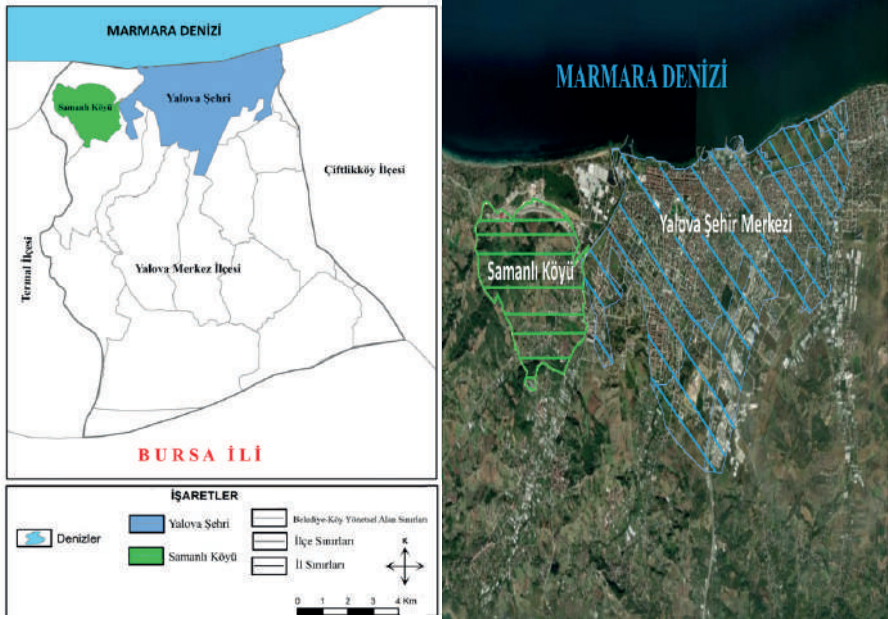
Harita 4. Karakoç Köyünün komşu olduğu il merkezi belediyesine göre konumu

Yalova ilinin merkez ilçesine bağlı bir köy olan Samanlı barındırdığı 5457 kişi ile Türkiye'nin en fazla dördüncü nüfuslu köyü durumundadır. Samanlı Köyü kasaba nitelikli bir yerleşmedir. Köyün beş büyük caddesinde restoran, kafeterya, eğitim kurumları, sigorta acenteleri vb. hizmet sunan işletmeler yer almaktadır. Köyde elektrik trafoları, doğalgaz ve kanalizasyon alt yapısı etkin durumdadır. Samanlı Köyü kentsel dönüşüm projesi içine alınmamasına rağmen kırsaldaki mesken tipleri (toprak ve taş) yıkılarak yerine betonarme binalar yapılmıştır. Günümüzde Yalova şehri, doğusunda yer alan Samanlı Köyüne doğru genişlemektedir. Yalova Üniversitesi yerleşkesinin ve Yalova şehrinin köy ile sınırdaş olması, köy arazisinin imara açılmasını zorunlu hale getirmiştir. Böylece Samanlı Köyü konumu itibarıyla göç almaya başlamıştır. Köy idari sınırları içerisinde 2022 yılında 1500 kişilik Yalova KYK Kız Öğrenci Yurdu'nun faaliyete geçmesinin yanında özel yurtlardaki öğrencilerin de ikâmetgâhları köye alınmış ve özellikle kadın nüfusunda yükselme meydana gelmiştir (Çizelge 5). Günümüzde köyün idari sınırı ile Yalova şehri bitişik durumdadır (Harita 5).

Çizelge 5: Samanlı Köyünün Yıllar İtibariyle Nüfus Verileri

Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
2023	1308	23	4149	77	5457
2022	1244	27	3444	73	4688
2021	1225	39	1900	61	3125
2020	1233	49	1262	51	2495

Kaynak: TÜİK

Harita 5. Samanlı Köyünün komşu olduğu il merkezi belediyesine göre konumu

Taşpınar Köyü, Adıyaman ili merkez ilçesinin yönetsel sınırları içerisinde yer alan kırsal nitelikli bir yerleşmedir. TÜİK verilerine göre 5154 kişiyi sınırları içerisinde barındıran Taşpınar Köyü Türkiye'nin en fazla nüfuslu beşinci köyüdür. 2023 yılının şubat ayında meydana gelen deprem sonrasında, depremden etkilenen vatandaşların barınması amacıyla köyün Adıyaman belediyesine yakın olan kuzey kesiminde konteyner ve çadırlardan oluşan yerleşme kurulmuştur (Fotoğraf 1). Söz konusu alanda barınanların ikametgah adresleri de köyün nüfusuna eklenmiştir. Bu sebeple Adıyaman şehrine yakın olan köyün nüfusunda yapay bir artış meydana gelmiştir. Günümüzde geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanan yerleşmede alt ve üst yapı sorunları bulunmaktadır. Taşpınar Köyünün idari sınırları Adıyaman

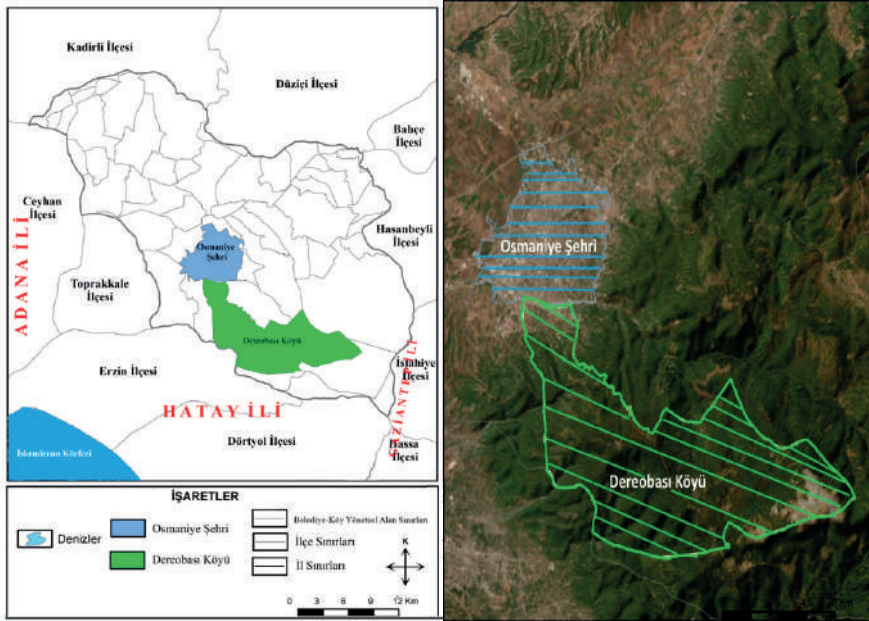
Foto 1. Taşpınar Köyünün idari sınırları içerisinde konteyner ve çadırlardan oluşan yerleşme

Dereobası, Osmaniye ilinin merkez ilçesine bağlı olan bir köydür. Dereobası Köyü 5057 kişilik nüfusu ile Türkiye'nin en fazla nüfuslu altıncı köyü olarak kayıtlara geçmiştir. Geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanan köyde küçük ölçekli atölye tipi sanayi işletmeleri de faaliyetlerine devam etmektedir. Alt ve üst yapı hizmetlerinin tamamlandığı Dereobası Köyünün kasabalaşma sürecine girdiği söylenebilir. Dereobası Köyünün güney kesimindeki sınırı Osmaniye belediyesinin kuzeydeki yönetsel alanıyla sınırdadır. 2023 yılında meydana gelen ve 6 Şubat Depremleri olarak adlandırılan depremde Osmaniye şehri de etkilenmiştir. Osmaniye merkez ilçesi ve diğer ilçelerden gelen depremzedelerin barınması amacıyla, köyün güney kesimindeki sınırları içerisinde konteynerlerden oluşan bir yerleşim alanı kurulmuştur (Fotoğraf 2). Depremzedelerin ikâmetgâh adresleri köyün nüfusuna eklenmiş ve bu nedenle köyün toplam nüfusunda büyük bir artış meydana gelmiştir.

Çizelge 7: Dereobası Köyünün Yıllar İtibariyle Nüfus Verileri

Yıllar	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
2023	2574		2501		5075
2022	946		847		1793
2021	926		857		1783
2020	895		853		1748

Kaynak: TÜİK

Harita 7. Derebası Köyünün komşu olduğu il merkezi belediyesine göre konumu

Foto 1. Dereobası Köyünün yönetsel sınırları içerisinde konteyner ve çadırlardan oluşan yerleşme

4.Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, nüfusu 5.000'in üzerinde olmasına rağmen mesafe kriteri nedeniyle belediye teşkilatı kurulamayan altı köy yerleşmesi incelenmiştir. Bir yerleşmede belediye teşkilatı kurulabilmesinin kriterleri 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda belirlenmiştir. 2023 yılı itibariyle Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye'de altı köy yerleşmesi kanunda geçen 5.000 nüfus kriterini tamamlamıştır. Ancak bu yerleşmeler diğer bir ölçüt olan mesafe (en yakın kurulu belediye sınırına 5 km uzaklıkta olması) kriterine takılmış ve böylece belde statüsü kazanamamışlardır. Söz konusu köylerinde nüfuslanarak 5.000 ölçütünü aşmalarının sebepleri de çalışmada ortaya çıkarılmıştır.

Adıyaman ili merkez ilçesine bağlı Taşpınar Köyü ile Osmaniye ilinin merkez ilçesi idari sınırları içerisinde yer alan Dereobası köylerinde depremden etkilenen vatandaşlar için konteyner ve çadırdan oluşan yerleşmeler kurulmuş ve buralarda barınan insanlar köylerin nüfuslarına eklenmiştir. Taşpınar ve Dereobası köylerinde nüfus, istatistiki verilere göre 5.000'in üzerinde görünmektedir; ancak bu artışın büyük kısmı geçici deprem yerleşimlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, nüfus ölçütünü aşmış gibi görünen köyler için "belediyeleşme hakkı doğdu" değerlendirmesi yanıltıcı olacaktır. Yapay nüfus artışı olarak değerlendirilen bu durum kısa vadeliidir. Bu vatandaşlar başka yerleşim alanlarına taşındıklarında köyün nüfusu tekrardan normal seviyelere düşmesi beklenmektedir.

Mende, Karakoç ve Samanlı köyleri bağlı bulundukları merkez ilçenin ilçe merkezi durumunda olan il merkezine ve üniversitelerin yerleşkelerine yakın olmaları öğrenci yurtlarının buralarda kurulmasını sağlamıştır. TÜİK nüfus verilerinden anlaşılabacağı ve muhtarlarında belirttiği üzere söz konusu üç köyde kız öğrenci yurtları ve köyde barınan öğrencilerin köy nüfusunu artış yönünde doğrudan etkilediği saptanmıştır. Araştırmada Türkiye'nin en fazla nüfuslu ikinci, üçüncü ve dördüncü köylerinde öğrenci göçleriyle nüfusunun yükseldiği tespit edilmiştir. Çalışmaya konu olan altı köyün, beşi bağlı oldukları ilin, merkez ilçelerinin idari sınırları içinde yer alırken, Türkiye'nin en fazla nüfuslu köyü olan Bostanbükü, Safranbolu ilçesinin yönetsel alanı içerisinde bulunmaktadır. Bostanbükü Köyü muhtarıyla yapılan görüşmelerde öğrenci yurtlarında barınan öğrencilerin ikâmetgâhlarını köye aldırانların sayısının az olduğu, bunun yanı sıra göçlerin nüfus artışında etkili olduğu belirlenmiştir. Böylece Bostanbükü Köyündeki yurt ve evlerde barınan öğrencilerle birlikte özellikle üniversitenin açık olduğu dönemlerde sayısı 10.000'ni aşan halka hizmet götürmek zorunda kalmaktadır.

Araştırmada tespit edilen Bostanbükü, Mende, Samanlı ve Karakoç köyleri, avantajlı konumları ve üniversite yerleşkeleri nedeniyle sürekli olarak nüfus artışı yaşamaktadır. Eğitim-öğretim yılı minimum dokuz ay sürdüğünden, köylerde yaşayan öğrenci nüfusu kalıcı nüfus gibi hizmet gereksinimi doğurmaktadır. Bu durum, köy muhtarlıkları ve il özel idareleri için ciddi hizmet yükü yaratmakta ve mevcut yönetim mekanizmalarının yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Araştırmada mesafe kriterine takılan dört köyün, bağlı bulundukları belediyelerin sınırlarına mahalle olarak dâhil edilmesi önerilmektedir. Böylece eğitim, sağlık, altyapı ve sosyal hizmetler daha etkin şekilde sunulacağı ve hem kalıcı hem de geçici nüfusun ihtiyaçları karşılanacağı ön görülmektedir.

Kaynakça

- Akif, Ö. (2005), “Kamu Yönetiminin Geleceğine Dair Düşünceler”, Sayıştay Dergisi, Sayı 57, Nisan-Haziran, s.55-80.
- Darkot, B. (1961). Türkiye’nin idari coğrafyası üzerine düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 35-46.
- Davey, L. (1991). The application of case study evaluations. Practical Assessment, Research & Evaluation.
- Hamza, A. (2002), Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kırsal Mahalle ve Kırsal Alan Yönetmeliği (2021), Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ankara.
- Koday, S., ve Erhan, K. (2009). Tortum Çayı Vadisinde Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 47-66.
- Ortaylı, İ (2000), Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özçağlar, A. (1996). Türkiye’nin idari coğrafyası bakımından köy, bucak, ilçe, il ve belde kavramları üzerine düşünceler. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 12(7).
- Özçağlar, A. (1997). *Türkiye’de belediye örgütlü yerleşimler: (kasabalar-şehirler)*. Ekol.
- Özçağlar, A. (2015). Yönetmelik coğrafya. *Ankara: Nika Yayınevi*.
- Özçağlar, A., ve Gökmen, Ö. Karabük İlinde Nüfusu 5.000’den Az Olan Belediye Örgütlü Yerleşmeler Üzerine Bir İnceleme.
- Özgen, N. (2013). Nüfusları 2000’in altına indiği için belediye teşkilatları kaldırılan yerleşmeler üzerine coğrafi bir analiz. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(2), 75-100.
- Taş, B. (2016). Türkiye’de coğrafi bakış açısıyla köy kavramı. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Tekeli, İ (1983), “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, Haziran, s.7-21.
- Tolun-Denker, B. (1977). *Yerleşme coğrafyası: kır yerleşmeleri*. Edebiyat Fak. Matbaası.
- Tuzcuoğlu, F. (2003), Metropoliten Yönetim, Sakarya Kitapevi, Sakarya.
- Türkan, O. (2021). İdari coğrafya ve yerleşme coğrafyası açısından mahalle kavramı. *Coğrafya Dergisi*, (42), 229-250.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.
- Yiğit, G. K., ve Deniz, T. (2019). İdari Coğrafya Açısından Büyükşehir Belediyeleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6 Issue 2), 629-649.

Yörükoğlu, F. (2009). Türk belediyeciliğinin gelişim süreci. *Mevzuat Dergisi*, 12(135), 1-16.

1580 Sayılı Belediye Kanunu. (1930). Ankara.

5393 Sayılı Belediye Kanunu. (2005). Ankara.

Büyükşehir Belediyelerinin Akıllı Şehir Politikaları: İstanbul, İzmir ve Ankara Örneği

Gamze Kara Çetinkaya¹

Özet

Bu çalışma, İstanbul, İzmir ve Ankara büyükşehir belediyelerinin 2025-2029 stratejik planları çerçevesinde akıllı şehir uygulamalarının kapsamını, önceliklerini ve yerel yönetimlerin stratejik planlama süreçlerine entegrasyonunu incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın önemi, akıllı şehir uygulamalarının kamu yönetiminde yalnızca teknolojik bir yenilik olarak değil, hizmetlerin etkinliği, verimliliği ve vatandaş katılımının artırılması açısından stratejik bir araç olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak, söz konusu büyükşehir belediyelerinin güncel stratejik planları üzerinden yürütülmüştür.

Araştırma bulguları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bütünsel kent bilgi sistemi, akıllı ulaşım, akıllı çevre yönetimi ve dijital şehir hizmetleri alanlarına öncelik verdiğini göstermektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi ise akıllı trafik yönetim sistemleri, akıllı durak ve ulaşım çözümleri, yenilenebilir enerji projeleri ve tarımda dijital teknolojilerin kullanımı gibi uygulamalara odaklanmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi planlarında ise akıllı şehir teknolojilerinin entegrasyonu, yerel akıllı şehir stratejilerinin belirlenmesi ve yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ön plana çıkmaktadır.

Bu sonuçlar, büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarında akıllı şehir uygulamalarını sadece teknolojik bir yenilik olarak değil, şehir yönetiminde etkinliği ve vatandaş odaklı hizmetleri artıran stratejik bir araç olarak konumlandıklarını ortaya koymaktadır. Çalışma ayrıca akıllı şehir uygulamalarının altyapı, ulaşım, enerji, çevre, sağlık ve yönetim bileşenlerinin entegrasyonu ile yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine nasıl yansıdığını detaylı biçimde göstermektedir. Bu bağlamda, araştırma hem literatüre hem de yerel yönetim uygulamalarına önemli katkılar sunmaktadır.

1 Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, gamze.kara@comu.edu.tr , ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2474-324X>

1. Giriş

Günümüzde şehirler, artan nüfus, çevresel sorunlar, ekonomik baskılar ve toplumsal beklentiler nedeniyle giderek karmaşık bir yönetim süreciyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, kentsel yönetimlerin yalnızca fiziksel altyapıyı geliştirmesini değil, aynı zamanda bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) etkin bir biçimde kullanarak vatandaş odaklı, sürdürülebilir ve verimli hizmetler sunmasını zorunlu hâle getirmektedir. Güncel ve stratejik bir önem taşıyan bu konu, yerel yönetimlerin de öncelikli gündem maddelerinden biridir. Kent içi hizmetlerin etkin ve verimli sunulmasını sağlayan teknolojik uygulamalar, literatürde akıllı kent veya akıllı şehir kavramları ile ifade edilmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Akıllı şehir yaklaşımı, yalnızca teknolojik altyapıyı değil, aynı zamanda kamu yönetimi süreçlerinin iyileştirilmesi, yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve hizmet sunumunda katılımcılığın artırılması gibi stratejik hedefleri de kapsamaktadır.

Akıllı şehir kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yanı sıra insan sermayesi, sosyal ve çevresel boyutların entegre edilmesiyle şehirlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını sağlayan bir model olarak tanımlanmaktadır (Albino, Berardi & Dangelico, 2015; Caragliu, Del Bo & Nijkamp, 2011). Bu yaklaşım, altyapı, ulaşım, enerji, sağlık, çevre ve eğitim gibi farklı bileşenlerin birbirleriyle entegre edilmesini öngörerek, şehir yönetiminde etkinlik ve verimliliğin artırılmasına imkân tanımaktadır.

Türkiye’de akıllı şehir yaklaşımı, özellikle büyükşehir belediyelerinin stratejik planları aracılığıyla uygulanmakta ve ulusal kalkınma hedefleriyle uyumlu politikalarla desteklenmektedir. Bu nedenle, akıllı şehir uygulamalarının yerel yönetimlerin stratejik planlaması ve kamu yönetimi süreçleri ile olan ilişkisi, günümüz şehirlerinin yönetim anlayışını anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Bu çalışma, İstanbul, İzmir ve Ankara büyükşehir belediyelerinin 2025-2029 stratejik planları üzerinden akıllı şehir uygulamalarının kapsamını ve önceliklerini incelemeyi, akıllı şehir bileşenlerinin yerel yönetim süreçlerine etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bir sonraki başlıkta, akıllı şehir kavramı ile akıllı şehirlerin temel bileşenleri ve bu bileşenlerin şehir yönetimi ile stratejik planlamaya olan katkıları detaylı olarak ele alınacaktır.

2. Akıllı Şehir Kavramı

İngilizcesi “*smart city*” olan ve Türkçeye *akıllı kent* veya *akıllı şehir* olarak çevrilen bu kavram, literatürde göreceli olarak yeni olmakla birlikte hızla yaygınlaşan araştırma alanlarından biridir. Akıllı şehir, şehirlerin yönetiminde,

hizmet sunumunda, altyapı çalışmalarında ve diğer kentsel süreçlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin aktif olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Gül ve Atak Çobanoğlu (2017) akıllı şehri, katılımcılığın teknoloji aracılığıyla sağlandığı ve aktif öğrenen birey ve kurumların yoğun olarak yer aldığı bir kentsel çevre olarak tanımlamaktadır.

Albino, Berardi ve Dangelico (2015) ise akıllı şehir kavramını daha geniş bir perspektifle ele alarak, yalnızca bilgi ve iletişim teknolojilerinin değil, aynı zamanda insan sermayesi, sosyal ve çevresel boyutların da entegrasyonunu vurgulamaktadır. Caragliu, Del Bo ve Nijkamp (2011) ise akıllı şehri, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla insan sermayesi, sosyal sermaye, geleneksel altyapılar ve modern bilgi teknolojilerinin akıllıca birleştirildiği bir kent olarak tanımlamaktadır.

Akıllı şehir yaklaşımı, nesnelerin interneti, büyük veri ve sensör teknolojileri gibi dijital araçlardan yararlanarak kent yaşamının kalitesini artırmayı ve şehir yönetiminde etkinlik ile verimliliği sağlamayı hedeflemektedir (Nohutçu & Akpınar, 2022). Bu bağlamda, akıllı şehirler yalnızca teknolojik bir yenilik olarak değil, kamu yönetimi perspektifinde karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi, yerel yönetimlerin hizmet kapasitesinin artırılması ve vatandaş katılımının güçlendirilmesi açısından da stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Akıllı şehir yaklaşımı, yalnızca teknolojik altyapının kurulmasına değil; aynı zamanda altyapı, ulaşım, enerji, çevre, sağlık, eğitim ve yönetim gibi kentsel bileşenlerin birbirleriyle entegrasyonuna dayanmaktadır (Albino, Berardi & Dangelico, 2015; Nam & Pardo, 2011). Bu bağlamda, akıllı şehir bileşenlerinin sistematik bir şekilde ele alınması, şehir yönetiminde etkinlik ve verimliliğin artırılmasına, hizmetlerin vatandaş odaklı ve sürdürülebilir biçimde sunulmasına olanak tanımaktadır. Bir sonraki bölümde, akıllı şehirlerin temel bileşenleri detaylı olarak incelenerek, bu bileşenlerin yerel yönetimlerin stratejik planlaması ve kamu yönetimi süreçleri ile olan ilişkisi ortaya konacaktır.

2.1.Akıllı Şehir Bileşenleri

Akıllı şehir tanımı kadar akıllı şehirleri ortak paydada buluşturan bileşenlerin varlığı da önemli konulardan biridir. Literatüre baktığımızda birbirinden farklı akıllı şehir bileşenleri bulunduğunu görmek mümkündür. Dünya ve Türkiye literatürüne göre akıllı şehir bileşenleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Literatürde Akıllı Şehir Bileşenleri

	Akıllı Şehir Bileşenleri		Akıllı Şehir Bileşenleri
<i>Avrupa Parlamentosu</i>	Akıllı Ekonomi	<i>Akıllı Kent Hazırbulunuşluk Modeli</i>	Su ve Atık Su
	Akıllı İnsan		İnşa Edilmiş Çevre
	Akıllı Yönetişim		Atık Yönetimi
	Akıllı Yaşam		Finans ve Ödemeler
	Akıllı Ulaşım		Sağlık ve Sosyal Hizmetler
	Akıllı Hareketlilik		Telekomünikasyon
<i>PAS 181 Akıllı Çevre Modeli</i>	Atık	<i>2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler ve Eylem Planı</i>	Enerji
	İletişim		Kamu Güvenliği
	Güvenlik ve Acil Durum		Taşımacılık
	Enerji		Akıllı Çevre
	Ulaşım		Akıllı Güvenlik
	Su		Akıllı İnsan
	Sosyal Hizmetler		Akıllı Yapılar
	Çevre		Akıllı Ekonomi
	Ekonomi		Akıllı Mekân
	Eğitim ve Öğretim		Akıllı Sağlık
<i>UNECE/ITU Akıllı Sürdürülebilir Kent Göstergeleri</i>	Ekonomi:		Akıllı Yönetişim
	İstihdam, Verimlilik, BİT Altyapısı, Fiziksel Altyapı, Yenilik ve Ticaret.		Akıllı Ulaşım
	Çevre:		Akıllı Enerji
	Çevre Kalitesi, Enerji, Su, Hava Kalitesi, Gürültü ve Biyoçeşitlilik.		İletişim Teknolojileri
	Toplum ve Kültürü:		BİT
	Barınma, Eğitim, Sosyal İçerme, Güvenlik, Kültür ve Sağlık.		Bilgi Güvenliği
			Akıllı Altyapı
			Afet ve Acil Durum Yönetimi
			Coğrafi Bilgi Sistemleri

Kaynak: Adatepe, E.B. (2024). Türkiye’de Akıllı Şehir Deneyimi ve Büyükşehir Belediyelerinde Akıllı Şehir Birimlerinin Analizi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, SBE, Niğde.

(Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 1’de yer alan bileşenler ve ait oldukları kurum ya da belgeler *UNECE/ITU Akıllı Sürdürülebilir Kent Göstergeleri*, *PAS 181 Akıllı Çevre Modeli*, *Avrupa Parlamentosu*, *Akıllı Kent Hazırbulunuşluk Modeli* ve *Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı’dır*. Hepsinin ortak noktası ise bir şehrin akıllı şehir olarak nitelendirilebilmesi için taşınması gereken bileşenlerdir.

Akıllı şehir bileşenleri ile ilgili belgelere bakıldığında, en kapsamlı akıllı kent bileşeninin Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı’nda olduğu görülmektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Bu plana göre akıllı şehir yönetimi öncelikle beş ana bileşen üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bu beş bileşen; yönetim, bütüncül hizmet yönetimi, iş yönetimi, politika yönetimi ve strateji yönetimi şeklinde sıralanmaktadır. Plan içerisinde belirlenen bu beş bileşene uyumlu olarak 16 uygulamaya yer verilmiştir. Bunlar; akıllı çevre, akıllı güvenlik, akıllı insan, akıllı yapılar, akıllı ekonomi, akıllı mekân yönetimi, akıllı sağlık, akıllı yönetim, bilgi teknolojileri, akıllı ulaşım, akıllı enerji, iletişim teknolojileri, bilgi güvenliği, akıllı altyapı, afet ve acil durum yönetimi, coğrafi bilgi sistemleridir (Nohutçu ve Akpınar, 2022:3).

3. Stratejik Planlama

Stratejik planlama, kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan olarak tanımlanmıştır (Uçar, 2016). Poister (2010) kamu sektöründe stratejik planlamanın, kurumların performansını artırmak ve hizmet kalitesini iyileştirmek için etkili bir araç olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, stratejik planlamanın, liderlik ve yönetim süreçleriyle entegrasyonunun önemine değinmektedir. 5018 sayılı yasa ile kamu hayatının her alanında planlı gelişim esas alınmış olup, kaynakların etkin ve verimli kullanımı için performans esaslı bütçeleme anlayışı getirilmiştir. Stratejik planlamanın yapılması 2006 yılından itibaren zorunlu hale getirilmiştir. Bu bağlamda bazı yasal düzenlemeler vardır. Bu düzenlemeler ise Ankara Büyükşehir Belediyesinin 2010-2014 stratejik planında belirtildiği üzere şöyledir:

- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- 5393 sayılı Belediyeler Kanunu
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- 5436 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

- 26/05/2006 tarih ve 26179 sayılı Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliktir.

4. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışma kapsamında akıllı kent uygulamaları kurumların stratejik planları üzerinden araştırılmıştır. Bu bağlamda 1984 yılında Türkiye’de Ankara, İstanbul ve İzmir belediyeleri büyükşehir belediyesi statüsü kazanmış ilk büyükşehirler olarak literatüre girmiştir. Çalışmanın örneklem kısmını da bu üç büyükşehir belediyesi oluşturmaktadır.

Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri’nin yol haritasını belirlediği stratejik planlarda akıllı kent ile ilgili çalışmalarda yer almaktadır. Bu bağlamda belediyelerin planladıkları stratejik planlar üzerinden akıllı kent planlarının araştırılması çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

5. Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planları Üzerinden Akıllı Şehir Politikaları

1984 yılında kabul edilen 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 3030 sayılı kanun ile üç büyük kentte büyükşehir belediyesi statüsü kazanmıştır. Bu şehirler İstanbul, İzmir ve Ankara’dır. Daha öncesinde belediye, il özel idaresi ve köyden ibaret olan yerel yönetimlere “büyükşehir belediyeleri” eklenmiş oldu (Yetkin, 2020: 5). Türkiye’nin ilk büyükşehir belediyelerinin kurulduğu bu şehirlerinde tüm uygulamalarda ve hizmetlerde diğer büyükşehir belediyelerine örnek ve öncü olması beklenmektedir. Bu bağlamda büyükşehir belediyelerinin akıllı şehir politikaları önem taşımaktadır. Bu çalışmada Türkiye’nin ilk üç büyükşehir belediyesinin son stratejik planları üzerinden akıllı şehir politikaları/hedefleri/amaçları/uygulamaları vb. başlıklar incelenecektir.

5.1.Stratejik Planda Akıllı Şehir: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Türkiye’de 8 Mart 1984’te Büyükşehir Belediye Kararnamesi kabul edilerek yürürlüğe girdi. 1984 yılının 23 martında Büyükşehir Belediyesi Yönetimi Hakkında KHK yayımlandı. Böylece İstanbul’da Büyükşehir Belediye Başkanlıkları kurulmuş oldu (<https://ibb.istanbul/istanbul/tarihce/>). Büyükşehir belediyesi statüsüne kavuşan İstanbul ilk stratejik planını 2007 yılında hazırlamıştır. O tarihten günümüze kadar stratejik planlar (SP) ve yılları ise şöyledir:

SP: 2007-2011 dönemi

SP: 2010-2014 dönemi

SP: 2015-2019 dönemi

SP: 2020-2024 dönemi

SP: 2025-2029 (en son ve güncel olan)

2025-2029 yıllarını kapsayan Stratejik Plan'da akıllı şehir ile ilgili “akıllı şehir”, “akıllı şehircilik”, “akıllı şehirleşme”, “akıllı kent” ve “akıllı” anahtar kavramları ile arama yapılarak belediye yönetiminin 5 yıllık planlamada akıllı şehirler konusuna ne denli önem verip vermediği araştırılmıştır. Bu bağlamda akıllı şehir ile ilgili stratejik planda yer alan bilgiler ise şöyledir:

1. Stratejik hedefler başlığı altında 9 Temaya bağlı 9 amaç ve 48 hedef belirlenmiştir. Bu temalardan ilki olan Dayanıklı İstanbul teması altında, H3 kodu ile *“Bütünleşik Kent Bilgi Sistemini Geliştirerek Akıllı Şehir Uygulamaları ile Sistemin Etkin Kullanımını Sağlamak”*,
2. On ikinci kalkınma planında verilen görev/ihtiyaçlar kısmında *“Yerel yönetimlerin akıllı şehir uygulamalarının yerel ihtiyaçlara göre belirlenen öncelikler ve geliştirilen standartlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi, uygulamalarda yerli ürünlerin kullanımının yaygınlaştırılması”*,
3. 2024-2028 yılları arasını kapsayan İstanbul Bölge Planı'nda verilen görev/ihtiyaçlar kısmında *“Kentsel hizmetlerin teknolojik dönüşümü ve akıllı şehircilik uygulamalarının yaygınlaştırılması”*,
4. Belediyenin teşkilat şeması incelendiğinde Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığına bağlı Akıllı Şehir Şube Md. bulunması,
5. Dijital dönüşüm ve teknoloji yatırımlarıyla şehir hizmetlerinin daha etkin ve verimli sunulması amacıyla akıllı şehir çözümlerinin geliştirilmesi hedeflenmekte,
6. Toplum güvenliğine hizmet edecek şekilde akıllı şehir uygulamalarının yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Örneğin; park-bahçe ve sokaklara kurulacak akıllı kameralar, IoT teknolojileri, akıllı ışıklandırmalar ile hareket halinde elektrik kullanımı ve veri aktarımı ile yöneticilere sürekli bilgi veren sistemlerin kullanımının gerekliliği vurgulanmakta,
7. Akıllı şehir uygulamalarının artırılması ve yaygınlaştırılması hedefi yinelenmekte,
8. Strateji Geliştirme hedefleri kısmında, A1H3 kodu ile *“Bütünleşik Kent Bilgi Sistemini Geliştirerek Akıllı Şehir Uygulamaları ile Sistemin Etkin Kullanımını Sağlamak”* şeklinde ifade edilmekte ve

9. Akıllı şehir ve girişimcilik uygulamaları adı altında eğitimlerin düzenlenmesi planlanmıştır. Bu plan doğrultusunda, 2025 yılında 43 bin kişinin, 2026 yılında 62 bin kişinin, 2027 yılında 82 bin kişinin, 2028 yılında 103 bin kişinin, 2029 yılında 125 bin kişinin eğitimlere katılması hedeflenmektedir.
10. Akıllı şehir ve girişimcilik ile ilgili faaliyet ve çalışmaların eksik olduğunu belirterek geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
11. Ulaşım ile ilgili olarak raporda belirtilen bazı hususlar şöyledir: *“akıllı ulaşım sistemlerini yaygınlaştırarak trafiği etkin yönetmek”, “ulusal akıllı ulaşım sistemi (AUS) mimarisine uyumlu uygulamaların yaygınlaştırılması”, “Elektrikli Araç Şarj İstasyonu Kurulması”* ile kurulacak bir uygulama ile otoparklarda boş-dolu park alan sayısı çevrimiçi olarak uygulama üzerinden takip edilmeli, akıllı bisiklet ile enerji verimliliğinin sağlanması ve
12. Çöp konteynerlerinin akıllı teknolojilerle donatılması ve çöpün ayrıştırma ve işleme işlemlerinin içerisinde yapılarak hammaddeye dönüştürülmesi hedeflenmektedir.
13. Strateji geliştirme hedefleri içerisinde H3 kodu ile, *“Cenaze Hizmetlerini Akıllı Sistemlerden Yararlanarak Kapsayıcı ve Etkin Yürütmek”* hedeflenmektedir.
14. Akıllı direk ve akıllı koridor örneklerinin incelenerek İstanbul’a entegre edilmesinin planlanması ve
15. Akıllı demiryolu sistemlerinin geliştirilmesi bir ihtiyaç olarak belirtilmektedir.
16. Akıllı ulaşım sistemleri ile ilgili olarak 2024 yılında 5950 adet ulaşım sistemi bulunurken; 2025 yılında bu sayı 6.050’ye, 2026’da 6.150’ye, 2027 yılında 6.250’ye, 2028 yılında 6.375’e, 2029 yılında ise 6.500’e ulaşması hedeflenmektedir.

5.2.Stratejik Planda Akıllı Şehir: İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir, 1984 senesinde çıkarılan 2972 sayılı kanun ve 195 sayılı KHK sonucu büyükşehir belediyesi olmuştur (<https://akillishirekosistem.csb.gov.tr/>). İzmir Büyükşehir Belediyesi, stratejik plan hazırlamanın yasal zorunluluk olmasından itibaren 2006 yılında ilk planı hazırlamıştır. Ancak ilk hazırladığı plan 5 yıllık değil, 2006-2017 yılları arasını kapsamaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planların tamamı aşağıdaki gibi

sıralanmaktadır (http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/356/Izmir+Buyuksehir+Belediyesi):

SP: 2006-2017 dönemi

SP: 2010-2017 dönemi

SP: 2015-2019 dönemi

SP: 2020-2024 dönemi

SP: 2025-2029 (en son ve güncel olan)

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin toplam beş (5) adet stratejik planı bulunmaktadır. Çalışma kapsamında en son ve güncel olan 2025-2029 yıllarını kapsayan Stratejik Plan'da akıllı şehir ile ilgili "akıllı şehir", "akıllı şehircilik", "akıllı şehirleşme", "akıllı kent" ve "akıllı" anahtar kavramları ile arama yapılarak belediye yönetiminin 5 yıllık planlamada konuya ne denli önem verip vermediği araştırılmıştır. Bu bağlamda akıllı şehir ile ilgili stratejik planda yer alan bilgiler ise şöyledir:

1. 2020-2024 yılı stratejik planda "*Stratejik Amaç 2: İzmir'i Yaşam Kalitesi Yüksek ve Ulaşım Ağı Gelişmiş Akıllı Bir Kente Dönüştürmek*" amaçlanmıştır. Bu raporda ise bu amacın 88,5% gerçekleşme yüzdesi verilmiştir.
2. Altyapı-üstyapı belediyeciliği hedefleri içerisinde "*Akıllı Trafik Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi Faaliyetleri*" yer almaktadır.
3. Teknoloji ve bilişim altyapısı ile ilgili olarak "Akıllı Trafik Sistemi işi kapsamında trafik kontrolünde, sinyalizasyon sistemlerinin hızlı, güvenli ve gerektiğinde ilgili birimlere paylaşılabilen bağlantılarının sağlanması için İzmirNET altyapısında kullanılan fiber optik kablo tahsislerinin yapılması" hedeflenmiştir.
4. Akıllı kent olma yolunda ilerleyebilmesi için İzmir geneline afet, iklim değişikliği ve meteorolojik verilerin "*Açık Veri Platformu*" aracılığıyla paylaşılması ve ilgili kurum, kuruluşlar ile vatandaşların bilgi ve farkındalıklarının artırılmasının sağlanması hedeflenmektedir.
5. Akıllı şehir stratejisi kapsamında "*İzmir Akıllı Şehir Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)*" hazırlanmıştır.
6. Akıllı tarım uygulamaları kapsamında "*Tarımda IoT (Nesnelerin İnterneti) teknoloji kullanımının sağlanması*" hedeflenmektedir.
7. Yeni kavşakların yapılması ve trafik izleme kameralarının yenilenmesi ile akıllı ulaşım sisteminin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

8. Akıllı ulaşımın önemli bir parçası olan akıllı durak sistemi hali hazırda kullanılıyor ancak geliştirilerek devam etmesi ve “Akıllı Trafik Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi” hedeflenmektedir.
9. Yenilenebilir enerji kapsamında %25 tasarruf için akıllı şehirler vizyonuna uygun hareket edilemeye devam edileceği belirtilmektedir.
10. Tarımda kullanılan suların azaltılması ve tasarruf edilebilmesi amacıyla ön ödemeli akıllı sayaca geçilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede vatandaşın kullanacağı kadar yükleme yapması beklenmektedir.
11. Bir diğer hedef ise “ekolojik olarak güvenli ulaşım sistemlerine erişilebilirliğin artırılması ve akıllı şehir uygulamalarının geliştirilmesi” dir.

5.3. Stratejik Planda Akıllı Şehir: Ankara Büyükşehir Belediyesi

Ankara Belediyesi, 1982 Anayasası’nın 127. Md. ifade edildiği üzere “büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir” hükmü gereğince 1984 yılında büyükşehir statüsü kazanmıştır (<https://www.ankara.bel.tr/kurumsal/tarihce>). Kurumlara stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmesi ile birlikte Ankara Büyükşehir Belediyesi stratejik plan hazırlamıştır. Hazırlanan planlar ve yılları ise şöyledir:

- 1 SP: 2010-2014 dönemi
- 2 SP: 2015-2019 dönemi
- 3 SP: 2020-2024 dönemi
- 4 SP: 2025-2029 dönemi (en son ve güncel stratejik plan)

Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin toplam dört (4) adet stratejik planı bulunmaktadır. Çalışma kapsamında en son ve güncel olan 2025-2029 yıllarını kapsayan Stratejik Plan’da akıllı şehir ile ilgili “akıllı şehir”, “akıllı şehircilik”, “akıllı şehirleşme”, “akıllı kent” ve “akıllı” anahtar kavramları ile arama yapılarak belediye yönetiminin 5 yıllık planlamada konuya ne denli önem verip vermediği araştırılmıştır. Bu bağlamda akıllı şehir ile ilgili stratejik planda yer alan bilgiler ise şöyledir:

1. Büyükşehir Belediyesinin amaç ve hedefleri içerisinde ilk sıralarda yer alan H1.4 maddesinde “*kentin her alanında akıllı şehir teknolojileri entegrasyonu artırılacaktır*” cümlesi yer almaktadır.
2. Ulusal akıllı şehir sıralamasında mevcut durumu 2025 yılı için 28 olan Ankara BB, 2029 yılında 5.sıraya gelmeyi hedeflediğini stratejik planında belirtmiştir.

3. 12. Kalkınma planı çerçevesinde belirlenen hedeflerden biri olan *“dijitalleşme, yapay zekâ ve veriye dayalı iş modelleriyle akıllı tarım uygulamaları yaygınlaştırılacaktır”* ve *“...dijital teknolojilere dayalı akıllı, güvenli, sürdürülebilir şehir ve yerleşimler oluşturmak...”* ibaresi yer almaktadır.
4. Ulaşım ile ilgili olarak; erişilebilir akıllı durakların yaygınlaştırılması, şehrin dinamiklerine uyumlu yerel akıllı şehir stratejilerinin belirlenmesi, kentsel ulaştırma ve lojistikte akıllı ve sürdürülebilir hareketliliğin artırılması, akıllı trafik yönetim sistemleridir.
5. Akıllı şehir yönetim mekanizmasının belirlenmesi ve akıllı şehir teknolojilerinin geliştirilmesi ve entegrasyonun sağlanması, Yerel Akıllı Şehir Mimarisi, Ulusal ve Yerel Akıllı Şehir Açık Veri Platformları oluşturmak, Akıllı Şehir Bilgi Güvenliği Yönetişim Mekanizması, şehircilik hizmetlerinin hizmet bütünlüğü için akıllı şehir çözüm yöntemlerinden yararlanılması, akıllı tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.
6. Akıllı sensörler ve izleme sistemleri kullanılması, sürdürülebilir olması açısından oldukça önemlidir.
7. Bir önceki planda belirtilen akıllı şehirler indeksinde istenen sıralamaya ulaşamadığı tespit edilerek, çözüm önerisi getirilmiş olup akıllı şehir eylem planı hazırlanmasına karar verilmiştir.
8. Tespitler kısmında dikkat çekilen bir husus bulunmaktadır. Büyükşehir Belediyesinin tespitine göre akıllı şehir olma yolunda ilerleyişin en önemli boyutu yönetişimdir.

6. Sonuç

2025-2029 stratejik planları çerçevesinde İstanbul, İzmir ve Ankara büyükşehir belediyelerinin akıllı şehir uygulamalarına yaklaşımı incelendiğinde, her üç belediyenin de kentsel yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen bütünleşik teknolojik stratejileri önceliklendirdiği görülmektedir. Akıllı şehir kavramı, yalnızca teknolojik altyapı yatırımlarını değil; aynı zamanda kurumsal kapasite, yönetim mekanizmaları, vatandaş odaklı hizmetler ve sürdürülebilir kentsel yönetim perspektiflerini içeren bir stratejik dönüşüm aracı olarak benimsenmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, stratejik planında akıllı şehir yaklaşımını özellikle bütünleşik kent bilgi sistemleri, akıllı ulaşım çözümleri, enerji verimliliği ve güvenlik odaklı teknolojik yatırımlar üzerinden yapılandırmıştır. Belediyenin planında akıllı kameralar, IoT tabanlı çözümler,

akıllı aydınlatmalar ve akıllı demiryolu sistemleri gibi somut projeler yer almakta; ayrıca toplumun farkındalığını artırmaya yönelik eğitim hedefleri de belirlenmiştir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi ise akıllı şehir vizyonunu ulaşım, afet yönetimi, açık veri paylaşımı ve tarımsal uygulamalar çerçevesinde şekillendirmektedir. İzmir Akıllı Şehir Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlanmış olması, kurumsal düzeyde bütüncül bir yaklaşım benimsendiğini göstermektedir. Tarımda IoT teknolojilerinin kullanımı ve yenilenebilir enerjiye yönelik akıllı çözümler, İzmir'in diğer iki büyükşehirden farklılaştığı alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi stratejik planında ise akıllı şehircilik, doğrudan ve kurumsallaşmış bir şekilde hedefler arasında yer almakta; ulusal akıllı şehir sıralamasında 28. sıradan 5. sıraya yükselme hedefi ile performans ölçümü somutlaştırılmaktadır. Ankara'nın planında yönetim mekanizmalarının geliştirilmesi, açık veri platformlarının kurulması ve akıllı şehir bilgi güvenliği sistemlerinin oluşturulması öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, Ankara'nın akıllı şehir vizyonunu yalnızca teknolojik yatırımlara değil, aynı zamanda kurumsal ve yönetsel kapasiteye dayandığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, üç belediye de akıllı şehir vizyonunu kendi kentsel dinamikleri doğrultusunda farklı önceliklerle şekillendirmektedir: İstanbul'da ulaşım ve kentsel hizmetlerin teknolojik dönüşümü, İzmir'de açık veri, tarım ve enerji, Ankara'da ise yönetim, kurumsal yapı ve sıralama hedefleri ön plandadır. Bununla birlikte, tüm stratejik planlarda akıllı ulaşım sistemleri, dijital dönüşüm, enerji verimliliği ve vatandaş odaklı hizmetler ortak bir eğilim olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin üç büyükşehir belediyesinin stratejik planları, akıllı şehir kavramının yerel yönetimlerin somut hedefler ve projelerle desteklediği, bütünlük ve sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm paradigması haline geldiğini göstermektedir. Planların başarıya ulaşması, ayrılan bütçe, kurumsal kapasite ve yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki koordinasyon gibi faktörlere bağlı olacaktır.

Kaynakça

- Adatepe, E.B. (2024). Türkiye’de Akıllı Şehir Deneyimi ve Büyükşehir Belediyelerinde Akıllı Şehir Birimlerinin Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, SBE, Niğde.
- Akıllı Şehir Ekosistemi, <https://akillishirekosistem.csb.gov.tr/ActorBank/Detail?mId=330030003900#:~:text=%C4%B0zmir%20Belediyesi%2C%201984%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20%C3%A7%-C4%B1kar%C4%B1lan,kararname%20sonucu%20b%C3%BCy%C3%BCk%C5%9Fehir%20belediyesi%20olmu%C5%9Ftur> , E.T.: 01.08.2025.
- Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology*, 22(1), 3–21. <https://doi.org/10.1080/10630732.2014.942092>.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi 2010-2014 Stratejik Plan, <https://s.ankara.bel.tr/files/2022/04/06/e322ff22d32b9e0e52a105b13a9c48b1.pdf>, E.T.: 22.08.2025.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi 2025-2029 Stratejik Plan, <https://s.ankara.bel.tr/files/2025/02/03/7c51bb8e47cc1ae7dba19d0c0c7d16af.pdf>, E.T.: 29.08.2025.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Tarihçesi, <https://www.ankara.bel.tr/kurumsal/tarihce>, E.T. 22.08.2025.
- Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 18(2), 65–82. <https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117>
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Akıllı Şehir Nedir?, <https://cbsgunu.csb.gov.tr/akilli-schir-nedir-i-99015>, E.T. 06.09.2025.
- Gül, A. ve Atak Çobanoğlu, Ş. (2017). Avrupa’da Akıllı Kent Uygulamalarının Değerlendirilmesi ve Çanakkale’nin Akıllı Kente Dönüşümünün Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(15), 1543- 1565.
- Kamuda Stratejik Yönetim, <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/354>, E.T.: 01.08.2025.
- Kamuda Stratejik Yönetim, <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/kurum/356/Izmir+Buyuksehir+Belediyesi>, E.T. 21.08.2025
- Nam, T., & Pardo, T. A. (2011). Conceptualizing smart city with dimensions of technology, people, and institutions. *Proceedings of the 12th Annual International Digital Government Research Conference: Digital Government Innovation in Challenging Times*, 282–291. <https://doi.org/10.1145/2037556.2037602>

- Nohutçu, A., & Akpınar, A. (2022). Türkiye’de yerel yönetimler akıllı şehirler için ne kadar hazır?: Politika belgeleri üzerinden bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 1–21. <https://doi.org/10.30794/pausbed.941342>
- Poister, T. H. (2010). The future of strategic planning in the public sector: Linking strategic management and performance. *Public Administration Review*, 70(s1), 255–267. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2010.02284.x>
- Uçar, A. Y. (2016). Türkiye’de stratejik planlamanın kuruluş süreci üzerinden planlamada dönüşümün çözümlenmesi. *Mülkiye Dergisi*, 40(2), 5-42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/487430>
- Yetkin, O. (2020). Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Yapısı ve Geleceği. *Akademik Düşünce Dergisi* (1), 4-16.

Ulusal ve Uluslararası Standartlar Işığında Çocuk Dostu Yerel Yönetimler ile Sürdürülebilirlik İlişkisi

Gamze Çürüksulu Usta¹

Özet

Bu çalışma, çocuk odaklı yerel yönetim vizyonunun yalnızca bir ideal değil, uluslararası hukuk, sürdürülebilir kalkınma politikaları ve ulusal stratejik belgeler tarafından desteklenen somut bir zorunluluk hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Brundtland Raporu, Habitat Konferansları, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi ve Türkiye'nin 2023–2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi; sosyal, çevresel ve yönetim boyutlarıyla çocuk odaklı sürdürülebilirlik anlayışını bütünleştiren güçlü bir normatif çerçeve sunmaktadır.

Bu belgelerin ortak paydası, çocuğun üstün yararı ilkesini merkeze alarak çocukların yaşam, gelişim, korunma ve katılım haklarını sürdürülebilir kalkınma vizyonu ile ilişkilendirmesidir. Sosyal boyut, yoksulluğun azaltılması, eğitimde fırsat eşitliği, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim aracılığıyla toplumsal sürdürülebilirliği pekiştirirken; çevresel boyut, güvenli yaşam alanları, temiz çevre ve afetlere dayanıklı kentler üzerinden çocukların sağlıklı gelişimini güvence altına almaktadır. Yönetişim boyutu ise çocuk meclisleri, katılımcı bütçeleme ve danışma platformları aracılığıyla çocukların demokratik süreçlere etkin katılımını mümkün kılmaktadır.

Çocuk odaklı yerel yönetim yaklaşımı, geleceğin kentlerini yalnızca mekânsal açıdan değil; adalet, eşitlik ve kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda da dönüştürme potansiyeline sahiptir. Çocukların sesini duyan ve haklarını gözetan şehirler, demokratik toplumların sürdürülebilirliğini güçlendirmekte;

1 Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, gamze.curuksulu@erdogan.edu.tr, ORCID 0000-0002-2831-0479

onları pasif hizmet alıcıları yerine aktif yurttaşlar ve geleceğin öznesi olarak konumlandırmaktadır.

Bu çalışma mevcut belgelerin analizinin ötesinde, gelecekteki çocuk odaklı yerel yönetim araştırmaları için hukuksal bir temel, normatif bir vizyon ve uygulamaya yönelik ilham verici bir yol haritası sunmaktadır. Çocuğun üstün yararı ilkesini merkeze alan bu vizyon, kentlerin kalbine işlenmiş bir pusula gibi adaletin, eşitliğin ve dayanışmanın yönünü göstermektedir. Çocukları merkeze alan şehirler, daha adil, kapsayıcı ve dirençli toplumların inşasına öncülük ederek insanlığın umutla büyüyen yarınlarını kurmaktadır.

1. Kavramsal ve Normatif Çerçeve

Yerel yönetimler, yalnızca idari işleyişi düzenleyen kurumlar değil aynı zamanda toplumun adalet, eşitlik ve dayanışma beklentilerinin karşılık bulduğu demokratik yapılardır. Bu nedenle, yerel yönetimlerin geleceğini tartışırken kavramsal ve normatif çerçevenin belirlenmesi kritik önem taşır. Evrensel ilkeler, şehirlerin adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir olabilmesi için yol haritası sunmaktadır.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Brundtland Raporu, Habitat Konferansları ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, yerel yönetimlerin yalnızca hizmet sunan birimler olmanın ötesinde katılımcı yönetim ve küresel dayanışmanın öncüleri olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu vizyon, kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesiyle somutlaşabilir ve kapsayıcı şehirlerin inşasına temel oluşturur.

Bu bağlamda, tartışmalara çocukların dahil edilmesi kapsayıcı yönetişimin güçlendirilmesi açısından özel bir önem taşır. Uluslararası belgeler, yerel yönetimlerin çocuk haklarını güvence altına alan yapılar olması gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989), çocukların yalnızca korunması gereken bireyler değil aynı zamanda karar alma süreçlerinde etkin aktörler olduğunu vurgulamaktadır (UNICEF, 1989).

Habitat II (1996) ve Habitat III (2016) Konferanslarıyla şekillenen kent hakkı yaklaşımı, çocukların güvenlik, sağlık, oyun ve öğrenme haklarını kapsayan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Benzer biçimde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından özellikle 11. Hedef (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ile 16. Hedef (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) çocukların güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir şehirlerde yaşama hakkını doğrudan savunmaktadır (UN, 2015).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarındaki bu hedefler, çocukların yalnızca hizmetten yararlanan değil aynı zamanda demokratik süreçlerin öznesi

olmaları gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla çocuk odaklı yaklaşım yerel yönetimlerin rolünü hizmet sağlayıcılığın ötesine taşıyarak, çocuk haklarını hayata geçiren ve onların sesini duyuran demokratik aktörler olmalarını zorunlu kılmaktadır.

1.1. Çocuk Kavramı ve Çocuk Hakları

Çocuk kavramının tarihsel serüveni, toplumların ekonomik ve kültürel koşullarıyla yakından ilişkilidir. İlk Çağ ve Orta Çağ'da çocukluk, bağımsız yaşam yetisine ulaşmamış bireyin zayıf ve kırılgan bir dönemi olarak görülmüş, ekonomik fayda sağlamayan çocuk aileye yük sayılmıştır (Akman, 2020: 41-42). Orta Çağ'da çocuk "küçük insan" olarak nitelendirilmiş, Fransız Devrimi'ne kadar babanın aile üzerindeki mutlak otoritesi hukuki düzenin temelini oluşturmuştur (Youf, 2019: 68-69). 14. yüzyıldan itibaren burjuvazinin yükselişi ve deneysel bilimin gelişmesiyle çocuğa bakış değişmiş; Rönesans ve ulus-devlet anlayışıyla birlikte çocukluk kavramı belirginleşmiştir. Fransız Devrimi ile aile içinde eşitlik ilkesi benimsenmiş, 21 yaş altındaki bireyler çocuk kabul edilmiştir. 17. yüzyıldan itibaren çocuklara özgü kıyafet, oyuncak ve oyunların yaygınlaşmasıyla çocuk, korunması gereken kırılgan bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır. Kant çocukluğu aklını bağımsız kullanamama hâli olarak, Locke ise zihni "boş bir tahta"ya benzeterek çocuğun eğitim sorumluluğunu ebeveynlere ve devlete yüklemiştir (Youf, 2019: 69; Akman, 2020: 43).

Sanayi Devrimi ile birlikte çocuklar ucuz işgücü olarak kullanılmış; kentleşme ve ekonomik kalkınma çocukların toplumsal hayata sağlıklı katılımını sınırlamıştır. Bu dönemde ilk sosyal politika uygulamaları geliştirilmiş, çocuklar hukuksal olarak devletin sorumluluğu altına alınmıştır (Işıkcı ve Karatepe, 2016: 70). Ancak I. Dünya Savaşı'na kadar çocukların yetişkinlerden farklı haklara sahip olduğu kabul edilmemiştir. 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi tüm insanların haklarını vurgulasa da çocuklara özgü hakları içermemiştir. Savaşın yıkıcı sonuçlarıyla açlık ve hastalıkların çocukları derinden etkilemesi, çocuk haklarını uluslararası gündeme taşımış; 1920'de Cenevre'de Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği kurulmuştur (Akman, 2020: 44). Milletler Cemiyeti'nin girişimiyle 1924'te kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, çocukların beslenme, sağlık, barınma ve istismardan korunma haklarını tanımış; ancak yaptırım gücü sınırlı kalmıştır (Işıkcı ve Karatepe, 2016: 77-78).

II. Dünya Savaşı sonrası, 1959'da BM Genel Kurulu'nca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi, farklı toplumlarda değişen çocuk algısına ortak bir çerçeve sunmuştur. Bildirgelerin bağlayıcı olmaması nedeniyle,

çocuk haklarını güçlü bir güvenceye kavuşturmak amacıyla 1989'da Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilmiştir. Türkiye sözleşmeyi 1990'da bazı maddelere çekince koyarak onaylamıştır (Akman, 2020: 45; Işıkcı ve Karatepe, 2016: 77-78). Sözleşme; yaşam hakkı, ayrımcılığa uğramama, çocuğun üstün yararı, katılım ve gelişim hakkı gibi temel ilkeleri içeren, çocuklar için yasal bağlayıcılığı olan ilk uluslararası belgedir (Akman, 2020: 46).

Sözleşmeye göre çocuk, on sekiz yaşını doldurmamış birey olarak tanımlanmıştır. Türk hukukunda da benzer şekilde, Çocuk Koruma Kanunu (5395) ve Türk Ceza Kanunu (5237) on sekiz yaş altındaki bireyi çocuk kabul etmektedir (Işıkcı ve Karatepe, 2016: 71). Bu tanım, çocukların bebeklikten ergenliğe kadar hukuken korunmasını garanti altına almaktadır. Bugünün çocuklarının yarının yetişkinleri olacağı gerçeği, onların zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimlerinin güvence altına alınmasını yalnızca bireysel değil, ulusal kalkınma ve toplumsal sürdürülebilirlik açısından da zorunlu kılmaktadır.

Çocuk haklarının korunması yönünde önemli girişimlerden biri de UNICEF'in 1996'da başlattığı Çocuk Dostu Şehirler Girişimi (CFCI)'dir. Bu yaklaşım, belediyelerin yerel düzeyde çocuk haklarını gerçekleştirmelerine destek olmakta; çocukların güvenli, sağlıklı, kapsayıcı ve katılımcı kentlerde yaşama hakkını öne çıkarmaktadır. HABITAT II Konferansı'nda (1996) benimsenen ilkeler doğrultusunda şekillenen bu girişim, yerel yönetimlere ayrımcılık yapmama, çocuğun üstün yararını gözetme, yaşama ve gelişme hakkını sağlama ve çocuğun görüşünü dikkate alma yükümlülüğü getirmektedir (Akman, 2020: 94-95; Memiş, 2020: 49). Türkiye'de çocuk dostu şehir uygulamaları 2014–2015 yıllarında 10 belediye ile başlamış; sonraki dönemde eylem planları, dezavantajlı çocukların hizmetlere erişimini kolaylaştırmaya yönelik politikalar ve çocuk katılım mekanizmalarının geliştirilmesiyle yaygınlaştırılmıştır (Akman, 2020: 96).

Sonuç olarak, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi, yalnızca sosyal adaletin değil aynı zamanda demokratikleşme ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının merkezinde yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Çocuk Dostu Şehirler Girişimi ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, çocukların korunmaya muhtaç bireyler olmanın ötesinde hak sahibi yurttaşlar olarak tanınmasını sağlayan temel normatif dayanaklardır. Bu belgeler, yerel yönetimlere çocukların ihtiyaçlarına duyarlı, kapsayıcı ve katılımcı politikalar geliştirme sorumluluğu yüklemektedir.

1.2. Yerel Yönetimlerin Kurumsal Kapasitesi

Kurumsal kapasite, yerel yönetimlerin mevzuatla tanımlanmış görev ve sorumluluklarını etkili biçimde yerine getirme yeterliliğini ifade eder. Bu kapasite; yasal ve idari yapı, mali yeterlilik, insan kaynağı, teknik altyapı, yönetim kapasitesi ve planlama-uygulama becerileri üzerinden değerlendirilmektedir (OECD, 2019; Shah, 2007; UNDP, 2009; UCLG, 2022).

İdari kapasite, politika üretme, uygulama ve hizmet sunmadaki yetkinlikleri kapsar. Grindle (1997), bu kapasiteyi kamu politikalarını oluşturma ve uygulama becerileriyle tanımlarken; UNDP (2009); etkinlik, katılımcılık ve süreklilik ilkeleriyle ilişkilendirir. Çocuk odaklı bakış açısı, idari kapasitenin yalnızca teknik etkinlikle değil, çocukların karar süreçlerine katılımını mümkün kılan mekanizmalarla da ölçülmesini gerekli kılmaktadır. Çocuk meclisleri, belediye bünyesinde çocuk birimleri ve okullarla iş birlikleri bu kapasitenin göstergeleridir (UNICEF, 2016).

Hukuksal kapasite, yerel yönetimlerin anayasal ve yasal tanınırlığını, görev ve yetki alanlarının açıklığını ve bu yetkilerin kullanımında şeffaflık ile hesap verebilirliği içerir. Smoke (2003), hukuksal kapasiteyi yerel yönetimlerin yasal mevcudiyeti ve kurumsal yetkililikleri üzerinden tanımlarken, Shah ve Shah (2006) bunu merkezi yönetimle ilişkiler, mali özerklik ve hesap verebilirlik mekanizmalarıyla açıklamaktadır. Çocuk hakları açısından, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesi, çocukların görüşlerini ifade etme ve dikkate alınma hakkının yerel düzeyde güvence altına alınmasını öngörür. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985) da demokratik yerinden yönetimi kurumsallaştırarak çocukların katılımına zemin hazırlar (Council of Europe, 1995).

Mali kapasite, hizmet sunumunun temelini oluşturur. Avrupa ve Latin Amerika'da uygulanan çocuk katılımlı bütçeleme örnekleri, kaynakların çocukların öncelikli ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesini sağlamaktadır (UCLG, 2020). Türkiye'de ise çocuk dostu bütçeleme çoğunlukla pilot düzeyde kalmış, UNICEF iş birlikleriyle sınırlı sayıda belediyede uygulanabilmektedir.

Teknik kapasite, dijitalleşme ve altyapı yatırımlarını içerir. Büyükşehir belediyeleri e-belediye, coğrafi bilgi sistemleri ve e-devlet entegrasyonunda ilerleme kaydetmiştir. Ancak çocuk odaklı bakış, yalnızca dijital hizmetleri değil; çocuklara özgü veri tabanlarının oluşturulmasını, oyun ve eğitim alanlarının haritalandırılmasını ve afet yönetiminde çocukların özel ihtiyaçlarının dikkate alınmasını da gerektirir. Küçük ölçekli belediyelerde

dijital altyapının sınırlı olması, hizmetlere erişimde mekânsal eşitsizlikleri artırmaktadır (OECD, 2008).

Türkiye’de yerel yönetimlerin hukuksal dayanağı Anayasa’nın 127. maddesidir. 2000’li yıllarda çıkarılan Belediye Kanunu (5393), Büyükşehir Belediye Kanunu (5216), İl Özel İdaresi Kanunu (5302), Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (5018) ve 6360 sayılı Kanun değişikliği yasal çerçeveyi ayrıntılandırmıştır. Ancak İçişleri Bakanlığı denetim yetkileri, vali onayı ve kayyum atamaları, yerel özerklik ve demokratik meşruiyet konusunda tartışmalara yol açmakta bu durum çocuk odaklı mekanizmaların sürdürülebilirliğini de sınırlandırmaktadır (OECD, 2008).

Uluslararası düzlemde Türkiye’nin 1988’de Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nı onaylaması önemli bir adım olmakla birlikte, mali özerklik gibi maddelere koyduğu çekinceler kapasiteyi zayıflatmaktadır. Avrupa Konseyi (2021) raporları, Türkiye’nin yerel özerklik, mali yeterlilik ve katılım mekanizmalarını güçlendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesi çocuk odaklı perspektifle ele alındığında, yerel yönetimler yalnızca idari görevleri yerine getiren birimler olmaktan çıkmakta; çocukların haklarını tanıyan, görüşlerini dikkate alan ve yaşam kalitelerini iyileştiren demokratik aktörler haline gelmektedir.

1.3. Yönetişim Kavramının Yerel Yönetimlerdeki Önemi

1980’lerin sonlarına kadar çok sık kullanılmayan yönetim kavramı, devletin toplumsal yaşam ve ekonomideki rolünün küçültülmesi gerektiğini savunan yaklaşımlar doğrultusunda, yönetim kavramından daha kapsamlı görülen bir çerçeveye yönelmiştir (Keleş, 2015: 389). “Yönetişim” ya da “iyi yönetim” kavramlarının uluslararası düzeyde benimsenmesiyle birlikte pek çok ülkede devlet yönetiminin yeniden düzenlenmesi gündeme gelmiştir (Alcantra, 1998: 105-106).

Kamu Yönetimi Sözlüğü yönetişimi, *“bir toplumsal politik sistemdeki tüm aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen”* olarak tanımlarken; Dictionary of American Politics, *“kamusal ya da başka bir otoriteyi uygulamanın yöntemi ya da biçimi”* olarak açıklamaktadır (Keleş, 2015: 389). Rhodes (1996: 652), kavramı devletin küçültülmesi, şirket yönetimi yaklaşımı, yeni kamu işletmeciliği, iyi yönetim, toplumsal ve teknik yönetim ile kendi kendini örgütleyen ağlar çerçevesinde ele almaktadır.

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin yerel yönetimden sorumlu bakanları, 2007 Valencia toplantısında kabul ettikleri “Yerel Düzeyde Yenilikçilik ve İyi Yönetişim” belgesinde iyi yönetim ilkelerini sıralamıştır (Council of Europe, 2007: 4): adil seçim ve temsil, yurttaşların ihtiyaçlarına duyarlılık,

etkinlik ve etkililik, açıklık ve saydamlık, hukukun üstünlüğü, etik davranış ve kamu yararı, yetkin kurumlar, yenilikçilik, sürdürülebilirlik, mali kaynakların yönetimi, insan haklarına ve kültürel çeşitliliğe saygı, hesap verebilirlik. Çocuklar açısından bu ilkeler, seçilmiş yerel aktörlerin çocukların hak ve ihtiyaçlarını da demokratik süreçlerin ayrılmaz parçası olarak görmelerini gerektirir.

1990'lardan itibaren Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve OECD gibi kuruluşlar yönetişimi kalkınma politikalarının başarısı için vazgeçilmez bir unsur olarak yaygınlaştırmıştır. Dünya Bankası, bürokrasinin yanı sıra sivil toplumun katılımına; Avrupa Komisyonu ise açıklık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik ve tutarlılığın yerindenlik ve orantılılık ilkeleriyle bütünleşmesine vurgu yapar. Avrupa Birliği kurucu antlaşmaları, yönetişimi ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasıyla ilişkilendirirken, BM Bin Yıl Bildirgesi iyi yönetişimin gelişme ve yoksulluğun önlenmesi için temel olduğunu belirtmiştir (Keleş, 2015: 394). BM ayrıca yönetişimi “kamu, özel sektör ve sivil toplumun birlikte karar aldığı bir süreç” olarak tanımlamış, Habitat II (1996) ve Habitat III (2016) konferanslarında çocuklar dâhil tüm grupların yerel düzeyde katılımının önemini vurgulamıştır (UN-Habitat, 2016).

OECD (2015) yönetişimi; açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, adalet ve kapsayıcılık ilkeleri üzerinden tanımlamaktadır. Bu ilkeler, çocukların yerel düzeyde karar alma süreçlerine katılımı için normatif bir temel sağlamaktadır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesi katılım hakkını güvence altına almış; UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi (1996) ise yerel yönetimlere çocukların görüşlerini karar süreçlerine dahil etme sorumluluğu yüklemiştir.

Katılımcılık, şeffaflık, hukukun üstünlüğü, etkinlik ve eşitlik gibi yönetim ilkeleri, yerel düzeyde planlama, bütçeleme ve hizmet sunumunun dönüşümünde belirleyicidir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985) ve BM Habitat belgeleri, yerel yönetimleri yalnızca hizmet sağlayıcı değil, demokratik yönetişimin temel aktörleri olarak tanımlamıştır.

Türkiye'de yönetim ilkeleri, 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu ile halkın katılımını teşvik eden düzenlemelerle yerel düzeye entegre edilmiştir. Stratejik planlama, performans esaslı bütçeleme ve dijital belediyecilik araçları da bu süreçte kurumsallaşmıştır. Katılımcı bütçeleme, kent konseyleri ve stratejik planlama gibi mekanizmalar büyükşehir belediyelerinde yaygınlaşsa da halk katılımının sınırlılığı, mali özerklik eksikliği ve merkezi denetimin baskınlığı yönetişimin etkin uygulanmasını engellemektedir (OECD, 2019). Çocukların katılımı da çoğunlukla sembolik düzeyde kalmakta çocuk

meclisleri ve UNICEF iş birlikleri umut verici girişimler olmakla birlikte bağlayıcı karar mekanizmalarıyla desteklenmediği için sınırlı etkiye sahiptir. Avrupa ve Latin Amerika'daki çocuk katılımlı bütçeleme örnekleri, Türkiye için ilham verici modellerdir.

Keleş (2015: 396-397), yönetişimde tüm tarafların yönetim sürecine eşit katılımının esas olduğunu vurgulayarak, “katılmak” ile “katılabilirlik” arasındaki farkın ancak her aktöre eşit fırsat tanınmasıyla giderilebileceğini belirtir. Çocuklar açısından bu, yalnızca davet edilmek değil görüşlerinin karar süreçlerine yansıtılması anlamına gelmektedir.

Dolayısıyla yerel yönetimler açısından yönetişim; demokratik meşruiyetin güçlendirilmesi, hizmetlerin etkin sunumu ve vatandaş memnuniyetinin artırılması için kritik bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, halkın ve sivil toplumun yanı sıra çocukların da karar süreçlerine katılımını öngörerek hem hesap verebilirliği güçlendirmekte hem de kamu politikalarının toplumsal ihtiyaçlara daha duyarlı biçimde şekillenmesini sağlamaktadır. Çocukların görüşlerinin dikkate alınması, yalnızca demokratik katılımın genişlemesine değil, aynı zamanda yerel hizmetlerin onların özel ihtiyaçlarına uygun biçimde tasarlanmasına da katkı sunmaktadır (UNDP, 2005; UNICEF, 2016).

1.4. Uluslararası Standartların Belirleyici Rolü

Yerel yönetimler yalnızca ulusal mevzuatın çizdiği sınırlar içerisinde faaliyet göstermemekte, aynı zamanda uluslararası düzeyde geliştirilen normatif çerçevelerden de etkilenmektedir. Bu standartlar yerel demokrasinin kurumsallaşması, mali özerkliğin güçlendirilmesi, hesap verebilirlik mekanizmalarının etkinleştirilmesi ve katılımcı yönetişim süreçlerinin hayata geçirilmesi açısından belirleyici rol oynamaktadır (OECD, 2019; UNDP, 2009). Çocuk odaklı perspektiften bakıldığında ise bu çerçeveler yalnızca yönetişim kalitesini değil, çocukların güvenli, kapsayıcı ve katılımcı şehirlerde yaşama hakkını da güvence altına almaktadır.

Uluslararası belgeler, yerel özerklik ve kapasite sorunlarını ulusal sınırların ötesine taşıyarak küresel yönetişim gündeminin parçası hâline getirmiştir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985), taraf devletlere yerel yönetimlerin anayasal ve yasal güvence altına alınması yükümlülüğünü getirmiştir. Bu durum yalnızca demokratik rejimlerin güçlendirilmesi değil, aynı zamanda çocukların karar süreçlerinde temsil edilmesine imkân sağlayacak mekanizmaların kurulması açısından önem kazanmıştır (Council of Europe, 1995).

Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Habitat Konferansları (1976, 1996, 2016), yerel yönetimlerin kalkınma süreçlerinde uygulayıcı olmanın ötesinde politika yapıcı aktörler olarak tanınmasına katkı sağlamıştır (UN-Habitat, 2016). Habitat II’de kabul edilen İstanbul Deklarasyonu ve Habitat III’te benimsenen Yeni Kentsel Gündem, şehirlerin sosyal kapsayıcılık, mekânsal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır (UN-Habitat III, 2017). Çocuk odaklı bir bakış açısıyla bu belgeler, kent hakkı anlayışını yalnızca yetişkinlere değil; güvenli oyun alanlarına, eğitim fırsatlarına ve sağlıklı yaşam koşullarına erişim hakkına sahip çocuklara da kapsayacak şekilde genişletmektedir.

Brundtland Raporu (1987) ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2015) da çevresel ve sosyal boyutlarıyla birlikte kalkınmanın yerel düzeyde kurumsallaştırılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Özellikle SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ve SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar), çocukların güvenli, kapsayıcı, erişilebilir ve demokratik şehirlerde yaşama hakkını doğrudan ilişkilendirmektedir (UN, 2015). Ayrıca SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ve SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) da çocukların eşit fırsatlara erişimi açısından kritik öneme sahiptir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) ile UNICEF’in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi (1996), çocukların yalnızca korunması gereken bireyler değil, kendi yaşamlarını etkileyen kararlara katılması gereken yurttaşlar olduğunu açık biçimde vurgulamaktadır (UNICEF, 1989; UNICEF, 2016). Bu doğrultuda uluslararası standartlar, yerel yönetimlerin yalnızca genel ilkeler benimsemesini değil çocukların yaşam kalitesini ölçen göstergeler, izleme mekanizmaları ve bağımsız denetim süreçleri geliştirmesini de zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak, uluslararası standartlar yalnızca genel yönetim ilkeleriyle sınırlı kalmamakta çocukların haklarını yerel düzeyde hayata geçiren somut araçlar üretmekte ve yerel yönetimleri küresel kalkınma hedeflerinin çocuk dostu uygulayıcıları hâline getirmektedir. Bu durum, “küresel yönetim-yerel uygulama” ilişkisinin çocuk odaklı bir boyut kazanmasına da katkı sağlamaktadır.

2. Yerel Yönetimlerde Uluslararası Standartlar ve Belgeler

Yerel yönetimlerin kurumsal yapılarının ve işlevlerinin gelişiminde uluslararası standartlar belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu standartlar, yerel yönetimlerin yalnızca ulusal yasal düzenlemelerle sınırlı kalmamasını; evrensel ilkelere dayalı olarak demokratik, şeffaf, kapsayıcı ve hesap verebilir bir yapıya kavuşmasını amaçlamaktadır. Çocuk odaklı bakış açısıyla

değerlendirildiğinde, bu çerçeveler çocukların güvenli, sağlıklı ve katılımcı şehirlerde yaşama hakkını da güvence altına almaktadır.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985), yerel yönetimlerin anayasal güvenceye kavuşturulması, mali özerkliklerinin sağlanması ve idari kapasitelerinin güçlendirilmesi açısından temel bir referans niteliğindedir. Çocuk odaklı perspektiften bakıldığında, özerklik ve demokratik yerinden yönetim ilkeleri, çocukların görüşlerini ifade edebileceği ve karar süreçlerine katılabileceği mekanizmaların yerelde güçlendirilmesini zorunlu kılar.

Brundtland Raporu (1987), sürdürülebilir kalkınma kavramını gündeme taşıyarak kentlerin çevresel sorumlulukla birlikte ekonomik ve toplumsal boyutlarda dengeli gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çocukların gelecek nesillerin temsilcileri olarak bu sürecin merkezinde yer alması, sürdürülebilir kalkınmanın asli unsurlarından biri olarak görülmektedir.

Habitat Konferansları (1976, 1996, 2016), barınma hakkı, kent hakkı, katılım ve yerindenlik ilkelerini küresel ölçekte tartışmaya açarak şehirlerin kalkınmanın stratejik aktörleri olduğunu ortaya koymuştur. Habitat III'te kabul edilen Yeni Kentsel Gündem, kentlerin kapsayıcı biçimde yeniden tasarlanması gerektiğini vurgulamış; bu bağlamda çocukların güvenli barınma, oyun, eğitim ve katılım haklarını içeren bütüncül bir perspektif sunmuştur (UN-Habitat III, 2017).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2015) da yerel yönetimlere doğrudan hitap etmektedir. Özellikle SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ve SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar), çocukların güvenli oyun alanlarına erişimi, kapsayıcı eğitim ortamları, karar süreçlerine katılımı ve adalet mekanizmalarına erişimi ile ilişkilidir. Ayrıca SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ve SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması), çocukların yaşam koşullarını doğrudan etkileyen hedeflerdir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) ile UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi (1996), çocukların yalnızca korunması gereken bireyler değil, aynı zamanda şehirlerin geleceğini şekillendiren aktif yurttaşlar olduğunu vurgulamaktadır (UNICEF, 1989; UNICEF, 2016). Bu çerçeve, yerel yönetimlerin planlama, bütçeleme ve hizmet sunumunda çocukların görüşlerini dikkate alacak bağlayıcı mekanizmalar kurmasını gerektirmektedir.

OECD, Dünya Bankası ve UNDP tarafından geliştirilen yönetim çerçeveleri ise şeffaflık, performans ölçümü, katılımcılık ve kapasite geliştirme alanlarında evrensel göstergeler sunmaktadır. Çocuk odaklı perspektiften bakıldığında, bu göstergeler yalnızca kamu kurumlarının performansını değil,

çocuk haklarının yerel düzeyde ne ölçüde hayata geçirildiğini değerlendiren araçlara dönüşmektedir.

Sonuç olarak, uluslararası standartlar ve belgeler, yerel yönetimlerin yalnızca hizmet sunan idari birimler değil; çocuk haklarını hayata geçiren, küresel kalkınma hedeflerinin yerel uygulayıcıları ve toplumsal dönüşümün aktörleri olarak konumlanmasını sağlayan normatif dayanaklardır.

2.1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Açısından Katkıları

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (Congress of Local and Regional Authorities), Avrupa Konseyi'ne üye 47 ülkede yerel ve bölgesel demokrasinin durumunu değerlendiren ve bu alandaki gelişmeleri izleyerek güçlendirmekle görevli temel kurumsal yapıdır. Kongre, 1985'te kabul edilen ve yerel özerkliğe ilişkin ilk bağlayıcı uluslararası belge niteliğindeki Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın (European Charter of Local Self-Government) uygulanmasını denetlemekle yetkilidir (Council of Europe, 2021).

Yerel Yönetimler Meclisi ve Bölgeler Meclisi olmak üzere iki kanattan oluşan Kongre; Şart'a uyumu izler, yerel düzeyde yönetim sorunlarını değerlendirir ve İzleme Komisyonu aracılığıyla düzenli denetimler yürütür. Komisyon, yerel ve bölgesel seçimleri gözlemleyerek raporlar hazırlar; bu raporlara dayalı tavsiyeleri ilgili ülkelere iletir. 307(2010) ve 307(2010) REV2 sayılı kararlar, denetim sürecinin tarafsızlık ve tutarlılık ilkeleriyle yürütülmesini ve denetim sonrası dönemde merkezi hükümetlerle etkili siyasi diyalogun kurulmasını öngörür. Böylece Kongre, Avrupa düzeyinde yerel özerklik ile demokratik yönetişimin güvence altına alınmasında işlevsel bir rol üstlenir; yerel yönetim reformlarını ve Şart'ın sahadaki uygulanmasını destekler (Council of Europe, 2021: 5–11). Bu mekanizma, çocuklar dâhil tüm grupların karar süreçlerine katılımını güçlendiren politikaların desteklenmesi bakımından da önem taşır. Özellikle İzleme Komisyonu'nun bulguları, UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi (1996) ile birlikte düşünüldüğünde, çocukların kentte söz sahibi bireyler olarak konumlandırılmasına normatif dayanak sağlar.

Avrupa Konseyi üyesi devletler, yerel yönetimlerin demokratik rejimlerin temel unsurlarından biri olduğunu ve yurttaşların kamu yönetimine katılım hakkının en doğrudan yerel düzeyde gerçekleştiğini kabul etmektedir. Bu doğrultuda Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı benimsenmiştir (UCLG-MEWA, 2014: 7). Çocuk odaklı bakış açısından, bu katılım hakkı çocukları da kapsamalı; kent yaşamını etkileyen kararlarda söz sahibi olmaları güvence

altına alınmalıdır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (1989) 12. maddesi, çocukların görüşlerinin alınması ve dikkate alınması yükümlülüğünü getirirken, Şart bu hakkın yerel düzeyde kurumsal uygulanmasına zemin sunar (UNICEF, 1989).

Şart, yerel özerklik ve demokrasiyi güçlendirmeyi hedefleyen ve taraf devletlere yerel yönetimleri anayasal/yasal güvence altına alma yükümlülüğü getiren ilk bağlayıcı uluslararası belgedir. 1985'te imzaya açılmış, 1988'de yürürlüğe girmiştir (Council of Europe, 2021: 57). Türkiye, 1988'de Şart'ı imzalamış; 1991'de TBMM uygun bulma kararı almış; 1992'de bazı maddelere çekince koyarak onaylamış ve Şart 1 Nisan 1993'te yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 3.10.1992, No: 21364). Şart'ı tamamlayıcı Ek Protokol 2009'da kabul edilmiş, 1 Haziran 2021'de yürürlüğe girmiştir (Council of Europe, 2021: 24–57).

Üç bölüm ve 18 maddeden oluşan Şart'ın birinci bölümü yerel yönetimlerin tanımı, görevleri, mali kaynakları ve denetimi gibi temel ilkeleri; ikinci bölüm taraf devletlerin yükümlülüklerini üçüncü bölüm yürürlük, çekilme ve bildirim süreçlerini düzenler. 12. madde uyarınca taraf devletler, birinci bölümden belirli sayıda madde ve paragrafı kabul etmekle yükümlüdür. Türkiye de pek çok ülke gibi bazı hükümlere çekince koymuştur. Mali özerklik ve birliklere katılım gibi alanlardaki çekinceler, yerel yönetimlerin kaynaklarını çocuk odaklı politikalara tahsis etmesini ve uluslararası çocuk dostu ağlara katılımını sınırlandırabilmektedir; bu da UNICEF'in önerdiği göstergelerin kurumsallaşmasını zorlaştırır.

Tablo 1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda Türkiye'nin Kabul Ettiği ve Çekince Koyduğu Maddeler

Madde	Kabul	Çekinceli	Konu Başlığı
Madde 2	Tümü	-	Özerk yerel yönetimlerin anayasal ve hukuki dayanağı
Madde 3	1,2	-	Özerk yerel yönetim kavramı
Madde 4	1,2,3,4,5	6	Özerk yerel yönetimin kapsamı
Madde 5	Tümü	-	Yerel yönetimlerin sınırlarının korunması
Madde 6	2	1	Yerel yönetimlerin görevleri için gereken uygun idari örgütlenme ve kaynaklar
Madde 7	1,2	3	Yerel düzeydeki sorumlulukların yerine getirilme koşulları
Madde 8	1,2	3	Yerel yönetimlerin faaliyetlerinin idari denetimi
Madde 9	1,2,3,5,8	4,6,7	Yerel yönetimlerin mali kaynakları
Madde 10	1	2,3	Yerel yönetimlerin birlik kurma ve birliklere katılma hakkı
Madde 11	X	Tümü	Özerk yerel yönetimlerin yasal korunması

Kaynak: Resmi Gazete, Kanun No:3723, 08.05.1991. (Yazar tarafından ilgili kanuna göre oluşturulmuştur).

Şart'ın 2. maddesi, yerel özerklik ilkesinin ulusal hukukta uygun olduğunda anayasada tanınmasını öngörür (Council of Europe, 2021: 12–42). Bu tanıma, ülkelerin farklı anayasal düzenlerine saygı gösterirken yerel özerkliği evrensel bir ilke olarak benimsemeyi mümkün kılar. Çocuk odaklı yorumla, bu çerçeve yerelde çocuk haklarının korunması için de kurumsal güvence anlamına gelir. 3. madde, özerk yerel yönetimin temel unsurlarını tanımlar: kamu işlerinin önemli bir bölümünü yerel makamların kendi sorumluluğunda yürütmesi ve bu yetkinin doğrudan, eşit, genel ve gizli oyla seçilen meclis/konseylar eliyle kullanılması. Yasaların izin verdiği hâllerde halk meclisleri, referandumlar ve doğrudan katılım yöntemleri de öngörüldür. Türkiye bu hükümleri kabul etmiştir (Council of Europe, 2021). Bu düzenleme, çocukların katılımının yerel danışma platformları ve çocuk meclisleri aracılığıyla kurumsallaştırılmasına kapı aralar.

Şart'ın 4. Maddesi, yerel yetki ve sorumlulukların anayasa/yasalarla açık tanımını, yetkilerin yerel koşullara uygun biçimde tam ve münhasır kullanımını ve hizmetlerin “vatandaşa en yakın” düzeyde sunulmasını esas alır. Türkiye, 6. fıkra da öngörülen “yerel yönetimlere zamanında ve uygun biçimde danışma” hükmüne çekince koymuştur (Council of Europe, 2021).

Şart'ın 5. maddesi, sınır değişikliklerinde yerel topluluklara danışılmasını zorunlu kılar; Türkiye bu maddeyi çekincesiz kabul etmiştir. Çocuk odaklı açıdan, sınır değişikliklerinde çocukların eğitim, oyun ve sosyal hizmetlere erişiminin etkilenmesi nedeniyle, danışma süreçlerine çocukların dâhil edilmesi kapsayıcı demokrasiyi güçlendirir (Council of Europe, 2021).

Şart'ın 6. maddesi, yerel yönetimlerin görevlerini etkin biçimde yerine getirebilmeleri için uygun idari yapı ve personel kaynaklarına sahip olmaları gerektiğini öngörmektedir. Maddenin ilk fıkrası, iç idari örgütlenmenin yerel ihtiyaçlar ve etkin yönetim ilkeleri doğrultusunda belirlenmesine imkân tanımaktadır; ancak Türkiye bu hükme çekince koymuştur. İkinci fıkra ise yerel yönetim personelinin liyakat ve yetkinliğe dayalı olarak istihdam edilmesini, mesleki gelişim ve adil ücretlendirme olanaklarıyla desteklenmesini şart koşmaktadır. Türkiye bu ilkeyi çekincesiz kabul etmiştir (Council of Europe, 2021). Çocuk odaklı perspektiften bakıldığında, liyakatli ve nitelikli personelin varlığı, eğitim, sağlık, oyun ve sosyal hizmetlere erişimi güvence altına alacak politikaların hayata geçirilmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

Şart'ın 7. maddesi, yerel düzeyde seçilmiş temsilcilerin görevlerini etkin ve bağımsız biçimde yerine getirebilmeleri için gerekli koşulları düzenlemektedir. İlk fıkra, temsilcilerin görevlerini özgürce yürütebilmelerini güvence altına alacak düzenlemeleri öngörürken; ikinci fıkra, görev nedeniyle oluşabilecek

masrafların karşılanması, olası kazanç kayıplarının telafi edilmesi ve görev karşılığı ücret ile sosyal güvenlik haklarının sağlanmasını şart koşmaktadır. Türkiye her iki hükmü de kabul etmiştir. Buna karşılık, temsilcilerin görevleriyle bağdaşmayan faaliyetlerin yasa veya temel hukuki ilkelerle tanımlanmasını öngören üçüncü fıkraya çekince koymuştur (Council of Europe, 2021). Çocuk odaklı bir bakış açısıyla, bağımsız ve güçlü yerel temsilciler, çocukların ihtiyaçlarını önceleyen politikaların sürdürülebilirliği için kritik bir demokratik güvence oluşturmaktadır.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 8. maddesi, yerel yönetimlerin faaliyetlerine ilişkin idari denetimin kapsamını ve ilkelerini belirlemektedir. İlk fıkra, denetimin yalnızca anayasa veya yasada açıkça öngörülen durum ve yöntemlerle yapılabileceğini öngörmektedir. İkinci fıkra, bu denetimin kural olarak yalnızca yasalara ve anayasal ilkelere uygunluk denetimiyle sınırlı olacağını, ancak merkezi idarenin kendi yetkilendirmesiyle yürütülen işlerin usulüne uygunluğunu denetleyebileceğini belirtmektedir. Türkiye bu iki hükmü kabul etmiş, ancak idari denetimin yalnızca korunması amaçlanan çıkarların önemiyle orantılı kılınması gerektiğini ifade eden üçüncü fıkraya çekince koymuştur (Council of Europe, 2021). Çocuk odaklı bakış açısıyla, orantılı denetim ilkesi, çocuklara yönelik hizmetlerin (eğitim, sağlık, oyun alanları, sosyal hizmetler) merkezi müdahaleler nedeniyle kesintiye uğramasını önleyerek yerel yönetimlerin çocukların ihtiyaçlarına duyarlı ve sürekli hizmet sunmasını güvence altına almaktadır.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 9. Maddesi, yerel yönetimlerin mali özerkliğini güvence altına alır. Türkiye; yerel yönetimlere yeterli mali kaynak sağlanması, kaynakların görevlerle orantılı olması ve gelirlerin bir bölümünün yerel vergi/harçlardan oluşması hükümlerini kabul etmiştir. Buna karşılık mali sistemin çeşitlilik ve esnekliğini öngören 4. fıkra ile yeniden dağıtım süreçlerinde danışma (6) ve hibe koşullarının yerel takdir yetkisini sınırlamaması (7) hükümlerine çekince koymuştur. Mali eşitleme mekanizmaları (5) ile sermaye piyasalarına erişim hakkını (8) ise kabul etmiştir. Bu hükümler, mali kapasitenin güçlendirilmesi ve yerel özerkliğin korunması açısından kritik öneme sahiptir (Council of Europe, 2021).

Çocuk katılımı açısından, mali özerklik çocukların temsil hakkıyla doğrudan ilişkilidir. Yerel bütçelerin çocukların ihtiyaçlarını (oyun, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler) önceleyecek biçimde hazırlanabilmesi, yerel toplulukların katılımını ve özellikle çocukların görüşlerinin karar süreçlerine yansıtılmasını gerektirir. Bu nedenle, çocuk meclisleri veya katılımcı bütçeleme mekanizmaları aracılığıyla çocukların temsil edilmesi, mali özerklik ilkesinin demokratik işlevini güçlendirir.

Türkiye'nin çekince koyduğu 4. ve 9. maddeler, özellikle çocuk dostu yerel yönetim açısından önemlidir. 4. maddenin 6. fıkrası, yerel topluluklara danışılmasını öngörürken, çocukların doğrudan danışılmasını da içerecek biçimde uygulanabilir. 9. maddede mali özerklik sınırlamaları, çocukların ihtiyaçlarını gözeten bütçelerin oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Avrupa Konseyi'nin 2022 tarihli raporunda çekincelerin kaldırılması gerektiği vurgulanırken, bu gereklilik çocuk dostu bütçeleme için de kritik bir önem taşımaktadır (Council of Europe, 2022).

Şart'ın 10. maddesi, yerel yönetimlerin iş birliği kurma ve temsil hakkına ilişkin temel ilkeleri düzenlemektedir. Türkiye, bu madde kapsamında yalnızca 1. fıkrayı kabul etmiştir. Bu hüküm, yerel yönetimlerin ortak ilgi alanlarına giren görevleri yerine getirmek üzere diğer yerel yönetimlerle iş birliği yapabilmesine ve ulusal mevzuat çerçevesinde birlik kurabilmesine imkân tanımaktadır. Buna karşın Türkiye, yerel yönetimlerin ulusal ya da uluslararası birliklere katılımını öngören 2. fıkraya ve yabancı ülkelerdeki yerel yönetimlerle iş birliği yapabilmelerini düzenleyen 3. fıkraya çekince koymuştur (Council of Europe, 2021). Bu çekinceler, Türkiye'nin yerel yönetimler arası uluslararası iş birliğini merkezi düzeyde sınırlandırma yaklaşımını yansıtmaktadır. Oysa söz konusu hükümler, yerel demokrasi, çok düzeyli yönetim ve sınır ötesi iş birliği gibi çağdaş yönetim ilkeleriyle uyumludur.

Çocuk katılımı açısından, bu çekinceler önemli sınırlılıklar doğurmaktadır. Yerel yönetimlerin uluslararası birliklere ve ağlara katılımı, UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi gibi programlarla çocukların yerel düzeyde temsilini güçlendiren deneyim ve iyi uygulamaların paylaşılmasına imkân tanımaktadır. Dolayısıyla bu tür iş birliklerine katılımın sınırlanması, çocukların küresel düzeyde kabul görmüş katılım mekanizmalarından yararlanma imkânını daraltmakta; yerel yönetimlerin çocuk dostu politikaları geliştirme kapasitesini zayıflatmaktadır.

Çocuk odaklı bir bakışla, Türkiye'nin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na koyduğu çekinceler, belediyelerin UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi gibi uluslararası ağlara katılımını sınırlayarak, çocuk haklarını güçlendiren deneyim ve iyi uygulamaların paylaşılmasını zorlaştırmaktadır. Oysa sınır ötesi iş birlikleri, çocukların ihtiyaçlarına yönelik yenilikçi politikaların geliştirilmesi ve yerel düzeyde kapsayıcı demokrasinin güçlenmesi açısından büyük önem taşır.

Şart'ın 11. maddesi, yerel yönetimlerin özerkliklerinin yasal olarak korunmasını düzenlemekte; kendi yetkilerinin serbestçe kullanımı ve ulusal hukukta tanınan özerklik ilkelerine uyulmasını sağlamak amacıyla yargı

yoluna başvurma hakkı tanımaktadır (Council of Europe, 2021). Türkiye her ne kadar bu maddeye çekince koymuş olsa da ulusal hukukta belirli ölçüde yargısal koruma mekanizmalarının var olduğu söylenebilir. Çocuk odaklı bir perspektifle, özerkliğin yargısal güvenceye sahip olması, çocuklara yönelik hizmetlerin (oyun alanları, eğitim, sağlık ve sosyal destek) merkezi müdahalelerle kesintiye uğramadan sürdürülebilmesi açısından kritik bir teminattır. Böylece çocukların kent yaşamında hak sahibi bireyler olarak konumları da güçlenmektedir.

Türkiye'nin 1992'de onay sırasında koyduğu çekinceler, TBMM tarafından onaylanan kanunla yürürlüğe girmiştir. Ancak o tarihten bu yana çekincelerin kaldırıldığına dair yeni bir uluslararası beyan veya yasa değişikliği yapılmamıştır. Avrupa Konseyi'nin 2022 tarihli izleme raporu, çekincelerin kaldırılması gerektiğini açıkça vurgulamakta; yerel özerkliğin kâğıt üzerinde tanındığı, fakat uygulamada sınırlamalarla karşılaştığını belirtmektedir (Council of Europe, 2022). Zaman içinde Türkiye'de yapılan bazı yerel yönetim reformlarıyla çekince konulan alanlarda fiili uyum sağlanmış olsa da çekinceler resmen kaldırılmamıştır.

Tablo 2. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Açısından Katkıları

Katkı Alanı	Çocuk Odaklı Katkısı
Yerel Özerklik ve Demokratik Katılım	Çocukların görüşlerini ifade edebileceği ve karar süreçlerine katılabileceği mekanizmaların güçlendirilmesine imkân sağlar.
Mali Özerklik ve Bütçe	Çocuk dostu bütçeleme uygulamalarının hayata geçirilmesini ve kaynakların çocukların ihtiyaçlarına yönlendirilmesini mümkün kılar.
İdari Yapı ve Personel	Liyakatli personel sayesinde çocuklara yönelik eğitim, sağlık, oyun ve sosyal hizmetlerin etkin biçimde sunulmasını destekler.
Katılım ve Temsil	Çocuk meclisleri, danışma platformları ve katılımcı bütçeleme ile çocukların demokratik temsiliyi teşvik eder.
Hukuki Koruma	Yargısal koruma, çocuk dostu hizmetlerin merkezi müdahalelerle kesintiye uğramadan sürdürülebilmesini güvence altına alır.

Kaynak: Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985)

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yerel özerklik, mali kapasite, idari yapı, temsil ve hukuki koruma boyutlarıyla demokratik yönetişimin kurumsallaşmasını hedeflerken; çocuk odaklı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde çocukların karar süreçlerine katılımını, çocuk dostu bütçeleme uygulamalarını, nitelikli personel aracılığıyla eğitim, sağlık

ve sosyal hizmetlere erişimini, yerel danışma ve temsil mekanizmalarıyla demokratik katılımını ve hizmetlerin yargısal güvenceyle kesintisiz sürdürülebilmesini destekleyen bir çerçeve sunmaktadır. Sonuç olarak, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı çocuklara doğrudan atıfta bulunmasa da yerel özerklik, demokratik katılım ve mali bağımsızlık ilkeleri aracılığıyla çocuk dostu şehirlerin inşası için güçlü bir kurumsal temel sağlamaktadır; çocuk odaklı bakış açısı ise Şart'ın yalnızca özerklik değil, aynı zamanda çocukların haklarının güvence altına alındığı kapsayıcı ve demokratik kentlerin oluşturulmasına da imkân verdiğini ortaya koymaktadır.

2.2. Brundtland Raporu'nun Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Açısından Katkıları

1980'li yıllarda küresel çevre sorunlarının uluslararası politika gündeminde ön plana çıkmasıyla birlikte, Birleşmiş Milletler öncülüğünde kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Brundtland), 1987'de "**Ortak Geleceğimiz**" başlıklı raporu yayımlamıştır. Literatürde Brundtland Raporu olarak bilinen bu belge, Komisyon Başkanı Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın ismiyle özdeşleşmiştir (Brundtland, 1987).

Raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez sistematik biçimde tanımlanmış ve çevre ile kalkınma politikalarında küresel ölçekte bir paradigma değişimi başlatılmıştır. Tanıma göre sürdürülebilir kalkınma, "*gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kapasitesinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarının karşılanması*"dır (Brundtland, 1987). Çocuk odaklı bir perspektifle bu tanım, doğrudan çocukların ve genç kuşakların sağlıklı, güvenli ve eşitlikçi bir çevrede yaşama hakkını güvence altına almaktadır.

Tablo 3. Brundtland Raporu'nun Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Açısından Katkıları

Katkı Alanı	Çocuk Odaklı Katkısı
Sürdürülebilir Kalkınma Tanımı	Çocukların sağlıklı, güvenli ve eşitlikçi bir çevrede yaşama hakkını güvence altına alan bir çerçeve sunar.
Kapsayıcı Yaklaşım	Çevresel sorunları ekonomik ve sosyal boyutlarıyla birlikte ele alarak çocukların yaşam koşullarına doğrudan etkiyi kabul eder.
Küresel Eşitsizliklerin Vurgulanması	Yoksulluk ve aşırı tüketim arasındaki dengesizliği vurgulayarak çocukların kırılgan konumunu görünür kılar.
Politika Önerileri ve Haklar	Tarım, enerji, gıda güvenliği gibi alanlardaki öneriler; çocukların beslenme, eğitim, sağlık ve güvenli yaşam alanı haklarıyla ilişkilidir.

Kaynak: (Brundtland, 1987).

Raporun temel katkılarından biri, çevre sorunlarının yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini vurgulamasıdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk ile gelişmiş ülkelerdeki aşırı tüketim alışkanlıkları, çevresel krizlerin başlıca nedenleri olarak tanımlanmış; böylece sürdürülebilir kalkınma küresel eşitsizliklerle ilişkilendirilmiştir (Meadowcroft, 2000). Çocuklar açısından bu vurgu, çevresel bozulma ve yoksulluğun en kırılgan kesim olan çocukların yaşam koşullarını doğrudan etkilediğini göstermektedir.

Brundtland Raporu, ekonomik büyüme, çevresel koruma ve sosyal eşitlik ilkelerini bütüncül bir çerçevede değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra tarım, enerji, sanayi, biyoçeşitlilik, nüfus, insan kaynakları ve gıda güvenliği gibi alanlarda geliştirdiği politika önerileriyle sürdürülebilir kalkınmayı uygulanabilir bir çerçeveye oturtmuştur. Bu öneriler, çocukların sağlıklı gıdaya erişim, temiz çevre, eğitim fırsatları ve güvenli yaşam alanları gibi temel haklarıyla doğrudan ilişkilidir (Redclift, 2005). Dolayısıyla Brundtland Raporu, yalnızca çevresel sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda çocukların yaşam ve sağlık hakları ile gelecek nesillerin refahını güvence altına alan bir paradigma ortaya koymuştur. Bu yönüyle hem uluslararası kalkınma politikaları hem de yerel yönetim uygulamaları için çocuk odaklı sürdürülebilirlik anlayışının temellerini atan bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

2.3. Birleşmiş Milletler Habitat Konferanslarının Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Açısından Katkıları

Küresel ölçekte artan kentleşme, demografik baskılar ve mekânsal eşitsizlikler, kent politikalarının Birleşmiş Milletler çatısı altında bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda düzenlenen Habitat Konferansları, yalnızca kentsel stratejilerin belirlendiği uluslararası platformlar değil; aynı zamanda yerel yönetimlerin kalkınma gündeminde meşru ve etkili aktörler olarak tanınmasına imkân veren dönüm noktaları olmuştur. Özellikle Habitat II (1996) ve Habitat III (2016) Konferansları, yönetim ilkelerinin yerel düzeyde kurumsallaşmasına katkı sağlamış ve sürdürülebilir şehircilik anlayışının küresel ölçekte temellerini güçlendirmiştir.

Habitat I Konferansı (1976, Vancouver), hızlı kentleşmenin yol açtığı barınma krizine dikkat çekmiş ve barınma hakkını küresel ölçekte öncelikli bir gündem hâline getirmiştir. Bu konferansla birlikte kentleşme, insan yerleşimleri ve konut hakkı ilk kez BM çerçevesinde kapsamlı biçimde tartışılmış; kalkınmanın sosyal boyutu öne çıkarılarak devletin planlayıcı rolü vurgulanmıştır (UN-Habitat I, 1976). Çocuk odaklı perspektiften

bakıldığında ise barınma hakkı yalnızca yetişkinlere değil, aynı zamanda güvenli yaşam ve gelişim alanlarına erişim hakkına sahip çocuklara da temel bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Habitat II Konferansı (1996, İstanbul), “Herkes İçin Barınma” ve “Sürdürülebilir İnsan Yerleşimleri” temaları etrafında şekillenmiş; yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün karar alma süreçlerine katılımı ön plana çıkarılmıştır. Bu süreçte yönetim, yerindenlik ve katılımcılık ilkeleri kentsel politikalara entegre edilmiştir. Konferansta kabul edilen İstanbul Deklarasyonu ve Habitat Gündemi, yerel yönetimleri kentsel kalkınmanın ana aktörleri olarak tanımlamış ve “iyi yönetim” ilkesine açıkça atıfta bulunmuştur (UN-Habitat II, 1996). Ayrıca Yerel Gündem 21 yaklaşımı, katılımcı, hesap verebilir ve şeffaf yerel yönetimlerin desteklenmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Çocuk odaklı açıdan bu çerçeve, çocukların görüşlerini ifade edebilecekleri ve yerel karar süreçlerine aktif biçimde katılabilecekleri platformların kurulmasının önemini ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye açısından bakıldığında, Habitat II’ye ev sahipliği yapılmış olmasına rağmen yerel yönetimlerin mali özerklik, idari kapasite ve katılımcı yönetim konularında uluslararası standartlarla tam uyum sağlayamadığı görülmektedir. Stratejik planlama ve dijital hizmet sunumu gibi alanlarda ilerleme kaydedilmiş olsa da, kaynak yetersizliği ve merkezi vesayet, özellikle çocuk dostu mekanizmaların kurumsal kapasitesini sınırlamaktadır (OECD, 2019).

Habitat III Konferansı (2016, Quito) ile kabul edilen Yeni Kentsel Gündem (New Urban Agenda), şehirleri yalnızca nüfus yoğunluğunun mekânları değil; aynı zamanda sosyal kapsayıcılığın, çevresel sürdürülebilirliğin ve demokratik yönetimin merkezleri olarak yeniden tanımlamıştır (UN-Habitat, 2016). Çocuk odaklı açıdan bu gündem, kentlerin yalnızca yetişkinler için değil, aynı zamanda çocukların güvenli oyun alanlarına, temiz çevreye, nitelikli eğitim fırsatlarına ve karar süreçlerine erişim hakkına sahip olacak şekilde tasarlanmasını öngörmektedir.

Tablo 4. Birleşmiş Milletler Habitat Konferanslarının Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Açısından Katkıları

Çocuk Hakları Boyutu	Habitat I (1976)	Habitat II (1996)	Habitat III (2016)
Barınma Hakkı	Barınma krizine dikkat çekmiş, güvenli yaşam alanlarına erişimi küresel gündeme taşımıştır.	Herkes için barınma ilkesiyle çocukların barınma hakkı küresel çerçevede güçlendirilmiştir.	Yeni Kentsel Gündem, barınma hakkını sürdürülebilir şehirlerin temel unsuru olarak tanımlamıştır.
Katılım Hakkı	Katılım doğrudan ele alınmamış, ancak devletin planlayıcı rolü çerçevesinde sosyal haklar vurgulanmıştır.	Yerel Gündem 21 ile çocukların da görüşlerini ifade edebileceği katılım platformlarının kurulması teşvik edilmiştir.	Çocukların yerel karar süreçlerine katılımı güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir kent hedefleriyle ilişkilendirilmiştir.
Oyun ve Gelişim Hakkı	Dolaylı olarak güvenli çevre ihtiyacına değinilmiştir.	Yerel düzeyde güvenli yaşam ve oyun alanları ihtiyacı dolaylı olarak gündeme gelmiştir.	Güvenli oyun alanlarının kent planlamasının parçası olması gerektiği açıkça vurgulanmıştır.
Eğitim ve Sağlık Hakkı	Sağlık ve eğitim bağlamı doğrudan gündeme gelmemiştir.	Katılımcı ve kapsayıcı hizmetlerin parçası olarak eğitim ve sosyal hizmetler vurgulanmıştır.	Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, çocuk refahı bağlamında sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle bütünleştirilmiştir.

Kaynak: UN-Habitat I, 1976; UN-Habitat II, 1996; UN-Habitat, 2016

New Urban Agenda, BM'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile uyumlu biçimde özellikle Hedef 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ve Hedef 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) ile doğrudan ilişkilendirilmiştir (UN, 2015). Belge; katılımcı demokrasi, mekânsal adalet, kentsel dayanıklılık, toplumsal uyum ve iklim değişikliğiyle mücadele ilkelerini merkeze alarak kentleri yalnızca fiziksel planlama projeleri değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün ve sürdürülebilir kalkınmanın merkezî aktörleri olarak tanımlamıştır (UN-Habitat, 2016). Çocuk odaklı açıdan bu yaklaşım, güvenli ve erişilebilir kent mekânlarının, katılım hakkının ve sosyal adaletin sağlanmasının yanı sıra çocukların refahını önceleyen kapsayıcı politikaların geliştirilmesi bakımından önemlidir.

Tablo 5. UCLG'nin Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

Katkı Alanı	Somut Katkılar
Katılım	UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi ile iş birliği yaparak çocukların yerel karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmesi.
Bütçeleme	Yerel yönetimlerin çocuk haklarını gözetken bütçeleme ve hizmet modellerini benimsemeleri için rehberlik sağlaması.
Hizmetler	Kentlerde güvenli oyun alanları, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi çocuklara özgü ihtiyaçların yerel politikaların merkezine alınmasını savunması.
Göstergeler	Çocuk dostu kent göstergelerinin geliştirilmesine destek vererek, çocukların yaşam koşullarını ölçmeye yönelik araçlar sunması.
Bölgesel İş birliği	Türkiye'de UCLG-MEWA aracılığıyla çocuk hakları perspektifinin bölgesel düzeyde yaygınlaştırılmasına katkı sağlaması.

Kaynak: UCLG, 2022.

Habitat II'nin ardından yerel yönetimlerin küresel kalkınma gündeminde meşru siyasal aktörler olarak tanınması, 2004'te kurulan Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG) teşkilatına zemin hazırlamıştır. Bugün UCLG, 140 ülkeden 240.000'in üzerinde yerel yönetimi ve 175'in üzerinde birlik ile federasyonu kapsayarak yaklaşık 5 milyar kişiyi temsil etmektedir. Teşkilat, demokratik yerel yönetimlerin küresel ölçekte sesi olmayı hedeflemekte; aynı zamanda UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi ile uyumlu biçimde çocukların yerel demokrasiye katılımını teşvik eden politikaları desteklemektedir. Türkiye'deki UCLG-MEWA, İstanbul'daki Genel Sekreterliği aracılığıyla bu sürece katkı sunmaktadır (UCLG, 2022).

2.4. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Açısından Katkıları

Küresel düzeyde ekonomik büyümenin çevresel, toplumsal ve yönetim boyutlarının yeniden tanımlanması, 21. yüzyıl kalkınma gündeminin temel vurgularından biri olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında ilan edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), tüm devletleri kapsayan bütüncül bir kalkınma yaklaşımı sunmakta ve 2000-2015 yılları arasında uygulanan Binyıl Kalkınma Hedeflerinin deneyimlerine dayanmaktadır (UN, 2015).

Brundtland Raporu'nda (1987) "*bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan karşılamak*" biçiminde tanımlanan sürdürülebilir kalkınma (Brundtland, 1987: 15), çocuk haklarıyla doğrudan bağlantılıdır. "Gelecek kuşaklar" vurgusu,

çocukların güvenli, sağlıklı ve eşitlikçi bir çevrede yaşama hakkının korunması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

SKA'lar 17 başlık ve 169 hedeften oluşmakta, insanlık ve gezegen için kritik öneme sahip alanlarda eylemi teşvik etmektedir. SKA Bildirgesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve uluslararası insan hakları belgelerinin önemini teyit etmekte; Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak tüm devletlerin, ayırım gözetmeksizin herkes için insan haklarını ve temel özgürlükleri saygı, koruma ve teşvik yükümlülüğünü vurgulamaktadır (UN, 2015: 6).

Yeni Gündem, BM Şartı'nın amaç ve ilkeleri ile Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, uluslararası insan hakları antlaşmaları, Milenyum Beyannamesi ve 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi gibi temel belgelere dayanmaktadır. Ayrıca Kalkınma Hakkı Beyannamesi ve Çevre ve Kalkınma Rio Bildirgesi, Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi, Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi, Nüfus ve Kalkınma Uluslararası Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve Rio+20 gibi büyük BM konferanslarının sonuçlarını da yeniden teyit etmektedir. Bunun yanı sıra, En Az Gelişmiş Ülkeler Dördüncü BM Konferansı, Küçük Ada Gelişmekte Olan Devletler Üçüncü Konferansı, Karayla Çevrili Gelişmekte Olan Ülkeler İkinci Konferansı ve Afet Riskini Azaltma Üçüncü BM Dünya Konferansı'nın çıktıları da bu çerçevede hatırlatılmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma; yoksulluğun her biçimiyle ortadan kaldırılması, ülkeler içinde ve arasında eşitsizliklerle mücadele edilmesi, gezegenin korunması, sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyümenin sağlanması ile sosyal katılımın güçlendirilmesi arasındaki karşılıklı bağımlılığı kabul etmektedir (UN, 2015: 4).

Tablo 6. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

1	Her yerde yoksulluğun her türlüsüne son vermek
2	Açlığı sonlandırmak, gıda güvenliğini ve gelişmiş beslenmeyi sağlamak ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek
3	Her yaştan insanın sağlıklı yaşamasını sağlamak ve refahı teşvik etmek
4	Kapsayıcı ve eşit kaliteli eğitim sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek
5	Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınları ve kızları güçlendirmek
6	Herkes için su ve sanitasyonun bulunabilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak
7	Herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi garanti altına almak
8	Herkes için sürdürülebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve insana yakışır işleri teşvik etmek
9	Dayanıklı altyapı inşa etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi teşvik etmek ve inovasyonu desteklemek
10	Ülkeler içinde ve arasında eşitsizliği azaltmak
11	Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirmek
12	Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak
13	İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil eylemde bulunmak
14	Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak
15	Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını korumak, restore etmek ve teşvik etmek, ormanları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek, çölleşmeyle mücadele etmek ve arazi bozulmasını durdurmak ve tersine çevirmek ve biyolojik çeşitlilik kaybını durdurmak
16	Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adaletle erişim sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa etmek
17	Sürdürülebilir kalkınma için uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı canlandırmak

Kaynak: (UN, 2015)

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri sosyal, ekonomik ve çevresel olarak üç ana boyutta değerlendirilebilir. Yoksulluğun azaltılması (Hedef 1), açlıkla mücadele (Hedef 2), sağlık (Hedef 3), eğitim (Hedef 4), toplumsal cinsiyet eşitliği (Hedef 5) sosyal hedefler olarak gruplandırılabilirken; insana yakışır iş (Hedef 8), sanayi ve altyapı (Hedef 9), eşitsizliklerin azaltılması (Hedef 10) ekonomik hedefler olarak gruplandırılabilir; suyun yönetimi (Hedef 6), modern enerjiye erişim (Hedef 7) iklim değişikliğiyle mücadele (Hedef 13), deniz kaynaklarının korunması (Hedef 14), karasal ekosistemin korunması (Hedef 15) çevresel hedefler olarak gruplandırılabilir. Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (Hedef 11) ve herkes için barış ve adaleti sağlamak, her

düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa etmek (Hedef 16) doğrudan yerel yönetimler ile ilişkilendirilebilecek iki temel hedeftir (UN, 2015). Özellikle Hedef 4 (Eğitim), Hedef 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği), Hedef 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması), Hedef 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ve Hedef 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar), çocukların güvenli şehirlerde yaşama, eşit eğitim alma, ayrımcılıktan korunma ve demokratik süreçlere katılma haklarıyla yakından ilişkilidir.

Tablo 7. BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

SKA Hedefi	Çocuk Odaklı Katkı
Hedef 1: Yoksulluğa Son	Çocuk yoksulluğunu azaltarak beslenme, barınma ve sosyal destek hakkını güvence altına alır.
Hedef 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam	Çocuk ölümlerini azaltma, aşı, sağlık hizmetleri ve güvenli yaşam koşullarını güçlendirir.
Hedef 4: Nitelikli Eğitim	Kapsayıcı, eşit ve nitelikli eğitime erişimi garanti eder.
Hedef 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Kız çocuklarının eğitime ve karar süreçlerine eşit katılımını destekler.
Hedef 6: Temiz Su ve Sanitasyon	Çocukların temiz suya ve hijyen hizmetlerine erişimini güvence altına alır.
Hedef 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	Çocukların toplumsal, ekonomik ve mekânsal eşitsizliklerden korunmasını hedefler.
Hedef 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	Çocukların güvenli oyun alanlarına, afetlere dayanıklı yaşam alanlarına ve kapsayıcı kentsel hizmetlere erişimini sağlar.
Hedef 13: İklim Eylemi	Çocukların iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden korunmasını, çevresel sürdürülebilirliği güçlendirir.
Hedef 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Çocukların karar alma süreçlerine katılımını, adalet mekanizmalarına erişimini ve demokratik temsilini teşvik eder.

Kaynak: (UN, 2015).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), çocuk odaklı perspektiften değerlendirildiğinde yalnızca küresel kalkınma vizyonunu değil, aynı zamanda çocukların temel haklarının güvence altına alınmasını da hedeflemektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması (Hedef 1), sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim (Hedef 3 ve 4), toplumsal cinsiyet eşitliği (Hedef 5), temiz su ve sanitasyon (Hedef 6) ile eşitsizliklerin azaltılması (Hedef 10), çocukların yaşam kalitesini doğrudan etkileyen alanlardır. Ayrıca sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (Hedef 11) ile iklim eylemi (Hedef

13), çocukların güvenli çevre, afetlere dayanıklı yaşam alanları ve oyun hakkını güvence altına almaktadır. Barış, adalet ve güçlü kurumlar (Hedef 16) ise çocukların karar süreçlerine katılımını, demokratik temsilini ve adalet mekanizmalarına erişimini desteklemektedir (UN, 2015).

Çocuk odaklı bakışla özellikle Hedef 11, güvenli oyun alanlarına, temiz çevreye, afetlere dayanıklı mekânlara ve kapsayıcı kentsel hizmetlere erişimi zorunlu kılarken; Hedef 16, çocukların yerel düzeyde temsilini güçlendiren çocuk meclisleri, katılımcı bütçeleme ve okul temelli danışma platformları gibi mekanizmaları öne çıkarmaktadır. UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi (1996) de SKA ile uyumlu biçimde, çocukların yaşamlarını doğrudan etkileyen kararların planlama, bütçeleme ve hizmet sunumuna entegre edilmesi gerektiğini vurgulayarak, yerel yönetimler için pratik bir yol haritası sunmaktadır (UNICEF, 2016).

Dolayısıyla SKA'lar, çocukların yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir toplumların öznesi olmalarını sağlayan kapsamlı bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimler, SKA'nın yalnızca uygulayıcıları değil, aynı zamanda çocuk odaklı dönüşümün politik aktörleri olarak öne çıkmaktadır. Katılımcı, şeffaf, kapsayıcı ve dayanıklı yerel yönetimler olmaksızın hedeflerin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Türkiye gibi ülkelerde güçlü kurumsal kapasite, mali özerklik ve çocukların karar süreçlerine etkin katılımını sağlayan mekanizmalar, söz konusu hedeflerin başarısı açısından kritik öneme sahiptir (UN, 2015; UNICEF, 2016).

3. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), çocukların yalnızca korunması gereken bireyler değil, aynı zamanda hak sahibi yurttaşlar olduğunu uluslararası düzeyde tanıyan ilk bağlayıcı belgedir. Sözleşme, yaşam hakkı (m.6), gelişim hakkı (m.27–29), katılım hakkı (m.12–15) ve korunma hakkı (m.19, m.32–36) gibi temel ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Bu ilkeler, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, çevresel ve yönetim boyutlarının çocukların güvenliği, sağlığı, eğitimi ve demokratik katılımı olmadan gerçekleştirilemeyeceğini ortaya koymaktadır (Akman, 2020: 46).

ÇHS'nin sürdürülebilirlik açısından en önemli katkılarından biri çocukların yaşam koşullarının yalnızca bugünün değil, gelecek nesillerin refahı için de belirleyici olduğunu vurgulamasıdır. Yaşama, sağlık, eğitim, barınma ve oyun hakları, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun

ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Bu doğrultuda sözleşme, çevresel koşulların çocuk sağlığı üzerindeki etkilerini dikkate almayı, güvenli yaşam alanlarına erişimi ve afet risklerine karşı korunmayı devletlerin yükümlülüğü hâline getirmektedir.

Ayrıca ÇHS, katılım hakkını öne çıkararak sürdürülebilir yönetişime doğrudan katkı sağlamaktadır. Çocuk meclisleri, yerel danışma platformları ve katılımcı bütçeleme süreçleri gibi mekanizmalar aracılığıyla çocukların karar mekanizmalarında temsil edilmesi, yalnızca demokratik kültürün gelişmesine değil, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal sürdürülebilirliğe hizmet etmektedir. Katılım hakkı, çocukların geleceğin öznesi olarak görülmesini ve onların görüşlerinin çevre, eğitim, sağlık ve sosyal politikaların tasarımına yansıtılmasını zorunlu kılmaktadır (UNICEF, 2016).

ÇHS'nin bir diğer katkısı, eşitsizliklerin azaltılması ve kapsayıcılığın güçlendirilmesidir. Ayrımcılığa uğramama ilkesi, kız çocuklarının, engelli çocukların, göçmen çocukların ve dezavantajlı grupların eşit fırsatlara erişimini güvence altına almakta; bu yönüyle Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın özellikle 4 (Nitelikli Eğitim), 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği), 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ve 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) numaralı hedefleriyle doğrudan uyum sağlamaktadır.

ÇHS, çocuk haklarını yalnızca bireysel düzeyde korumakla kalmamakta; sürdürülebilir kalkınmayı çocuk odaklı bir vizyonla bütünleştiren normatif bir çerçeve sunmaktadır. Çocuğun üstün yararı ilkesi, kalkınma politikalarının geleceğe dönük sürdürülebilirlik vizyonu ile uyumunu sağlamaktadır. Çocukların katılımı ve eşitliği ise adil, kapsayıcı ve dirençli toplumların inşasında vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkmakta; çocukların bugünün değil, aynı zamanda geleceğin sürdürülebilir kentlerinin asli aktörleri olduğunu hatırlatmaktadır.

Tablo 8. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

Temel İlke	Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik Katkısı	SKA ile İlişkisi
Yaşam Hakkı (m. 3-6-23-24-27-31)	Çocukların sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir çevrede yaşamlarını sürdürmesini garanti altına alır; çevresel sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkilidir.	SKA3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam; SKA13: İklim Eylemi
Gelişim Hakkı (m.23-24-27-28-29-31-40)	Eğitim, beslenme, barınma ve kültürel gelişimi güvence altına alarak sosyal sürdürülebilirliği destekler.	SKA4: Nitelikli Eğitim; SKA10: Eşitsizliklerin Azaltılması
Katılım Hakkı (m.9-12-15-31-)	Çocukların karar alma süreçlerine katılımını zorunlu kılar; demokratik yönetim ve kapsayıcı kurumların inşasına katkı sağlar.	SKA16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar SKA11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
Korunma Hakkı (m.2-3-16-17-19-20-25-32-33-38-36)	Çocuk işçiliği, istismar ve ihmalden korunmayı garanti ederek sosyal adalet ve eşitsizliklerin azaltılması hedeflerini güçlendirir.	SKA8: İnsana Yakışır İş; SKA1: Yoksulluğa Son; SKA5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Kaynak: UNICEF, 2016

Tablo 8'in sunduğu çerçeve, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel ilkeleri ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasındaki ilişkiyi net biçimde ortaya koymaktadır.

Yaşam Hakkı, çocukların sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamlarını sürdürmelerini garanti ederek SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) ve SKA 13 (İklim Eylemi) ile örtüşmektedir. Bu, çevresel sürdürülebilirliğin çocukların varoluşsal haklarıyla doğrudan bağlı olduğunu göstermektedir.

Gelişim Hakkı, eğitim, beslenme ve kültürel gelişim alanlarını kapsayarak SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ve SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ile ilişkilendirilmektedir. Böylece çocukların potansiyelini gerçekleştirmesi sosyal sürdürülebilirliğin temel unsuru hâline gelmektedir.

Katılım Hakkı, çocukların karar alma süreçlerine dahil olmasını öngörerek SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) ile SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) hedeflerini güçlendirmektedir. Bu, demokratik yönetişimin geleceğinin çocukların aktif yurttaşlık deneyimleriyle şekilleneceğini ortaya koymaktadır.

Korunma Hakkı, çocuk işçiliği, istismar ve ihmalin önlenmesini garanti ederek SKA 8 (İnsana Yakışır İş), SKA 1 (Yoksulluğa Son) ve SKA 5

(Toplumsal Cinsiyet Eşitliği) ile bağlantı kurmaktadır. Bu boyut, çocukların sosyal adaletin merkezinde konumlandırıldığını göstermektedir.

Genel olarak Tablo 8, ÇHS'nin dört temel ilkesinin yalnızca çocukların haklarını güvence altına almakla kalmayıp, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, çevresel ve yönetim boyutlarını da destekleyen bütüncül bir çerçeve sunduğunu göstermektedir. Böylece çocuk hakları, SKA'ların gerçekleşmesinde hem hedef hem de araç işlevi görmektedir.

Sonuç olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların yaşam, gelişim, katılım ve korunma haklarını güvence altına alarak sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. Sözleşme, çocukların yalnızca korunmaya muhtaç bireyler değil, hak sahibi yurttaşlar olarak tanınmasını sağlayarak sosyal adaletin, çevresel duyarlılığın ve demokratik yönetişimin çocuk odaklı bir vizyonla bütünleştirilmesine katkı sunmaktadır. Çocuğun üstün yararı ilkesi, kalkınma politikalarının geleceğe dönük sürdürülebilirlik vizyonu ile uyumunu sağlamakta; çocukların katılımı ve eşitliği, adil, kapsayıcı ve dirençli toplumların inşasında vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile doğrudan uyumlu biçimde, çocukların bugünün değil, geleceğin de asli aktörleri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

4. UNICEF Çocuk Dostu Şehirler Girişiminin Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

UNICEF tarafından 1996 yılında başlatılan Çocuk Dostu Şehirler Girişimi (Child Friendly Cities Initiative-CFCI), kentlerin yalnızca yetişkinlerin ihtiyaçlarını değil, çocukların haklarını da gözetken kapsayıcı mekânlar olarak tasarlanmasını amaçlayan küresel bir programdır. Girişim, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile uyumlu biçimde, çocukların yaşam, gelişim, katılım ve korunma haklarının yerel düzeyde hayata geçirilmesine yönelik bir yol haritası sunmaktadır (UNICEF, 2016).

Çocuk Dostu Şehir yaklaşımı, çocuğun üstün yararı ilkesini merkeze alarak belediyelere ayrımcılık yapmama, çocuğun yaşama ve gelişme hakkını güvence altına alma ve çocukların görüşlerini karar süreçlerine dahil etme yükümlülüğü getirmektedir. Bu bağlamda girişim, yerel yönetimlerin şehir planlaması, bütçeleme ve hizmet sunumu süreçlerinde çocukların ihtiyaçlarını önceliklendirmesini teşvik etmektedir. Oyun alanları, güvenli ulaşım, kapsayıcı eğitim ve sağlık hizmetleri ile sosyal katılım platformları, çocuk dostu kentsel mekânların temel bileşenleri arasında yer almaktadır.

CFCF'nin sürdürülebilirlik katkılarından biri, çocuk katılımını demokratik yönetişimin ayrılmaz bir unsuru hâline getirmesidir. Çocuk meclisleri, okul temelli danışma platformları ve katılımcı bütçeleme uygulamaları aracılığıyla çocukların yerel düzeyde temsil edilmesi, SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) ile doğrudan ilişkilidir. Bu süreç, çocukların aktif yurttaşlık deneyimi kazanmalarını sağlayarak toplumsal sürdürülebilirliğe uzun vadeli katkı sunmaktadır.

Bir diğer katkı, mekânsal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik alanında görülmektedir. Çocukların güvenli oyun alanlarına, temiz çevreye ve afetlere dayanıklı yaşam alanlarına erişimini öngören politikalar, SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) ile SKA 13 (İklim Eylemi) hedefleriyle bütünleşmektedir. Bu yaklaşım, çocukların hem bugün hem de gelecekte sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını garanti altına alır.

Tablo 9. UNICEF Çocuk Dostu Şehirler Girişiminin Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

Katkı Alanı	Çocuk Dostu Şehirler Katkısı	İlgili SKA
Yaşam Hakkı ve Çevresel Sürdürülebilirlik	Çocukların güvenli oyun alanlarına, temiz çevreye ve afetlere dayanıklı mekânlara erişimini sağlar.	SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar; SKA 13: İklim Eylemi; SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam
Gelişim Hakkı ve Sosyal Sürdürülebilirlik	Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere kapsayıcı erişimi garanti eder; kültürel gelişimi destekler.	SKA 4: Nitelikli Eğitim; SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması
Katılım Hakkı ve Demokratik Yönetişim	Çocuk meclisleri, okul temelli danışma platformları ve katılımcı bütçeleme yoluyla çocukların karar süreçlerine katılımını teşvik eder.	SKA 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar; SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
Korunma Hakkı ve Sosyal Adalet	Çocukların istismardan, ihmâlden ve eşitsizlikten korunmasını gözetken kapsayıcı yerel politikaların geliştirilmesine katkı sunar.	SKA 1: Yoksulluğa Son; SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; SKA 8: İnsana Yakışır İş

Kaynak: UNICEF, 2016

UNICEF'in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi, çocukların yaşam, gelişim, katılım ve korunma haklarını yerel düzeyde güvence altına alarak sürdürülebilir kalkınmaya doğrudan katkı sağlamaktadır. Girişim, çocukların güvenli oyun alanlarına, temiz çevreye ve afetlere dayanıklı mekânlara

erişimini destekleyerek SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam) ve SKA 13 (İklim Eylemi) ile; eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere kapsayıcı erişimi teşvik ederek SKA 4 (Nitelikli Eğitim) ve SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ile uyum göstermektedir. Çocuk meclisleri, danışma platformları ve katılımcı bütçeleme gibi mekanizmalar aracılığıyla çocukların karar süreçlerine katılımı sağlanmakta; böylece SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) ile SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) güçlendirilmektedir. Ayrıca çocuk işçiliği, istismar ve ihmalin önlenmesine yönelik politikalar, SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği) ve SKA 8 (İnsana Yakışır İş) ile doğrudan örtüşmektedir.

Sonuç olarak girişim, çocuk haklarını yerel yönetimlerin gündemine taşıyarak kentleri yalnızca hizmet sağlayıcı alanlar olmaktan çıkarıp; sosyal adalet, çevresel duyarlılık ve demokratik yönetim ilkeleriyle bütünleşen, çocukların yaşam kalitesini yükselten ve onları geleceğin demokratik toplumlarının öznesi olarak tanıyan çocuk odaklı sürdürülebilirlik modellerine dönüştürmektedir.

5. Türkiye Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023-2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planının Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028), çocuğun üstün yararı ilkesini merkeze alarak çocuk haklarının bütüncül biçimde korunmasını ve geliştirilmesini amaçlamaktadır. Belge; katılım, koruma, adalet, eğitim, sağlık, medya ve dijital güvenlik gibi çok boyutlu alanlarda uygulanacak politikaları tanımlamakta, çocukların haklarının hem merkezi hem de yerel düzeyde güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu yönüyle belge, yalnızca ulusal ölçekte çocuk politikalarının koordinasyonunu değil, aynı zamanda yerel yönetimlerin çocuk odaklı sürdürülebilirlik açısından kritik rolünü de öne çıkarmaktadır.

Eylem planının öne çıkan başlıkları, çocuk haklarının toplumda bilinirliğinin artırılması, çocukların karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması, çocuk dostu adalet sisteminin güçlendirilmesi, onarıcı adalet mekanizmalarının geliştirilmesi, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerde koruyucu ve destekleyici politikaların yaygınlaştırılması ile izleme-değerlendirme mekanizmalarının kurulmasıdır. Bu kapsamda plan, çocukların yalnızca korunmasını değil, aynı zamanda demokratik katılım süreçlerinin öznesi olmalarını sağlayarak sosyal sürdürülebilirliğe doğrudan katkı sunmaktadır.

Yerel yönetimler açısından bakıldığında, belge belediyeleri yalnızca altyapı ve hizmet sağlayıcı kurumlar olarak değil, hak temelli şehirleşme

ve katılımcı yönetişimin ana aktörleri olarak konumlandırmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çerçevesinde çocuklara dair görevlerin tanımlanması, çocuk meclislerinin katılım ve temsilin kurumsal aracı hâline getirilmesi, çocuk dostu oyun ve sosyal alanların artırılması, gençlik ve kültür merkezlerinin çocukların ruhsal, sosyal ve kültürel gelişimini destekleyen mekânlara dönüştürülmesi bu yaklaşımın somut yansımalarıdır. Ayrıca belediyelerin farkındalık kampanyaları yürütmesi ve Türkiye Belediyeler Birliği'nin çocukların karar mekanizmalarına katılımını güçlendirecek projeler geliştirmesi de planın önemli bileşenlerindendir.

Bu çerçevede belge, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile doğrudan uyum göstermektedir. Çocukların yaşam hakkı ve sağlıklı gelişimi SKA 3 (Sağlık ve Kaliteli Yaşam), nitelikli eğitime erişimleri SKA 4 (Nitelikli Eğitim), toplumsal kapsayıcılık SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması), güvenli ve kapsayıcı kent mekânları SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar), demokratik katılım süreçleri SKA 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) ile ilişkilendirilmektedir.

Sonuç olarak, 2023–2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, yerel yönetimlere güçlü sorumluluklar yükleyerek çocuk haklarını sosyal adalet, çevresel duyarlılık ve demokratik yönetim ilkeleriyle bütünleştirmekte; böylece çocuk odaklı sürdürülebilirliğin kurumsal zeminini güçlendirmektedir.

Tablo 10. Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın Çocuk Odaklı Sürdürülebilirlik İçin Katkıları

Strateji Belgesi Önceliği	SKA Hedefi	Çocuk Odaklı Katkı
Sosyal yardımların, beslenme desteğinin ve temel hizmetlerin güçlendirilmesi	SKA 1: Yoksulluğa Son & SKA 2: Açlığa Son	Çocukların sosyal yardımlardan eşit yararlanması, beslenme desteği ve temel hizmetlere erişimin güvence altına alınması.
Çocukların sağlıklı gelişimi için sağlık hizmetlerine erişimin artırılması	SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam	Çocuk dostu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, ruhsal ve bedensel gelişimin desteklenmesi, koruyucu sağlık programları ve dijital güvenlik önlemleri.
Eğitimde fırsat eşitliği ve kapsayıcı eğitim politikaları	SKA 4: Nitelikli Eğitim	Eğitimde fırsat eşitliği, okul terklerinin önlenmesi, özel gereksinimli çocukların eğitime erişiminin desteklenmesi ve katılım haklarının eğitim yoluyla güçlendirilmesi.
Toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve erken yaşta evliliklerle mücadele	SKA 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Kız çocuklarının eğitime ve karar alma süreçlerine katılımının artırılması, erken yaşta evliliklerle mücadele edilmesi ve eşit fırsatların sağlanması.
Çocuk işçiliğiyle mücadele ve güvenli gelişim ortamlarının sağlanması	SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	Çocuk işçiliğiyle mücadele edilmesi, çocukların güvenli gelişim ortamlarında korunması.
Dezavantajlı çocuklara yönelik kapsayıcı politikaların geliştirilmesi	SKA 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	Engelli, göçmen ve risk altındaki çocuklara yönelik özel politikalarla toplumsal eşitsizliklerin azaltılması.
Çocuk dostu şehir planlamaları, oyun ve sosyal alanların artırılması	SKA 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	Çocuk dostu şehir planlamaları, park, oyun alanı, kültür ve gençlik merkezlerinin inşası ile çocuk meclisleri yoluyla kapsayıcı yönetişimin güçlendirilmesi.
Çocuk dostu adalet sisteminin güçlendirilmesi	SKA 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Çocuk dostu adalet sisteminin güçlendirilmesi, hak temelli mekanizmaların kurulması ve çocukların karar süreçlerine etkin katılımının sağlanması.
Merkezi-yerel iş birliği ve çok paydaşlı mekanizmaların geliştirilmesi	SKA 17: Amaçlar için Ortaklıklar	Merkezi ve yerel yönetimler, sivil toplum, akademi ve uluslararası kuruluşlar arasında iş birliğinin artırılması.

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023-2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı <https://www.aile.gov.tr/chgm/yayinlar/2023-2028-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-planı/>

Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023–2028), Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile doğrudan uyum göstererek çocuk odaklı sürdürülebilirlik için güçlü bir kurumsal çerçeve sunmaktadır. Belge, çocukların yoksulluk ve açlıktan korunmasından (SKA 1–2) sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimine (SKA 3–4), toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesinden (SKA 5) çocuk işçiliğiyle mücadeleye (SKA 8) kadar geniş bir yelpazede politika öncelikleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, engelli, göçmen ve risk altındaki çocuklara odaklanarak eşitsizliklerin azaltılmasına (SKA 10) katkı sağlamakta; yerel yönetimler aracılığıyla çocuk dostu şehirleşmeyi (SKA 11) ve çocukların katılımını teşvik etmektedir. Çocuk dostu adalet sistemi (SKA 16) ve çok paydaşlı iş birlikleri (SKA 17) ise sözleşmenin demokratik ve kapsayıcı yönünü güçlendirmektedir. Bu çerçevede plan, çocukların yalnızca korunması gereken bireyler değil, sürdürülebilir ve adil toplumların asli aktörleri olduğunu vurgulayan kapsamlı bir stratejik yol haritası niteliği taşımaktadır.

6.SONUÇ

Çocuk odaklı yerel yönetim vizyonu artık bir hayal olmaktan çıkmış, uluslararası hukuk, sürdürülebilir kalkınma politikaları ve ulusal stratejik belgeler tarafından desteklenen somut bir zorunluluk hâline gelmiştir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Brundtland Raporu, Habitat Konferansları, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, UNICEF’in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi ve Türkiye’nin 2023–2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi çocuk odaklı sürdürülebilirlik açısından üç temel boyutta şekillenmektedir: 1) Sosyal boyut: Yoksulluğun azaltılması, eğitimde fırsat eşitliği, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim gibi hakların güvence altına alınması, çocuk refahını toplumsal sürdürülebilirliğin ayrılmaz parçası hâline getirmektedir. 2) Çevresel boyut: Güvenli yaşam alanları, temiz çevre, afetlere dayanıklı kentler ve oyun hakkı, çocukların sağlıklı gelişimini çevresel sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkilendirmektedir. 3) Yönetişim boyutu: Katılım hakkı, çocuk meclisleri, danışma platformları ve katılımcı bütçeleme gibi araçlarla çocukların karar süreçlerine dahil edilmesi, demokratik yönetişimin ve güçlü kurumların temelini oluşturmaktadır.

Çocuğun yaşam, gelişim, korunma ve katılım haklarını merkeze alan bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca ekonomik ya da çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve demokratik boyutlarını da bütünleştirmektedir. Çocuk dostu şehirler yalnızca parklar, oyun alanları veya kültür merkezleri inşa eden yapılar değil; çocukların görüşlerini dikkate alan, karar alma süreçlerine katılımlarını sağlayan ve refahlarını kentsel politikanın merkezine yerleştiren

vizyoner yapılardır. Bu anlayış, geleceğin şehirlerini daha kapsayıcı, adil ve dirençli kılacak en güçlü dönüşüm aracıdır.

Bugün yerel yönetimler için en büyük fırsat, çocukları hizmetlerin pasif alıcıları olarak değil, demokratik toplumların aktif ve eşit yurttaşları olarak tanımaktır. Çocuk meclisleri, katılımcı bütçeleme ve okul temelli danışma platformları gibi uygulamalar yalnızca bugünün yönetişimini güçlendirmemekte aynı zamanda geleceğin demokratik kültürünü inşa etmektedir. Bu vizyon, Türkiye'nin toplumsal kalkınmasına, yerel demokrasisine ve küresel sürdürülebilirlik gündemine eşzamanlı katkı sunmaktadır.

Bu çalışma yalnızca mevcut belgeleri ve uygulamaları inceleyen bir analiz değil, aynı zamanda gelecekte yapılacak çocuk odaklı yerel yönetim araştırmalarına hukuksal bir temel, normatif bir vizyon ve ilham verici bir yol haritası sunmaktadır. Çocuk odaklı yerel yönetim yaklaşımı, yarının kentlerini daha adil, daha demokratik ve daha sürdürülebilir kılmanın en güçlü anahtarıdır. Çocukların sesini duyan, haklarını gözeten ve onları toplumsal dönüşümün öznesi olarak kabul eden yerel yönetimler, yalnızca bugünün değil, geleceğin de gerçek mimarları olacaktır. Çocuğun üstün yararı ilkesi, kentlerin kalbine işlenmiş bir pusula gibi, bizlere adaletin, eşitliğin ve dayanışmanın yolunu göstermektedir. Çocukların sesi duyulduğunda, yalnızca bugünün değil, yarının da şehirleri dönüşür; parklar, oyun alanları ve meydanlar sadece mekân değil, özgürlüğün ve katılımın sahnesi olur. Onları pasif alıcılar değil, hak sahibi yurttaşlar ve geleceğin gerçek öznesi olarak tanıyan yerel yönetimler, daha adil, daha kapsayıcı ve daha dirençli bir dünyanın mimarlarıdır. Çünkü çocukları merkeze alan şehirler, aslında insanlığın umutla büyüyen yarınlarını kuran şehirlerdir.

Kaynakça

- Akman, H. (2020). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Çocuklara Yönelik Politikaları: Kütahya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Alcantra, C. D. (1998). Uses and Abuses of the Concept of Governance, Blackwell Publishers, USA. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1468-2451.00113> (28.05.2025)
- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (1985). http://arsiv.uclg-mewa.org/doc/publication_T53Zl.pdf
- Brundtland, 1987. United Nations, (1987). Report of the World Commission on Environment and Development, Our Common Future. https://www.are-admin-ch.translate.goog/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc. (28.05.2025)
- Council of Europe. (1995). “European Charter of Local Self-Government.” Strasbourg.
- Council of Europe (2007). The Council of Europe Strategy on Innovation and Good Governance at Local Level, Conference of European Ministers Responsible for Local and Regional Government, 15th Session, Valencia, 15-16 October, MCL-15(2007)8. [https://www.namcb-org.bg/gga/images/2015/06.2015/MCL-15\(2007\)8_EN.pdf](https://www.namcb-org.bg/gga/images/2015/06.2015/MCL-15(2007)8_EN.pdf) (28.05.2025).
- Council of Europe (2021). *Monitoring Report on the Application of the European Charter of Local Self-Government in Turkey*.
- Council of Europe, (2022). *Local and Regional Democracy in Turkey: Monitoring Report*. Congress of Local and Regional Authorities <https://rm.coe.int/local-and-regional-democracy-in-turkey-monitoring-2022/1680a8c936>
- Grindle, M. S. (1997). “Getting Good Government: Capacity Building in the Public Sectors of Developing Countries.” Harvard University Press. <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA108/rhodes.pdf> (28.05.2025)
- Işıkcı, Y. M. ve Karatepe, S. (2016). Türkiye’de Çocuğa Yönelik Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, C. 7, S.1.
- Keleş, R. (2015). Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları (1993-2014), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Meadowcroft, J. (2000). Sustainable Development: A New(ish) Idea for a New Century?. *Political Studies*, 48(2), 370–387.
- Memiş, L. (2020). Yerel Yönetimlerin Çocuğa Yönelik Örgütlenmesi ve Politikaları: Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Bir Değerlendirme, KSBD, C.12, S.22.
- OECD (2015). G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en>
- OECD (2008). Territorial Reviews: Turkey.

- OECD. (2019). *Making Decentralisation Work: A Handbook for Policy-Makers*. Paris: OECD Publishing.
- Redclift, M. (2005). Sustainable Development (1987–2005): An Oxymoron Comes of Age. *Sustainable Development*, 13(4), 212–227.
- Rhodes, R. A. W. (1996). The New Governance: Governing Without Government. *Political Studies*, XLIV, 652–667.
- Sah, A., ve Shah, S. (2006). “The New Vision of Local Governance and the Evolving Roles of Local Governments.” In *Local Governance in Developing Countries*, The World Bank.
- Shah, A. (2007). *Local Budgeting*. Washington, DC: World Bank Institute. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/7a-7487ef-6079-5169-a31e-fa0983dd0590/content> (28.05.2025).
- Smoke, P. (2003). “Decentralisation in Africa: Goals, Dimensions, Myths and Challenges.” *Public Administration and Development*, 23(1), 7-16. <https://gsdrc.org/docs/open/po43.pdf> (28.05.2025)
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023-2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı <https://www.aile.gov.tr/chgm/yayinlar/2023-2028-c-ocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-planı/>
- UCLG-MEWA, (2014). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, UCLG-MEWA, Aryan Basım, İstanbul.
- UCLG (2020). *Local Governments and Child Participation in Decision-Making*. Barcelona: United Cities and Local Governments.
- UCLG, (2022). *GOLD VI: Pathways to Urban and Territorial Equality*. Barcelona. <https://goldvi.uclg.org/en> (29.05.2025).
- UN-Habitat I, (1976). Report of Habitat: United Nations Conference on Human Settlements, Vancouver, 31 May-11 June, United Nations Publication, New York. https://www-un-org.translate.google/en/conferences/habitat/vancouver1976?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc (28.05.2025).
- UN-Habitat II, (1996). Report of the United Nations Conference on Human Settlements (Habitat II), 3-14 June, İstanbul. https://www-un-org.translate.google/en/conferences/habitat/istanbul1996?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc (28.05.2025).
- UN-Habitat III, (2017). New Urban Agenda, United Nations, A/RES/71/256, Quito 17-20 October, <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf> (28.05.2025).
- UN-Habitat, (2016). Urbanization and Development Emerging Futures, World Cities Report, United Nations Human Settlements Programme, Kenya. <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/WC-R-2016-WEB.pdf> (29.05.2025).

- UN, (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development, A/RES/70/1, United Nations, <https://sdgs.un.org/sites/default/files/publications/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> (28.05.2025)
- UNDP, (2005). *Governance Indicators: A User's Guide*. United Nations Development Programme.
- UNDP. (2009). *“Capacity Development: A UNDP Primer.” United Nations Development Programme.*
- UNICEF (1989). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <http://cocukvemedeniyet.cocukvakfi.org.tr/index.php/CMD/article/view/155/103>
- UNICEF (2016). Child Friendly Cities and Communities Handbook, Child Friendly Cities Initiative, unicef for every child. <https://www.unicef.org/lac/sites/unicef.org.lac/files/2019-10/Child%20Friendly%20Cities%20and%20Communities%20Handbook.pdf>
- Youf, D. (2019). Çocuğun Hukuki Statüsü Hakkında. Çocuk ve Medeniyet, C.4, S.8. <http://cocukvemedeniyet.cocukvakfi.org.tr/index.php/CMD/article/view/155/103>

Türkiye’de Kentsel Geri Dönüşüm Davranışları: Planlanmış Davranış Teorisi Işığında Manisa Örneği

Dilan Ulus¹

Murat Doğan²

Özet³

Kentsel ölçekte sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak, yalnızca teknik altyapı yatırımlarını değil, bireylerin geri dönüşüm davranışlarını şekillendiren psikososyal etmenlerin anlaşılmasını da gerektirmektedir. Bu kitap bölümü, sanayileşmiş bir kent örneği olarak Manisa’da bireysel geri dönüşüm davranışlarını Planlanmış Davranış Teorisi çerçevesinde ele almakta ve kuramsal bir genişletme olarak “Algılanan Kullanışlılık” boyutunu modele dâhil etmektedir. Modelde niyet ve davranış; tutum, öznel norm, algılanan davranış kontrolü ve algılanan kullanışlılık değişkenleri üzerinden sınanmıştır. Araştırma, yerel politika tasarımı kanıtı dayalı katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

Manisa bağlamı, ulusal atık yönetimi hedefleriyle birlikte değerlendirilmiştir: 2022’de Türkiye’de belediye atıklarının yaklaşık üçte biri geri kazanılabilmüş; Manisa’da kişi başına günlük atık 1,20 kg ve geri dönüşüm oranı %28 düzeyinde kalmıştır. Bu tablo, altyapı kadar davranışsal belirleyicilere odaklanma gereğini ortaya koymaktadır.

Yöntem olarak, Manisa’da 18+ bireylerden anket yoluyla toplanan veriler (N=239) kullanılmış; aykırı değer ve yaş filtreleri sonrasında nihai örneklem oluşturulmuştur. Ölçüm yapısı doğrulandıktan sonra çok değişkenli normallik sağlanmadığı için LISREL’de “Robust Maximum Likelihood” ile yapısal

- 1 Lisans Mezunu, Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ulus.dilan@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0003-5273-839X
- 2 Dr. Öğretim Üyesi, Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, murat.dogan@cbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1701-4789
- 3 Bu proje, 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023/1 kapsamında desteklenmiştir.

eşitlik modeli tahmin edilmiştir. Bulguların tutarlılığı duyarlılık kontrolleriyle sınanmıştır.

Sonuçlar, öznel normların niyet üzerinde güçlü ve pozitif; algılanan kullanışlılığın niyet üzerinde anlamlı ve pozitif etkide olduğunu göstermektedir. Tutumun niyet üzerindeki etkisi beklenenin aksine negatif bulunmuş; algılanan davranış kontrolünün niyet üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Niyetin davranış üzerindeki etkisi ise anlamlı ve yüksektir. Böylece beş hipotezden dördü desteklenmiş, özellikle sosyal çevre beklentileri ile niyet–davranış ilişkisi öne çıkmıştır. Politika açısından, sosyal normlara dayalı iletişim, faydayı görünür kılan farkındalık çalışmaları ve erişimi artıran yerel altyapı düzenlemeleri birlikte tasarlandığında davranışsal kazanımların güçlendiği değerlendirilmektedir.

1. Giriş

Doğal kaynakların hızla tükenmesi ve çevre kirliliğinin artmasıyla birlikte dünya, insanlık tarihinin en ciddi küresel krizlerinden biriyle karşı karşıyadır. Artık yalnızca bugünün değil, gelecek nesillerin yaşamı da bu küresel sorunların tehdidi altındadır. Brundtland (1987) tanımladığı üzere, sürdürülebilirlik; gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetini zayıflatmaksızın, bugünün ihtiyaçlarını karşılamak olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, çevresel ve toplumsal kaynakların korunmasına yönelik küresel düzeyde bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir.

Modern yaşamın ve sanayileşmenin getirdiği aşırı tüketim alışkanlıkları doğal dengeyi bozarken, çevresel sürdürülebilirlik kavramı her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, kaynakların verimli kullanımı ve ekosistemin korunması için toplumsal bilinçlenme ve geri dönüşüm davranışlarının teşvik edilmesi hayati bir gerekliliktir.

Dünya Bankası’nın “What a Waste 2.0” raporuna göre, 2023 yılı itibarıyla küresel belediye atık miktarı yaklaşık 2,24 milyar ton olup, mevcut eğilimlerin devam etmesi durumunda bu miktarın 2050 yılına kadar 3,40 milyar tonun üzerine çıkması beklenmektedir (Kaza vd., 2018). Bu artış; enerji tüketimi, sera gazı emisyonları ve doğal kaynak tüketimindeki yükselişle birlikte, döngüsel ekonomi uygulamalarının ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşmasını zorunlu kılmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte insan ihtiyaçları farklılaşmış, buna bağlı olarak tüketim alışkanlıkları da dönüşüme uğramıştır. Artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak amacıyla daha fazla hammadde kullanımı zorunlu hâle gelmiş; bu da yüksek miktarda atık oluşumuna neden olarak çevresel tahribatlara, türlerin yok oluşuna ve ekosistemlerin bozulmasına

yol açmıştır. Bu tablo, bireyleri kaynakları daha verimli kullanma ve atıkları azaltma arayışına yöneltmiştir.

Geri dönüşüm uygulamaları, bu noktada yalnızca çevreye verilen zararı azaltmakla kalmayıp, enerji tasarrufu, ekonomik değer üretimi ve çevresel sürdürülebilirlik açısından da önemli katkılar sunmaktadır (Çimen & Yılmaz, 2012; Ekinci vd., 2021). Özellikle plastik, cam ve metal gibi değerlendirilebilir atıkların üretim süreçlerine yeniden kazandırılması hem çevresel baskının azaltılmasına hem de yeni iş alanları yaratılmasına olanak sağlamaktadır (Karakaş vd., 2018).

Türkiye özelinde ise, 2022’de yıllık yaklaşık 30,3 milyon ton belediye atığı oluşmakta ve bu atıkların yalnızca %34’ü geri kazanılabilmektedir (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023; Türkiye İstatistik Kurumu, 2023). Bu bağlamda, 2023 yılında güncellenen Sıfır Atık Stratejisi ve Eylem Planı, 2035 yılına kadar geri dönüşüm oranını %60’a çıkarmayı hedeflemektedir. Ancak bu hedeflere ulaşılması, yalnızca teknik altyapı yatırımlarıyla değil, bireylerin geri dönüşüm davranışlarını etkileyen psikososyal faktörlerin anlaşılmasıyla mümkündür.

Türkiye’de modern tesislerde entegre atık yönetim sistemlerinin kullanıldığı ve özellikle büyükşehirlerde bu uygulamaların başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir (Berkun vd., 2011; Çed ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, 2023; Gergin vd., 2020). Yerel düzeyde bu çalışmanın odaklandığı Manisa ili, yaklaşık 1,5 milyon nüfusu ve sanayi yoğunluğu ile dikkat çeken bir şehirdir. Manisa Büyükşehir Belediyesi verilerine göre kentte kişi başına günlük atık üretimi 1,20 kg olup, geri dönüşüm oranı %28 ile ulusal ortalamanın altında seyretmektedir. 2020 yılında kurulan entegre atık yönetim tesisleri teknik kapasiteyi artırsa da bireysel düzeyde geri dönüşüm alışkanlıklarının istenilen düzeye ulaşmadığı görülmektedir (Çed ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, 2023).

Bu bağlamda, çalışma, sanayileşmiş bir kentte (Manisa) bireysel geri dönüşüm davranışlarının psikososyal belirleyicilerini Planlanmış Davranış Teorisi (PDT). çerçevesinde test ederek yerel politika tasarımı için kanıt dayalı bulgular sunmayı amaçlar. Türkiye’de yerel düzeyde sürdürülebilir geri dönüşüm davranışlarını psikososyal kuramlarla inceleyen çalışmalar sınırlı olup, özellikle Manisa gibi sanayileşmiş şehirlerde bu tür mikro analizlere ihtiyaç duyulmaktadır. PDT kapsamında bireylerin geri dönüşüm niyeti (N) ve davranışı (D); davranışa yönelik tutum (DYT), öznel norm (ÖN), algılanan davranış kontrolü (ADK) ve algılanan kullanışlılık (AK) gibi değişkenler üzerinden değerlendirilmektedir. AK, geri dönüşüm altyapısının birey tarafından yararlı bulunmasıdır. Çalışmada AK, niyet üzerinde ek

açıklayıcı güç elde edilmek üzere PDT’ye eklenmiştir. Literatür taramasıyla desteklenen bu model, Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) yöntemiyle test edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgular, yalnızca bireysel geri dönüşüm davranışlarının ardındaki psikososyal süreçleri açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda ulusal geri dönüşüm politikalarına yönelik somut öneriler de sunmaktadır. Bu çerçevede geliştirilen politika çıkarımları, yalnızca yerel yönetimlere değil, aynı zamanda ulusal düzeyde karar vericilere yol gösterici niteliktedir.

2. Literatür Taraması ve Teorik Altyapı

2.1 Geri Dönüşüm Davranışının Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi

Artan çevresel krizler ve doğal kaynakların hızla tükenmesi, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda geri dönüşüm ve çevresel sorumluluk kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Geri dönüşüm, kullanılmayan atıkların yeniden ekonomiye kazandırılmasını sağlayarak hem çevresel sürdürülebilirliği desteklemekte hem de ekonomik fayda üretmektedir (Ekinci vd., 2021). Özellikle plastik, cam ve metal gibi değerlendirilebilir atıkların geri dönüşüm sürecine dahil edilmesi, çevresel baskının azalmasına katkı sağlamaktadır (Karakaş vd., 2018). Ayrıca, geri dönüşüm uygulamaları enerji tasarrufu sağlayarak çevreye yönelik olumlu etkiler yaratmaktadır (Çimen & Yılmaz, 2012).

Geri dönüşüm davranışlarını etkileyen bireysel ve yapısal engellerin anlaşılması, sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Tümer Kabadayı vd. (2023), bu kapsamda gerçekleştirdikleri sistematik derlemede, bireysel geri dönüşüm davranışlarını sınırlayan faktörleri ampirik bulgular ışığında analiz etmişlerdir. Benzer şekilde, Tamkoç vd. (2024), T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yürütülen Sıfır Atık Projesi’nin ilkökul düzeyindeki etkilerini incelemiş ve programın öğrencilerde atık duyarlılığını artırdığını saptamışlardır.

Çimen & Yılmaz (2012), ilköğretim öğrencileriyle yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin çevresel bilgi aktarımında önemli bir kaynak olduğunu ve sosyal etkinliklerin geri dönüşüm davranışlarını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Karatekin & Çetinkaya (2013) ise Manisa il merkezindeki ilköğretim okullarının çevre eğitimi altyapısının yetersiz olduğunu ortaya koymuş; fiziksel çevre düzenlemelerinin çevresel farkındalığın gelişmesinde belirleyici olduğunu vurgulamışlardır.

Yılmaz vd. (2021), Türkiye’deki tüketicilerin katı atıkların geri dönüşümüne ilişkin bilinç düzeylerini incelemiş ve en yaygın olarak kâğıt, cam ve plastik atıkların geri dönüşüme ayrıldığını tespit etmişlerdir. Bu bulgular, ülke genelinde belirli atık türlerinde farkındalığın yüksek olduğunu; ancak bu bilincin davranışa dönüşmesi noktasında gelişime açık alanlar bulunduğunu göstermektedir.

2.2. Planlanmış Davranış Teorisi Bağlamında Geri Dönüşüm Davranışı

PDT, Ajzen (1991) tarafından geliştirilmiş olup, bireylerin belirli bir davranışı gerçekleştirme niyetlerini ve bu niyetleri etkileyen psikolojik faktörleri açıklamayı amaçlayan kapsamlı bir modeldir. PDT’ye göre bireyin bir davranışı gerçekleştirme niyeti üç temel faktörden etkilenmektedir: Davranışa Yönelik Tutum, Özel Norm ve Algılanan Davranış Kontrolü. Bu kuramsal yapı, gönüllülüğe dayalı çevresel davranışların anlaşılması açısından da oldukça işlevseldir.

Bu çalışma kapsamında, PDT’de yer alan üç temel değişkenin yanı sıra, literatürde nispeten daha az incelenmiş olan ve bu yönüyle modele kuramsal yenilik katan “Algılanan Kullanışlılık” değişkeni de araştırma modeline dahil edilmiştir. Söz konusu kuramsal çerçeve doğrultusunda beş temel hipotez geliştirilmiş ve buna uygun bir araştırma modeli oluşturulmuştur. Modelde yer alan her bir bağımsız değişkenin kuramsal temelleri açıklanarak, ilgili hipotezlere yer verilmiştir.

Davranışa Yönelik Tutum, bireyin bir davranışı olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmesiyle ilgilidir. Geri dönüşüm bağlamında, çevreye katkı sağlama, enerji tasarrufu ve doğal kaynakların korunması gibi olumlu sonuçlara olan inançlar, bireylerin tutumlarını şekillendirmektedir. Yılmaz vd. (2021), tutumun geri dönüşüm niyeti üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koymuştur. Tutum, davranışın sonuçlarına ilişkin değerlendirmeleri yansıtarak niyet oluşumunda bilişsel bir filtre görevi görür; olumlu tutumların geri dönüşüm niyetini güçlendirmesi beklenir.

H1: Geri dönüşüme yönelik Tutum arttıkça, geri dönüşüme ilişkin Niyet artar.

Özel Norm, bireyin sosyal çevresinden gelen beklentileri algılayarak bir davranışı gerçekleştirme konusundaki sosyal baskıyı hissetmesiyle ilişkilidir. Aile, arkadaşlar veya iş çevresi gibi bireyin önem atfettiği kişilerden gelen beklentiler, geri dönüşüm davranışını etkileyebilmektedir (Ajzen, 1991). Bu sosyal etki, bireyin geri dönüşüm niyeti üzerinde güçlü bir belirleyici olabilmektedir. Yılmaz & Doğan (2016) ve Çimen & Yılmaz (2012)

çalışmaları da bu ilişkiyi desteklemektedir. Sosyal onay ve ait olma baskısı, niyetin normatif belirleyicisini oluşturur; bu doğrultuda öznel normların geri dönüşüm niyetini artıracığı öngörülür.

H2: Geri dönüşüme yönelik Öznel Norm arttıkça, geri dönüşüme ilişkin Niyet artar.

Algılanan Davranış Kontrolü, bireyin bir davranışı gerçekleştirme yetkinliği ve kontrolü üzerindeki inançlarını ifade eder. Geri dönüşüm kutularına erişim, bilgi düzeyi ve fiziksel kolaylık gibi çevresel koşullar bu algıyı şekillendirmektedir (Korkmaz & Sertoğlu, 2013). Bireyin yeterli kaynak ve fırsata sahip olduğunu düşünmesi, geri dönüşüm niyetini artırabilir. Yılmaz vd. (2021) çalışmaları, ADK’nin niyet üzerinde anlamlı etkilerini ortaya koymuştur. Algılanan davranış kontrolü, öz-yeterlik ve fırsat algısını pekiştirerek uygulanabilirlik değerlendirmesini iyileştirir; bu nedenle ADK’nın niyeti yükseltmesi beklenir.

H3: Algılanan Davranış Kontrolü arttıkça, geri dönüşüme ilişkin Niyet artar.

Algılanan Kullanışlılık, bireyin geri dönüşümün çevre, toplum ya da ekonomi açısından faydalı olduğuna dair algısını ifade eder. Geri dönüşüm faaliyetlerinin bireysel ve toplumsal düzeyde sağladığı yararları algılayan bireylerin, bu davranışı benimseme olasılığı artmaktadır. Çimen & Yılmaz (2012), Karakaş vd. (2018) ile Tümer Kabadayı vd. (2023) fayda algısının niyet üzerindeki etkisini desteklemektedir. Altyapı ve sürecin birey tarafından yararlı bulunması, eylemin beklenen faydasını yükselterek niyet oluşumunu kolaylaştırır; bu çerçevede Algılanan Kullanışlılığın geri dönüşüm niyetini güçlendirmesi beklenir.

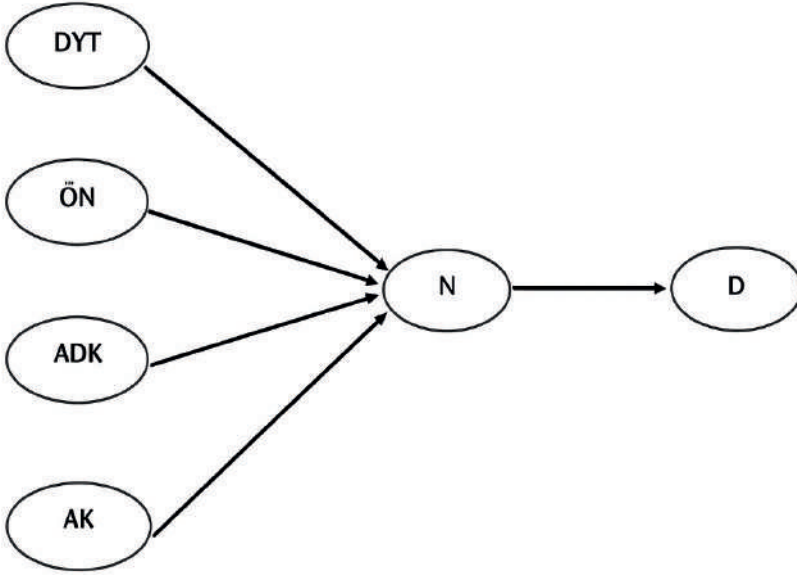
H4: Algılanan Kullanışlılık arttıkça, geri dönüşüme ilişkin Niyet artar.

Niyet (N), bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirme yönündeki iradesi veya kararlılığıdır. Niyetin davranışa dönüşmesi, bireyin planlama düzeyi, motivasyonu ve davranışı gerçekleştirmeye yönelik engelleri aşabilme kapasitesiyle yakından ilişkilidir. Ajzen (1991) ve V. Yılmaz & Doğan (2016), niyetin çevresel davranışların en güçlü yordayıcısı olduğunu ileri sürmektedir. Planlanmış Davranış Teorisi’nin çekirdek varsayımı uyarınca niyet, davranışın en yakın belirleyicisidir; dolayısıyla daha güçlü niyetlerin fiili geri dönüşümü artırması beklenir.

H5: Geri dönüşüm Niyeti arttıkça, geri dönüşüm Davranışı artar.

Sonuç olarak, literatürde PDT’ye dayalı birçok çalışma yer almakla birlikte, Türkiye özelinde yerel bağlamda sürdürülebilir geri dönüşüm

davranışlarını psikososyal teorilerle açıklayan araştırmalar sınırlıdır. Özellikle sanayileşmiş kentlerden biri olan Manisa’da bu doğrultuda gerçekleştirilen mikro düzeydeki analizlerin eksikliği dikkat çekmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu gidermeyi ve genişletilmiş PDT modeliyle bireylerin geri dönüşüm davranışlarını çok boyutlu bir kuramsal çerçevede açıklamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda geliştirilen teorik model Şekil 1’de sunulmuştur:

Şekil 1. Önerilen araştırma modeli

(DYT: Davranışa Yönelik Tutum, ÖN: Öznel Norm, ADK: Algılanan Davranış Kontrolü, AK: Algılanan Kullanışlılık, N: Geri Dönüşüm Niyeti, D: Geri Dönüşüm Davranışı)

3. Yöntem

Bu araştırma, PDT çerçevesinde geliştirilen kuramsal modeli test etmeyi amaçlamaktadır. Modelde, geri dönüşüm davranışını etkileyen psikososyal değişkenler arasında yer alan Davranışa Yönelik Tutum, Öznel Norm, Algılanan Davranış Kontrolü, Algılanan Kullanışlılık ve Geri Dönüşüm Niyeti arasındaki neden-sonuç ilişkileri incelenmiştir.

3.1 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye’nin Ege Bölgesi’nde yer alan Manisa ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Manisa ili, sanayi ve tarım

faaliyetlerinin iç içe geçtiği, çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik bir bölge olması bakımından bu araştırma için anlamlı bir bağlam sunmaktadır.

Örneklem, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş; farklı ilçelerden ve demografik profillerden katılımcıların temsil edilmesi gözetilmiştir. Öncelikle 267 bireyden veri toplanmıştır. Ancak, örneklem üzerinde yapılan aykırı değer analizi ve yaş kriterine göre yapılan filtreleme sonucunda, 18 yaş altı 5 katılımcı ve uç değer gösteren ($|z| > 3$) 16 katılımcı analiz dışı bırakılmıştır. Sonuç olarak, analizler 239 kişilik nihai örneklem üzerinde yürütülmüştür. Bu örneklem büyüklüğü, model karmaşıklığı ve kullanılan analiz türü göz önüne alındığında yeterli kabul edilmektedir (Kline, 2023).

3.2 Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı, ilgili literatürden uyarlanarak oluşturulmuş bir soru formudur. Soru formu, katılımcıların geri dönüşüm davranışlarına ilişkin tutumlarını, sosyal norm algılarını, kontrol inançlarını, algılanan kullanışlılık düzeylerini, niyetlerini ve fiili davranışlarını ölçmeye yönelik ölçeklerden oluşmaktadır. Ölçeklerde kullanılan ifadeler 5’li Likert tipi (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) ile derecelendirilmiştir. Araştırmada kullanılan maddeler, davranışa yönelik tutum, öznel norm, algılanan davranış kontrolü ve niyet boyutları için (Ajzen, 1991), geri dönüşüm davranışını ölçen fiili davranış Yılmaz & Doğan (2016) geri dönüşüm temelli uygulamasından; algılanan kullanışlılık boyutu için ise Davis (1989) özgün Teknoloji Kabul Modeli ölçeğinden uyarlanmıştır. Tüm maddeler uzman görüşüyle içerik geçerliği bakımından incelenmiş, ön test uygulamasıyla anlaşılabilirlik ve ölçüm güvenilirliği doğrulanmıştır.

Bu çalışma, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu’nun 18.04.2024 tarihli ve 2024/06 sayılı toplantısında etik açıdan uygun bulunmuştur (oybirliği). Katılımcılara araştırmanın amacı, gönüllülük esasları, diledikleri anda çekilme hakları ve veri gizliliği/anonimleştirme süreçleri açıkça sunulmuş; çevrimiçi anket formunda bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

3.3 Verilerin Analizi

Bu çalışmada, araştırma modelinde yer alan değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri test etmek amacıyla YEM kullanılmıştır. YEM, hem ölçüm hem de yapısal modeli aynı anda test edebilen güçlü çok değişkenli analiz tekniğidir (Bagozzi & Yi, 1988; Hair vd., 2019; Kline, 2023). Gözlemlenemeyen (gizil) değişkenlerin, gözlenen göstergeler aracılığıyla

temsil edildiği bu yöntem; psikoloji, sosyoloji ve pazarlama gibi pek çok disiplinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Veri analizine geçmeden önce, veri temizleme ve düzenleme işlemleri yapılmıştır. SPSS programı ile eksik veri analizi gerçekleştirilmiş, eksik veriye rastlanmamıştır. Z-skorlarına dayalı uç değer analizinde 16 aykırı birim çıkarılmış ve analizler 239 geçerli birimle sürdürülmüştür. Ardından, ölçek yapısının değerlendirilmesi için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. Bu analiz, anket maddelerinin kuramsal boyutlara uygunluğunu test etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Sonrasında, Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile ölçüm modelinin geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiştir. LISREL programıyla yapılan analizlerde çeşitli uyum indeksleri (χ^2/df , RMSEA, CFI vb.) dikkate alınmıştır. Son aşamada ise, yapısal model analizi LISREL programı ile gerçekleştirilmiş ve hipotezlerde öngörülen nedensel ilişkiler test edilmiştir. Yol katsayıları, t-değerleri ve R^2 değerleri raporlanarak kuramsal modelin açıklayıcılığı değerlendirilmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde sunulan bulgular, araştırma kapsamında elde edilen verilerin detaylı analizine dayanmaktadır. İlk olarak katılımcıların demografik özellikleri incelenmiş, ardından araştırma modeline ilişkin testler gerçekleştirilmiştir. Bulgular, hipotezlerin doğrulanma düzeylerini belirlemenin yanı sıra, ilgili değişkenler arasındaki ilişkilerin detaylı yorumlanmasına olanak sağlamaktadır.

4.1 Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 239 bireyin %54,8'i kadın, %45,2'si erkektir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun lise (%48,5) ve üniversite (%42,3) mezunu olduğu görülmektedir. Annenin eğitim düzeyi incelendiğinde, ilkokul mezunları %45,6 ile ilk sırada yer alırken; babaların eğitim düzeyinde de ilkokul mezunları %43,5 ile en yüksek oranı oluşturmaktadır. Bu durum, katılımcıların çoğunluğunun görece düşük eğitim seviyesine sahip ailelerden geldiğini göstermektedir.

Katılımcıların yaş ortalaması 28,28 olup, standart sapma değeri 0,56'dır. Bu bulgu, örneklemin ağırlıklı olarak genç yetişkin bireylerden oluştuğuna işaret etmektedir. Hane halkı büyüklüğü ortalama 3,53 kişi olarak belirlenmiş, standart sapması 1,35 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, katılımcıların genellikle 3 ila 4 kişiden oluşan ailelerde yaşadığını göstermektedir.

Hane halkı gelir düzeyine ilişkin bulgulara göre, katılımcıların %50,6’sı gelirlerini “ne yeterli ne yetersiz” (nötr) olarak değerlendirmiştir. Katılımcıların %23,8’i gelir düzeyini “yetersiz”, yine %23,8’i ise “yeterli” olarak ifade etmiştir. “Çok yeterli” gelir düzeyine sahip olduğunu belirten katılımcı bulunmamaktadır.

Geri dönüşüm olanaklarına erişim açısından katılımcıların %51,9’u yaşadıkları şehirde geri dönüşüm olanaklarının bulunmadığını, %48,1’i ise bu imkâna sahip olduklarını belirtmiştir. Bu durum, Manisa özelinde geri dönüşüm altyapısına erişimde önemli bir eksiklik olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların şehirlerindeki geri dönüşüm olanaklarına ilişkin düşüncelerini ölçen Likert ölçeğine verdikleri yanıtların ortalaması 3,12, standart sapması ise 0,90’dır. Bu değer, katılımcıların genel olarak nötr bir tutuma sahip olduğunu; ancak geri dönüşüm altyapısının geliştirilmesine yönelik bir beklenti taşıdıklarını göstermektedir.

4.2 Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Bulgular

Bu bölümde, YEM kullanılarak geri dönüşüm davranışlarını etkileyen faktörler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Analiz sürecinin ilk aşamasında çok değişkenli normallik varsayımı test edilmiştir. Ardından DFA ile ölçüm modeli değerlendirilmiş; modelin geçerlilik ve güvenilirlik kriterleri incelenmiştir. Son olarak yapısal model analizine geçilerek araştırma hipotezleri test edilmiştir.

4.2.1 Çok Değişkenli Normallik

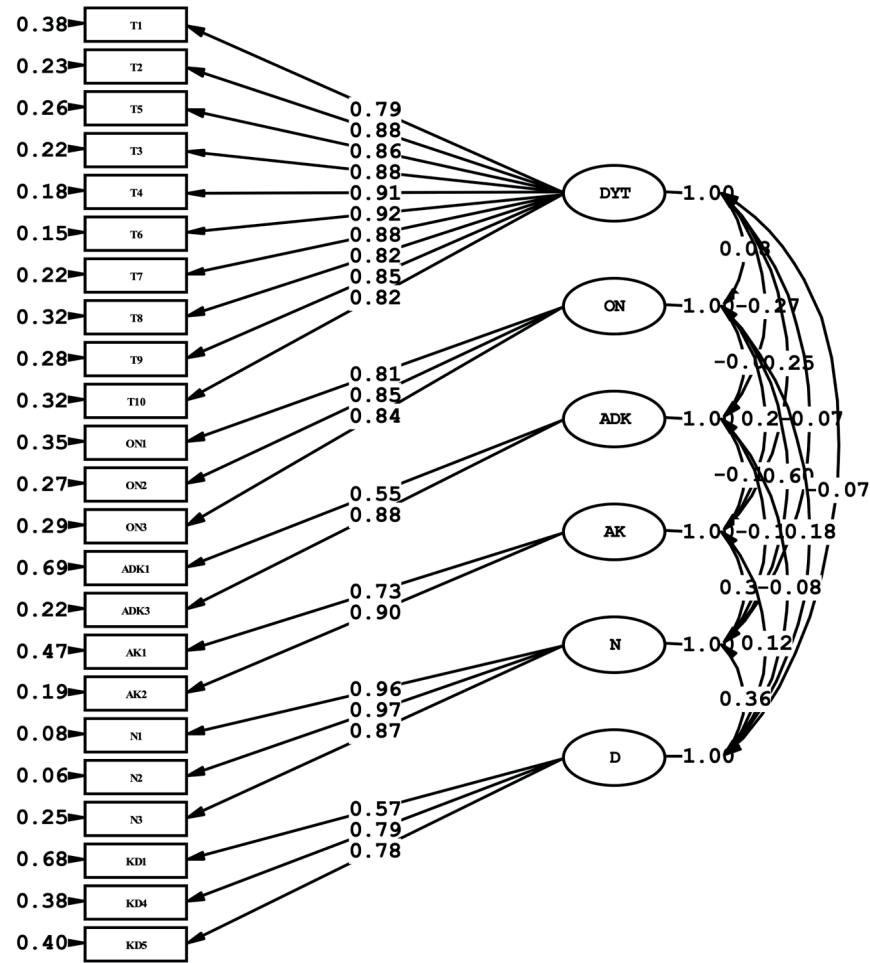
YEM kapsamında analizlere geçilmeden önce çok değişkenli normallik varsayımı test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, verilerin çok değişkenli normal dağılım göstermediği belirlenmiştir (Mardia Capha 6912 $p < 0.001$). Bu duruma bağlı olarak, normallik varsayımı ihlallerini telafi etmek amacıyla “Robust Maximum Likelihood” tahmin yöntemi tercih edilmiştir. Robust yaklaşım, normallik varsayımının sağlanmadığı durumlarda bile modelin tahmin doğruluğunu artırarak geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesine olanak tanımaktadır. Analizler LISREL programı aracılığıyla yürütülmüştür.

4.2.2 Ölçüm Modeli

DFA, araştırmada belirlenen gizil yapıların geçerliliğini test etmek ve gözlenen değişkenlerin bu yapıları ne ölçüde temsil ettiğini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. DFA, kuramsal olarak öngörülen faktör yapısının verilerle ne derece uyumlu olduğunu ve faktörler ile maddeler

arasındaki ilişkilerin anlamlılığını analiz eder. Şekil 2’de sunulan DFA modeline göre, maddeler ile gizil değişkenler arasında anlamlı ve yeterli düzeyde faktör yükleri elde edilmiştir.

T faktöründe yükler 0.79–0.92, ON faktöründe 0.81–0.85, AK faktöründe ise 0.73–0.90 aralığındadır. ADK faktöründe yükler 0.55 ile 0.88 arasında değişmektedir. N faktörü, 0.87–0.97 arasında yüksek yüklerle güçlü şekilde temsil edilmiştir. KD faktöründe ise yükler 0.57–0.79 aralığında yer almaktadır. Bu doğrultuda modelde yer alan tüm faktörlerine ait standart yükler, yapıların kuramsal çerçeveye uyumlu şekilde ölçüldüğünü göstermektedir.

Chi-Square=242.53, df=215, P-value=0.09567, RMSEA=0.023

Şekil 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

DFA için Model Uyumunun Değerlendirilmesi: YEM ile elde edilen uyum indeksleri modelin veriye ne kadar iyi uyduğunu değerlendirmek için kullanılmıştır. DFA sonuçlarına göre, elde edilen uyum indeksleri, ölçüm modelinin verilerle yeterli düzeyde uyum sağladığını göstermektedir. Ki-kare/serbestlik derecesi (χ^2/sd) 1.128 olup önerilen 3.00 sınırının altındadır (Kline, 2023). RMSEA değeri 0.023 ile kabul edilebilir sınırlar içerisinde (Schermmelleh-Engel vd., 2003). GFI ve AGFI değerleri sırasıyla 0.859 ve 0.819 olarak hesaplanmış; bu değerler literatürde önerilen minimum düzeylerin üzerinde olup, modelin genel uyumunun kabul edilebilir olduğunu göstermektedir (Brown, 2008). RMR değeri ise 0.044 olarak bulunmuş ve bu düşük değer, modelin gözlenen ve tahmin edilen matrisler arasında minimum fark içerdiğini göstermektedir (Jöreskog & Sörbom, 1996). Tüm bu bulgular, ölçüm modelinin geçerli ve güvenilir olduğunu desteklemektedir.

Yakınsaklık Geçerliliği ve Ayırt Edici Geçerlilik: Yakınsak geçerlilik, her bir gizil değişkenin kendi göstergeleri tarafından yeterli düzeyde temsil edilip edilmediğini değerlendirmek amacıyla incelenmiştir. Bu doğrultuda, doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) elde edilen standartlaştırılmış faktör yüklerinin 0.50’nin üzerinde olması, t-değerlerinin anlamlı çıkması, birleşik güvenirlik (CR) değerlerinin 0.70’in, ortalama açıklanan varyans (AVE) değerlerinin ise 0.50’nin üzerinde olması yakınsak geçerlilik için yeterli kabul edilmektedir (Fornell & Larcker, 1981; Hair & Anderson, 1998). Bu çalışmada, tüm yapılar için faktör yükleri 0.55 ile 0.97 arasında değişmiş; t-değerleri anlamlı bulunmuş; CR değerleri 0.79 ile 0.94 arasında; AVE değerleri ise 0.54 ile 0.76 arasında elde edilmiştir. Tablo 1’de, her bir faktör için hesaplanan AVE değerleri, Tablo 2’de ise her bir faktör için hesaplan CR değerleri gösterilmiştir.

Tablo 1: Modele İlişkin AVE Değerleri

Faktör	AVE
Davranışa Yönelik Tutum	0.74
Öznel Norm	0.69
Algılanan Davranış Kontrolü	0.54
Algılanan Kullanışlılık	0.67
Geri Dönüşüm Niyeti	0.87
Geri Dönüşüm Davranışı	0.52

Tablo 2: Modele İlişkin CR Değerleri

Faktör	CR
Davranışa Yönelik Tutum	0.97
Öznel Norm	0.87
Algılanan Davranış Kontrolü	0.69
Algılanan Kullanışlılık	0.80
Geri Dönüşüm Niyeti	0.95
Geri Dönüşüm Davranışı	0.76

Elde edilen bulgular, her bir yapının kendi göstergeleri tarafından yeterli düzeyde temsil edildiğini ve modelde yakınsak geçerliliğin sağlandığını göstermektedir.

Ayrt edici geçerlilik ise, her bir gizil yapının diğer yapılardan kavramsal olarak ayrı olup olmadığını değerlendirmek amacıyla analiz edilmiştir. Bu kapsamda, Fornell & Larcker (1981) tarafından önerilen kriter doğrultusunda, her bir yapının ortalama açıklanan varyansının (AVE) karekökünün, o yapının diğer yapılarla olan korelasyon katsayılarından büyük olması beklenmektedir. Tablo 3 incelendiğinde, her bir yapının AVE karekökü, o yapının diğer tüm yapılarla olan korelasyonlarından yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, modeldeki gizil değişkenlerin birbirinden ayırt edilebilir yapılar olduğunu ortaya koymakta ve ayırt edici geçerliliğin sağlandığını göstermektedir.

Tablo 3: Ayırt Edici Geçerlilik

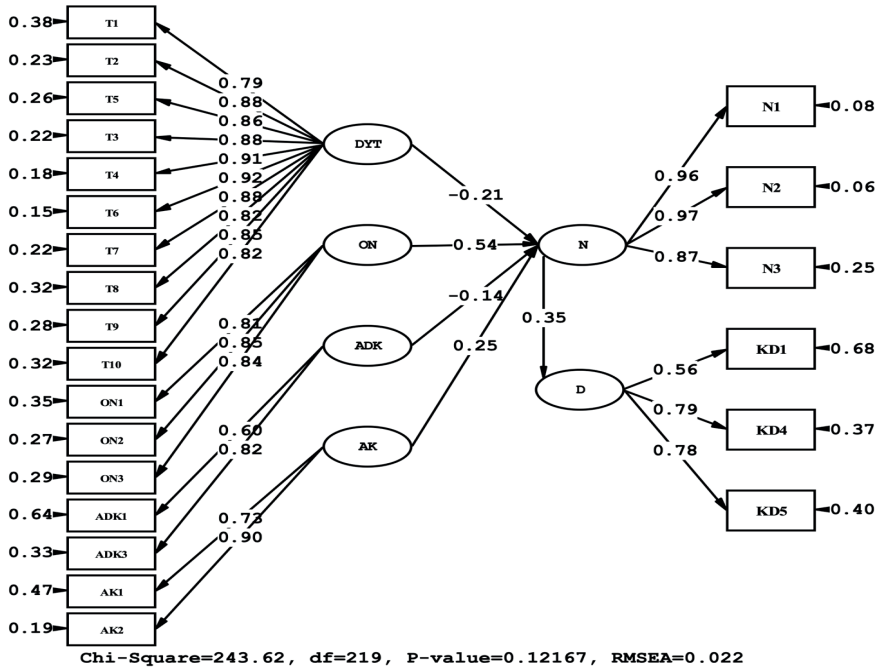
Faktör	AVE Karekökü	T	ON	ADK	AK	N	KD
Davranışa Yönelik Tutum	0.86	1.00	0.60	0.55	0.52	0.64	0.58
Öznel Norm	0.83	0.60	1.00	0.50	0.46	0.62	0.55
Algılanan Davranış Kontrolü	0.73	0.55	0.50	1.00	0.48	0.59	0.53
Algılanan Kullanışlılık	0.82	0.52	0.46	0.48	1.00	0.54	0.49
Geri Dönüşüm Niyeti	0.93	0.64	0.62	0.59	0.54	1.00	0.66
Geri Dönüşüm Davranışı	0.72	0.58	0.55	0.53	0.49	0.66	1.00

Bu bulgulara göre, modeldeki tüm yapılar için ayırt edici geçerlilik sağlanmıştır.

4.2.3 Yapısal Model

Ölçüm modelinin geçerliliği ve güvenilirliği sağlandıktan sonra, araştırmada öne sürülen hipotezleri test etmek amacıyla yapısal model analizi gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler değerlendirilmiş ve kuramsal modelin verilerle ne derece uyumlu olduğu test edilmiştir. Elde edilen yol katsayıları ve açıklayıcılık düzeyleri, kuramsal çerçevede öne sürülen ilişkilerin gücünü ve yönünü ortaya koymuştur.

YEM için Model Uyumunun Değerlendirilmesi: YEM’e ilişkin uyum indeksleri, modelin verilerle yeterli düzeyde uyum sağladığını göstermektedir. Ki-kare/serbestlik derecesi (χ^2/sd) 1.112 olup, önerilen < 3.00 eşiği içinde yer almaktadır (Kline, 2023). RMSEA değeri 0.022’dir ve önerilen < 0.08 aralığında kabul edilebilir düzeydedir (Browne, 1982). RMR değeri 0.045 ile düşük düzeyde olup, modelin gözlenen ve tahmin edilen matrisler arasında küçük farklar olduğunu göstermektedir (Jöreskog & Sörbom, 1996). GFI değeri 0.859 (> 0.85), AGFI değeri ise 0.823 (> 0.80) olup her ikisi de yeterli uyumu işaret etmektedir (Brown, 2008). CFI değeri 0.939 ise önerilen > 0.90 sınırının üzerindedir ve modelin güçlü bir uyum gösterdiğini yansıtmaktadır (Bentler, 1985). Bu sonuçlar, yapısal modelin verilerle yeterli düzeyde uyum içinde olduğunu göstermektedir. Yapısal Modele İlişkin Path Diyagramı Şekil 2 ile verilmiştir.

Şekil 3: Yapısal Modele İlişkin Path Diyagramı

Hipotez Testi Sonuçları: YEM kapsamında test edilen hipotezlerin sonuçları Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6: Modele İlişkin Hipotez Testi Sonuçları

Hipotez	Standartlaştırılmış Katsayılar	t-değeri	p-değeri	Sonuç
H1: N <--- T	-0.21	-3.99	<0.001	Desteklendi
H2: N <--- ON	0.54	8.97	<0.001	Desteklendi
H3: N <--- ADK	-0.14	-1.72	0.061	Desteklenmedi
H4: N <--- AK	0.25	4.19	<0.001	Desteklendi
H5: D <--- N	0.35	4.10	<0.001	Desteklendi

H1 hipotezine göre, tutumun niyet üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır ($\beta = -0.21$, $p < 0.001$). Bu sonuç, olumsuz tutumların geri dönüşüm niyetini azalttığını göstermektedir. H2 hipotezi güçlü biçimde desteklenmiştir. Öznal normların niyet üzerindeki etkisi pozitif ve oldukça yüksektir ($\beta = 0.54$, $p < 0.001$). Katılımcıların sosyal çevrelerinden gelen beklentiler, geri dönüşüm niyetlerini artırmaktadır. H3 hipotezinde ise algılanan davranış kontrolünün niyet üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ($p = 0.061$) ve hipotez desteklenmemiştir. H4 hipotezine göre, algılanan kullanışlılık niyeti anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir ($\beta = 0.25$, $p < 0.001$). Geri dönüşümün faydalı olduğuna inanmak, bireylerin bu yöndeki niyetlerini güçlendirmektedir. Son olarak, H5 hipotezi kapsamında niyetin geri dönüşüm davranışı üzerindeki etkisi anlamlı ve yüksektir ($\beta = 0.35$, $p < 0.001$). Bu bulgu, niyetin davranışın en önemli belirleyicilerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak, beş hipotezden dördü desteklenmiş ve özellikle öznal normlar ile niyetin davranış üzerindeki etkisi ön plana çıkmıştır.

5. Sonuç Ve Tartışmalar

Bu araştırmada, PDT temel alınarak geliştirilen yapısal model doğrultusunda, bireylerin geri dönüşüm davranışlarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Model sonuçları genel olarak kuramsal beklentilerle uyumlu olmakla birlikte, bazı özgün bulgular da sunmaktadır.

H1 hipotezi kapsamında, tutumun niyet üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı bulunmuştur ($\beta = -0.21$, $p < 0.001$). Bu bulgu, Yılmaz vd. (2021) ileri sürdüğü pozitif yöndeki etkidən ayrışmaktadır. Sonuçlar, Manisa özelinde geri dönüşüme ilişkin tutumların genel olarak olumsuz olabileceğine ve bu durumun bireylerin niyetini azaltıcı bir etki yaratabileceğine işaret etmektedir.

H2 hipotezinde öznel normların niyet üzerindeki etkisinin oldukça güçlü ve pozitif olduğu görülmüştür ($\beta = 0.54$, $p < 0.001$). Bu bulgu, (Ajzen, 1991), Çimen & Yılmaz (2012) ile Yılmaz & Doğan (2016) tarafından vurgulanan sosyal normların davranış niyeti üzerindeki etkisini desteklemektedir. Sosyal çevrenin ve toplumsal beklentilerin, bireylerin çevresel davranışları üzerindeki yönlendirici rolü bu bağlamda net biçimde ortaya çıkmaktadır.

H3 hipotezine ilişkin olarak, algılanan davranış kontrolünün niyet üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p = 0.061$). Bu durum, Korkmaz & Sertoğlu (2013) sonuçlarından farklılaşmaktadır. Bulgular, Manisa ilinde geri dönüşüm altyapısı ve olanaklarına ilişkin algıların yeterli düzeyde gelişmediğini düşündürmektedir. Bu bağlamda, bireylerin niyet geliştirebilmesi için yalnızca çevresel bilinç değil, aynı zamanda yeterli kontrol hissi ve uygulama kolaylığı da önem arz etmektedir.

H4 hipotezinde, algılanan kullanışlılığın niyet üzerindeki etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu gözlemlenmiştir ($\beta = 0.25$, $p < 0.001$). Bu bulgu, Çimen & Yılmaz (2012), Karakaş vd. (2018) ile Tümer Kabadayı vd. (2023) çalışmalarındaki bulgularla tutarlıdır. Geri dönüşümün bireysel ve toplumsal faydaları konusunda farkındalığın artması, davranış niyetini pozitif yönde etkilemektedir.

Son olarak, H5 hipotezi kapsamında, bireylerin niyetinin davranış üzerindeki etkisi güçlü ve anlamlı bulunmuştur ($\beta = 0.35$, $p < 0.001$). (Ajzen, 1991) ve V. Yılmaz & Doğan (2016) çalışmalarında da belirtildiği gibi, niyet çevresel davranışların en güçlü yordayıcısıdır. Bu sonuç, PDT’nin temel varsayımlarını doğrulamakta ve niyetin davranışa dönüşme sürecindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır.

Genel olarak model, literatürdeki önceki çalışmalarla tutarlı sonuçlar sunmakta ve kuramsal çerçeveyi büyük oranda desteklemektedir. Ancak özellikle tutum ve algılanan davranış kontrolü değişkenlerine ilişkin farklılaşan bulgular, yerel bağlamın ve kültürel faktörlerin etkisine işaret etmektedir. Bu durum, sürdürülebilir çevre politikalarının tasarımı ve yerel koşulların dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Politika Çıkarımları: Bu araştırmanın bulguları, geri dönüşüm davranışını artırmaya yönelik bir dizi politika önerisini beraberinde getirmektedir. İlk olarak, öznel normların niyet üzerindeki en güçlü pozitif etkisinin ($\beta = 0.54$) tespit edilmesi, geri dönüşümün sosyal kabulünü artırmaya yönelik topluluk temelli farkındalık kampanyalarının önemine işaret etmektedir. Bu

bağlamda, mahalle düzeyinde gönüllü çevre elçiliği programlarının ve sosyal etkileşim odaklı yerel girişimlerin teşvik edilmesi önerilmektedir.

İkinci olarak, algılanan kullanışlılığın niyet üzerindeki anlamlı etkisi, geri dönüşümün çevresel, ekonomik ve toplumsal yararlarını vurgulayan bilgilendirme çalışmalarının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, kamu spotları, sosyal medya içerikleri ve görsel materyaller aracılığıyla farkındalık artırılabilir.

Öte yandan, tutumun niyet üzerindeki negatif etkisinin belirlenmiş olması, bireylerin geri dönüşüme ilişkin önyargılarını ve olumsuz algılarını dönüştürmeye yönelik stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla, yetişkinlere yönelik hikâye temelli eğitim programları ve uygulamalı çevre atölyeleri önerilmektedir.

Son olarak, algılanan davranış kontrolünün niyet üzerindeki etkisinin anlamsız bulunması, geri dönüşüm davranışının fiziksel ve operasyonel koşullarla sınırlanabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, belediyelerin geri dönüşüm kutularına erişimi kolaylaştırması, yerleştirme stratejilerini mahalle yoğunluklarına göre yeniden planlaması ve mobil atık toplama sistemleri ile dijital bilgilendirme araçları gibi yenilikçi çözümler geliştirmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırma Önerileri: Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, çalışma yalnızca Manisa ili örneklemine dayanmaktadır ve yerel sosyo-kültürel yapının etkilerini yansıtmaktadır. Bu durum, elde edilen bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Bu nedenle, farklı coğrafi bölgelerde benzer çalışmaların gerçekleştirilmesi, bulguların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır. İkinci olarak, veriler öz-bildirim temelli anket yoluyla toplanmıştır. Bu yaklaşım, katılımcıların sosyal beğenirlik eğilimlerinden kaynaklı yanıt yanlılıklarına neden olabileceğinden, ilerleyen çalışmalarda gözlem ya da davranışsal izleme gibi daha nesnel yöntemlerin kullanılması önerilmektedir.

Ayrıca, araştırma kesitsel bir tasarıma sahiptir. Niyetin zaman içinde davranışa dönüşümünü takip edebilmek amacıyla boylamsal desenlerin tercih edilmesi, daha dinamik ve bütüncül bulgular sunacaktır. Son olarak, araştırma modeli PDT temelinde yapılandırılmıştır. Gelecek çalışmalarda, çevresel kaygı, kişisel değerler ya da bilgi düzeyi gibi değişkenlerin modele dâhil edilmesi, bireylerin geri dönüşüm davranışlarını açıklama gücünü artırarak literatüre daha derinlikli katkılar sağlayabilir.

Kaynakça

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the academy of marketing science*, 16(1), 74-94.
- Bentler, P. M. (1985). *Theory and implementation of EQS: A structural equations program*. BMDP Statistical Software.
- Berkun, M., Aras, E., & Anılan, T. (2011). Solid waste management practices in Turkey. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 13(4), 305-313. <https://doi.org/10.1007/S10163-011-0028-7/METRICS>
- Brown, A. (2008). *ECRM2008-Proceedings of the 7th European Conference on Research Methods: ECRM*. Academic Publishing. <https://books.google.com.tr/books?id=ZZoHBAAQBAJ>
- Browne, M. W. (1982). Covariance structures. *Topics in applied multivariate analysis*, 72-141.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our Common Future: Brundtland Report*.
- Çed ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü. (2023). *Manisa İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/manisa-ilcdr-2022-20231023101442.pdf>
- Çimen, O., & Yılmaz, M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Geri Dönüşümle İlgili Bilgileri ve Geri Dönüşüm Davranışları. *Journal of Uludağ University Faculty of Education*, 25(1), 63-74. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uefad/issue/16695/173538>
- Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319-340.
- Ekinci, U. Ş., Çati, K., Ayşe, U., & Savaşkan, G. (2021). Geri Dönüşümün Planlanmış Davranış Teorisi İle Açıklanması: İnönü Üniversitesi Örneği. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 868-884. <https://doi.org/10.47525/ULASBID.906757>
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Gergin, Z., İlhan, D. A., Üney-Yüksektepe, F., Gençylmaz, M. G., Dündar, U., & Çavdarlı, A. İ. (2020). Comparative Analysis of the Most Industrialized Cities in Turkey from the Perspective of Industry 4.0. *Lecture Notes in Mechanical Engineering*, 263-277. https://doi.org/10.1007/978-3-030-31343-2_23
- Hair, J. F., & Anderson, R. E. (1998). *Multivariate Data Analysis*. Prentice-Hal International. Inc.

- Hair, J. F., Risher, J. J., Sarstedt, M., & Ringle, C. M. (2019). When to use and how to report the results of PLS-SEM. *European Business Review*, 31(1), 2-24. <https://doi.org/10.1108/EBR-11-2018-0203>
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1996). *LISREL 8: User's reference guide*. Scientific Software International.
- Karakaş, H., Divrik, M. T., & Divrik, B. (2018). Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin plastik atıklar ve geri dönüşüm kavramına yönelik tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 21(2), 448-470.
- Karatekin, K., & Çetinkaya, G. (2013). Okul Bahçelerinin Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Manisa İli Örneği). *Journal of International Social Research*, 6(27), 308-315. <https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=59c044dd-5257-315f-be1c-0c6f678a8ef1>
- Kaza, S., Yao, L. C., Bhada-Tata, P., & Van Woerden, F. (2018). What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050. İçinde *What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*. Washington, DC: World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1329-0>
- Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Korkmaz, S., & Sertoğlu, A. (2013). Genç Tüketicilerin Sürdürülebilir Gıda Tüketimi Davranışının Güven ve Değerlere Dayanan Planlı Davranış Teorisi Kapsamında Tartışılması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 127-152. <https://doi.org/10.17065/huniibf.103659>
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Tamkoç, H., Savaş, İ., Savaş, V., & Tamkoç Osman. (2024). Sıfır Atık Projesi ile Öğrencilerde Oluşan Atık Yönetimi ve Geri Dönüşüm Farkındalığının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(33), 497-510.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). *Sıfır Atık*. <https://cygm.csb.gov.tr/sifir-atik-ile-geri-kazanim-orani-34-92-e-ulasti.-haber-291233>
- Tümer Kabadayı, E., Dursun, İ., Gökmen Köksal, C., Durmaz, A., & Yüksel, M. (2023). *Bireysel Geri Dönüşüm Davranışı Önündeki Engeller Üzerine Sistemik Literatür Taraması*. <https://doi.org/10.48623/APERTA.263317>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Atık İstatistikleri 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2022-49570>
- Yılmaz, M. A., Niyaz, Ö., & Tomar, O. (2021). Türkiye'deki Tüketicilerin Katı Atıkların Geri Dönüşümü Konusundaki Bilinç Düzeylerinin ve Farkındalıklarının Belirlenmesi. *COMU Journal of Agriculture Faculty*, 9(2), 379-392. <https://doi.org/10.33202/COMUAGRI.972208>

Yılmaz, V., & Doğan, M. (2016). Planlanmış Davranış Teorisi Kullanılarak Önerilen Bir Yapısal Eşitlik Modeli ile Geri Dönüşüm Davranışlarının Araştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(Özel Sayı), 191-206. <https://doi.org/10.18037/AUSBD.417457>

Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Politikaları: Güncel Paradigmalar ve Uygulama Pratikleri

Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Hatike Koçar Uzan